

Ett stundande Jubileum.

I.

Den 20 mars detta år firar Svenska Akademien hundraårsdagen af sin instiftelse. Förmodligen kommer då akademiens direktör eller sekreterare att uppräknas och påminna om alla de store män och snillen, som varit och äro ledamöter af nyss nämnda institut för Snille och Smak, samt äfven lemna en exposé öfver hvad dessa ledamöter, enligt statuterna för Svenska Akademien, utträttat för »svenska språkets uppodlande och smakens stadgande, så i värtalighet som skaldekonst.»

Akademiens ledamöter skola, såsom allmänt bekant, vara aderton till antalet och böra dertill väljas män, som äro kände »för sådana insigter, hvilka med akademiens föremål gemenskap ega.» Med anledning af det stundande jubileet, anser insändaren* det icke vara olämpligt att äfven uppräknas några svenske män, hvilka enligt hans enfaldiga förmenande icke skulle varit så alldeles ovärdiga — vare sig med hänsyn till Snille eller till Smak — att i stats-

* Artikeln har kommit Red. tillhanda i ett bref med Lunds poststämpel, skrifvet med en piktur som icke obetydligt påminner om *Scavolas*. Det är väl egentligen ock endast i den sydsvenska universitetsstaden, man skulle kunna hafva reda på de egendomliga bidrag som här gifvas till satsen »Tempora mutantur et nos mutantur in illis.» Vid artikeln har Red. icke vidtagit annan åtgärd än att förse densamma med porträtt.

kalendern skyldra bland den illustra inrättningens aderton medlemmar. Rubriken på denna lilla lista kan ju vara:

De Aderton *utom* Svenska Akademien.

För att gå i alfabetisk ordning vilja vi då först nämna:

AFZELIUS, ARVID AUGUST, f. 1785 † 1871. A. uppträdde först i Götiska Förbundets tidskrift *Iduna* såsom författare till åtskilliga romanser i svenska folkvisans tonart; bland dem har i synnerhet *Necken*, skriven på en gammal, underskön melodi, vunnit det mesta bifall och nästan blifvit en nationalsång. Han öfversatte äfven med poetisk

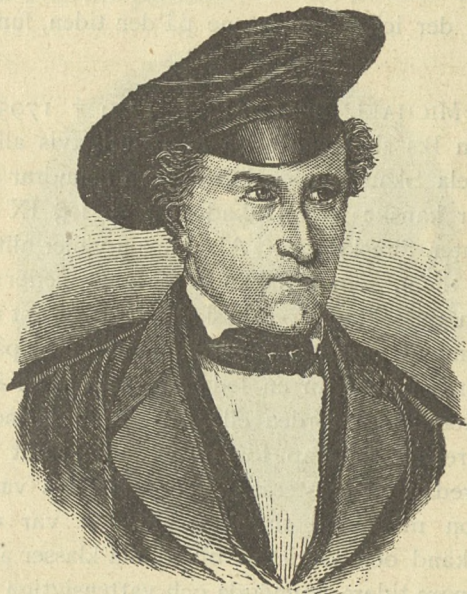

hug *Sæmunds Edda*, utgaf bland annat *Afsked från svenska folkharpan* och prisbelöntes (1844) för skaldestycket *Lidandets väkter*. Men hans egentliga lifsgerning var emellertid att — under medverkan af L. F. Rääf m. fl. — undan glömskan rädda våra gamla folkvisor. Redan länge hade våra stamför-

vandter, tyskar, skottar och danskar utgifvit sina folksånger, under det att *våra*, sedan lång tid endast allmogens egen- dom, blott sällan klingade. Arvid August Afzelius har ock genom *Svenska Folkets sagohäfder* gjort sig väl förtjent af Svenska Folket.

CARL JONAS LUDVIG ALMQVIST, f. 1793 † 1866, Sveriges på en gång originellaste och i afseende på mångsidigheten produktivaste författare, var *realist*, ty han framställer helst lifvet och verkligheten, särdeles hos folket. Dock insmyger han i sina taflor af det verkliga lifvet ej endast poesi, utan äfven något underligt och demoniskt, påminnande om ett drag hos Hoffman. Den verld, dit han med snillets makt vet att försätta läsaren, är därför ej den bästa möjliga, det är oftast blott ruiner af en underbar verld. I hvarje form visar han äfven en skarp, dramatisk blick, hvarigenom han vet att försätta sig i de handlande karaktärernas, nationernas,

tidernas, hela sjäslif och aldeles ointresserad låta dem själfva *lefva*. De äro ej mera under hans hand lösa, bleka molnbildningar, utan typer, den solidaste verklighet och dock fulla af poesi. Näst Thorild, Ehrensvärd och Geijer torde ingen varit rikare på nya eller på nytt sätt uttryckta åsigtter af verld och lif, om de också stundom äro bizarra och paradoxa. Bland hans arbeten märka vi: »Drottningens

Juvelsmycke», »Signora Luna», »Kapellet» (en oändligen täck fiskaridyll), »Araminta May» jemte mycket annat, ingående i den allmänt bekanta cykeln »Törnrosens bok», samt åtskilliga mindre skrifter: »Om enheten mellan epism och dramatism»; »Om poesi i sak»; »Om de gamles och nyares vitterhet»; »Svenska fattigdomens betydelse»; »Svenskens förhållande till literatur»; »Menniskoslägtets saga»;

»Svensk språklära» samt den i så många år i skolan begagnade »Rättstafningsläran.»

Mången torde klandra att vi vågat upptaga Almqvist på denna förteckning och med dygdig harm utropa: Karlen anklagades ju för mordförsök samt rymde bort för att undandra sig straffet! Visserligen är detta sant; men hur kunde Sv. Akademien ana att något dylikt skulle inträffa? Almqvist var ryktbar långt före den sorgliga anklagelsen. — Deremot neka vi alls icke att det var en lycka för akademien, att der icke, åtminstone på den tiden, funnos några profeter.

CARL MICHAEL BELLMAN, f. 1740 † 1795. — Att här tala om B:s skaldeförmåga är naturligtvis alldeles obehöfligt. Hela Skandinavien känner och beundrar den. Men — invänder kanske någon akademist — i § IX af Akademiens statuter föreskrifves: »Akademien väljer alltid till sine Ledamöter dem, som äro kände för goda seder» och Bellman var en missaktad dryckesskald. Hvad först och främst den nyssnämnda paragrafen beträffar, så fanns på Bellmans tid i akademien mer än en ledamot, som visst icke skulle gått in i Goodtemplarorden eller i Frälsningsarmén, om dylika små trefliga sällskap för nytta, nöje samt munterhet utan skoj redan då existerat. För det andra var B. ingalunda någon missaktad dryckesskald. B. var under hela sin lefnad känd och värderad bland alla klasser af nationen. Det var senare tiders skumögda och vattensigtiga kritikaster förbehållet att söka draga ned i smutsen den store nationele skaldens minne. En man som *Gustaf den tredje* förklarade för Sveriges störste skald och ofta såg i sin krets, som *Leopold** tillade en liknande titel, och *Kellgren* stälde

* Odödlige Bellman, du andas då än,
Ditt blod, som din vers, än med liflighet flyter.
Än Sverget af *kungen bland sångare* skryter —
Än skryter jag att dig ega till vän.

(Februari 1792.)

i jembredd med Anakreon, kan ej sägas hafva varit missaktad. — I »Phosphoros», 1812 n:o 1, yttrar *Atterbom* — — — »Så är B:s konst, långt ifrån att vara ett obetydligt och blott ohyfsade menniskor värdigt källarnöje, en verldsåskådning af originelaste art; och det evigt sköna, som uppenbaras af poesien, kunde icke välja sig en ursprungligare poetisk härold än denne improvisatör, som genom ett underverk uppväxte i det kalla Sverige, lik en planta från Söderns paradis.»

— — — »Det sista (Aftonqvädet n:o 32 af Fredmans epistlar »Träd fram du Nattens Gud att Solens lågor dämpa») må öfvertyga dessa fåkunnighetens skötebarn, som vid benämningen *dryckesskald* fästa en låg och kanske liderlig bemärkelse, att Bellmans inbillningskraft var det mångstämmigaste strängspel och att i djupet af hans väsende låg en resonansbotten för alla möjliga toner.» Till slut vilja vi endast citera Tegnér's bekanta vers:

»Det fins ej tid som dessa toner söfver,
Det fins ej land, som deras like har.»

AUGUST THEODOR BLANCHE, f. 1811 † 1868, tillhörde målsmännen för den riktning inom svenska prosadikten, hvilken för några tiotal af år sedan lösslet sig från de häfdvunna ämnena inom samhällets högre kretsar och sökte att se sig om bland det egentliga folket. Den 21 Mars 1842 uppfördes på den året förut invigda »Nya teatern» *Positivhataren*, från hvilket stycke den nyare svenska dramatikern kan anses börja sin egentliga tideräkning. Vårt drama hade ända från Gustaf III:s dagar så godt som legat nere, men genom B:s åtgöranden ingöts nytt lif på detta område. Voro än förebilderna, ja ofta sjelfva intrigerna, utländska, så slog styckena likväl rot här i landet. Inhemska voro alltid de karaktärer, som rörde sig i dessa hans dramatiska alster, och inhemsk var alltid hans godlynta humor. Han

skapade i dessa dramer en hel krets af ursprungliga och anslående typer, hvilka vunnit stor popularitet (Kolar-Knut, Konjander, Bautastenius). B:s dramer uppbäras också af förträffliga kupletter. Att här uppräknat alla hans dramatiska arbeten skulle vara öfverflödigt; hela Sverige känner dem, och det samma kan troligen sägas om hans »Taflor och berättelser ur Stockholmlifvet»; »Berättelser efter Klockaren i Danderyd»; »Bilder ur verkligheten». I denna senare art af författarskap, ett slags mellanting mellan anekdot och novell, står B. temligen ensam inom vår litteratur, och dessa i viss mån klassiska teckningar skola tvifvelsutan länge bevara hans namn, på samma gång de skola gömma minnet af det stockholmska kulturlif, som i dem skildras.

Närlägtade med dessa äro ock hans ypperligt skurna »Minnesbilder», vitnande om samma djup i känslan, klarhet i stilen och humor i uppfattningen. Äfven som romanförfattare försökte sig B., men med mindre afgjord framgång.

CARL FREDRIK DAHLGREN, f. 1791 † 1844, en original och humoristisk skaldenatur. Mest genialisk är han i naturskildringen, ty hans rika fantasi personifierar hela naturen. Han uppfattar den *mytiskt*, ej såsom romantikerna *mystiskt*. Han förmenskligar naturen, ej förändligar den. Hans humor är mild, ej skärande, ty Dahlgren har hjertlighet. Af hans arbeten nämna vi: »Mollbergs epistlar»; »Opoetisk kalender för poetiskt folk» (der Hammar-sköld, Livijn, Almqvist och Sondén äfven skrefvo); »Babels torn», »Argus i Olympen»; »Samlade ungdomsskrifter»; »Freja», poetisk kalender; »Morgonstjernan», poetisk kalender.

CARL AUGUST EHRENSVÄRD, f. 1745 † 1800, son af Sveaborgs grundläggare och svenska skärgårdsflottans skapare samt sjelf öfveramiral, var den bekante och, om icke allmänt förstådde, åtminstone allmänt beprisade författaren af »Resan till Italien» och »De fria konsternas filosophie». Adlerbeth, Franzén, Atterbom och B. v. Beskow m. fl. hafva utförligen tecknat den märkvärdige mannen; vi vilja endast här upptaga Palmærs korta omdöme.

»Ehrensvärd», säger Palmær, »var en man, som icke blott tänkte, hvilket är ovanligt nog, utan äfven tänkte tankar, hvilket är ännu ovanligare. Många ovanligheter dessutom träffas hos Ehrensvärd. Ovanligt var att han förenade börd och författarskap, som är ett ofrälse yrke. Man påminne sig, att icke sidenlump, utan blott linnelump nyttjas till papper. Ovanligt var att han egde både snille och guld; ty försynen utsår merendels det förra med högra

och det senare med venstra handen, så att häfvorna falla långt från hvarandra och sällan uppfiskas af en och samma person. Ovanligt var att han skref så litet. Måhända står det i sammanhang med det fenomen, som man observerat, att ju större kapacitet ett djur har till upprätthållandet af sin existens, dess mindre är dess afvelsamhet, och tvärtom. Lejoninnan föder en unge, i flugan har man funnit tolf tusen ägg. Kroppar och själar gingo den tiden

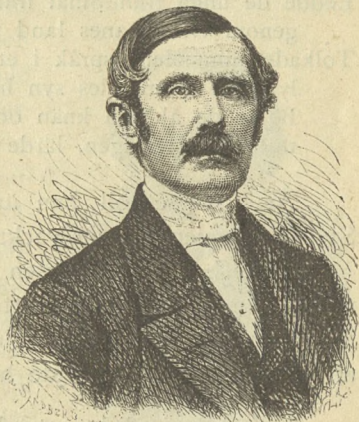

med halskrås, kortbyxor och skospännen, och Ehrensvärds kropp gjorde så med; men hans själ klädde sig i toga och sandaler. För en och annan bland dessa ovanligheter har Ehrensvärd blifvit min favorit.»

JOHAN AUGUST GRIPENSTEDT, f. 1813, statsråd 1848, friherre 1860, afsked ur statsrådet 1866, † 1874. År 1872 utkommo hans »Tal, anföranden och uppsatser.» I nordisk

familjebok yttras om honom: »Gripenstedt var en af Sveriges förnämsta riksdagstalare. Hans föredrag utmärkte sig för ett ovanligt skarpsinne och fyndighet, och då det gälde att gendriva motståndares och förfäktas egna åsikter, var hans logik rent af förkrossande. Denna mera negativa sida af hans vältalighet var dock icke den starkaste. Än större var han, då han uppträdde med initiativ i någon stor fråga, initiativ, som vanligen hade sin grund i hans höga tankar om sitt fosterlands stora förmåga af både sedlig och materiel utveckling, om sina landsmäns kärlek till detta land, om deras beredvillighet till uppoffringar för dess sjelfständighet och lycka. Vid sådana tillfällen nöjde sig G. icke med att endast övertyga genom skäl, utan han sökte äfven någon gång att övertala genom ett vädjande till deras ädlare känslor. Då pryddes hans tal ej blott af sköna, utan ock af träffande bilder, och hans stämma, ehuru ej af naturen stark och der-till någon gång vibrerande af en oskrymtad djup rörelse, trängde till hvarje vrå af den stora riddarhussalen, ty hvarken vänner eller motståndare ville gå förlustiga om ett enda ord».

Att icke friherren och statsrådet Gripenstedt intogs i Sv. Ak. förefaller verkligen märkvärdigt. För icke många år sedan kallades till ledamot af nyssnämnda akademi ett statsråd hvars riksdagsförtjenster voro mycket små i jämförelse med Gripenstedts.

TOR FRITHIOF GRAFSTRÖM, f. 1827 † 1883. Redan vid 21 års ålder befanns han värdig Sv. Akademiens andra

pris för »Elegier öfver Frans Mikael Franzén» och ynglingens sångmö utmärker sig redan nu för värma, klarhet och herravälde öfver formen. »Skärast klingade tonerna» — säger hans minnestecknare H. W., i Ny Illustrerad Tidning ¹/₉, 1883 — »då de måla hans egna minnen af den gamle i templet, der han »talade såsom en mor med kärlekens forskande oro»:

»Troget och ömt, en vingårdsman för himmelska skördar,
sådde han eviga frön ut i ungdomliga bröst.
Vårdade plantornas växt: trosvisst hans dödliga tunga
talade stilla och mildt lifsens evärdliga ord.
Ledde de unga från Sinai fram till förklaringens Tabor,
genom Getsemanes land upp till försonarens kors.
Tolkade himmelens språk i ett språk med himlen beslätadt,
lyfte de lyssnandes syn högt öfver verd, öfver tid.
Böjde de åldriga knän och lärde de unga att bedja,
reste sig åter igen, lärde dem hoppas på Gud.»

År 1852 erhöll han ännu en gång ett andra pris af Sv. Akademien för sin vackra dikt »Sångens framtid», som — säger C. D. af Wirsén — »gjorde ett välgörande intryck genom åskådningssättets renhet, det ädelt ungdomliga i författarens ljusa optimism och den ton af religiöst allvar, som genomklingade hela sången.»

»Ack, jordiskt vetande med klippta vingar
oroligt sväfvar ifrån ros till ros,
men högre sången jublande sig svingar
och frid åt känslan, ljus åt tanken bringar;
ty mins: den högsta sanning måtte tros.»

1853 författade och försvarade G. en afhandling om »undervisning i modersmålet», i hvilken han söker förmedla de rättmätiga kraf, som svenska språket egde att i undervisningen blifva tillgodosedt, med de klassiska språkens aldrig utan skada vårdslösa och förbisedda fordringar.

Sedan 1857 hade Grafström färdigskrifven en längre dikt, benämnd Fjell-Lappen. Men han sökte gifva den

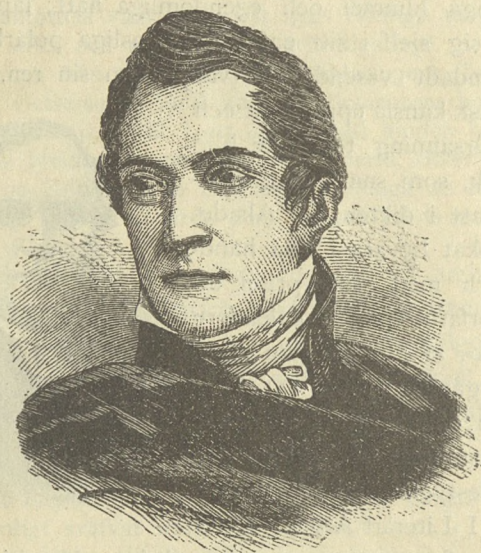
ökad fulländning, och först 1860 inlemnades den till Sv. Akademien, hvilken tillerkände författaren sitt *stora pris*. Om denna dikt yttrades vid högtidsdagen: »den har främst fäst akademiens uppmärksamhet genom det egna i skildringen af en försvinnande folkstam och med den en slocknande lefnadsåsigts dödskamp emot den framåtskridande bildningen och ljuset. Denna tafla af de sista nordiska hedningars qvardröjande i ett protestantiskt land; kulturhatet och kristendomens halfvilda uppfattning; Lapplands egendomliga himmel och egendomliga natt; lappländaren, målande sig sjelf i sitt enformiga, ensliga polarlif med intet befryndadt väsende till vän, utom sin ren, — denna med poetisk känsla uppfattade och med natursanning tecknade bild af ett folk, som snart skall qvarleva endast i dikten, har Akademien önskat bevara i sina handlingar, och med stora priset utmärka författaren.» I kalendern »Veronica», af hvilken han utgaf tvenne årgångar (1869, 1871) har Grafström offentliggjort ett större poem »Jesu frestelse», prolog till ett skaldestycke kalladt »Judas Iskariot». I »Literärt Album (1880)

förekomma flera smärre poem (bland dem »Hvad jag vill minnas») och en mängd grafrunor hafva äfven ristats af honom. En af de ädlaste dikter af denna art är hans minnesruna öfver svärfadern, general Hazelius. (Ny Ill. Tidn. 1871 n:o 19.)

Under titeln »Minnen från Klara kyrka» utgaf Grafström en predikosamling. »Enkelt och hjertligt, med skaldens sinne men utan hans konst, för G. i sin postilla den gamla kristendomens talan. Ej med disputerande, men med trons frukter, den kristnes lif, manar han till bestyrkande af trons sanning».

BENJAMIN HÖIJER, f. 1767 † 1812. En man, hvilken Europa bör räkna bland sina skarpsinnigaste tänkare, var Benjamin Höijer. Af hans mästärhand skänktes oss, utom den ypperliga recensjonen öfver Gust. Fredr. Gyllenborgs »Försök om Skaldekonsten», trenne estetiska afhandlingar: *Om de gamles och nyares vitterhet och vältalighet i jemnförelse med hvarandra; Om ett pragmatiskt afhandlingssätt*

i Historien och Försök att förklara upphofvet till skön konst och dess första arter. I dessa, så väl som i de föreläsningar öfver den sköna konstens filosofi, dem han för ett stort antal åhörare i Upsala föredrog, visade han hur det sköna är det behagliga i en föreställning, utan afseende på någon nytta af denna föreställnings verklighet utom oss, samt att det enda och väsentliga ändamålet för konsten är att finna ett uttryck för skönheten.

GUSTAF EDVARD KLEMMING*, f. 1823, Kongl. Bibliotekets ryktbare chef. Af nu lefvande svenske språkforskare otvifvelaktigt den främste, har han genom sitt rastlösa och energiska, med så mycken framgång krönta arbete för anläggandet af ett *svenskt bibliotek* — banat vägen och utjemnat den för dem, som vilja egna sig åt studium af svenska språket och svensk kultur.

Bland de till inemot femtio uppgående af honom utgifna skrifter nämna vi endast: *Josephi historia; Den svenska tideboken, Anteckningar om Atland, Sveriges calendariska litteratur, Sveriges äldre liturgiska litteratur, Svensk boktryckerihistoria 1483—1883, Birgitta-litteratur* samt hans mest kända och populäraste arbeten *Ur en antecknares samlingar* och *Sveriges dramatiska litteratur*, en fullständig bibliografi för perioden 1400-talet—1875. För närvarande är han sysselsatt med utgifvandet af en större samling medeltidshymner.

CARL AUGUST NICANDER, f. 1799 † 1839, var en verklig mästare i formen, en pittoresk skald, en af våra lyckligaste beskrivande lyriker, så väl genom versens och diktionens prakt och fulländning, som ock genom ett verkligt poetiskt sinne för det sköna i historiens verld. Han har utgifvit: »Dikter»; »Nya Dikter»; »Runesvärdet»; »Hesperider»; »Lejonet i öknen»; »Minnen från Södern»; »Samlade dikter».

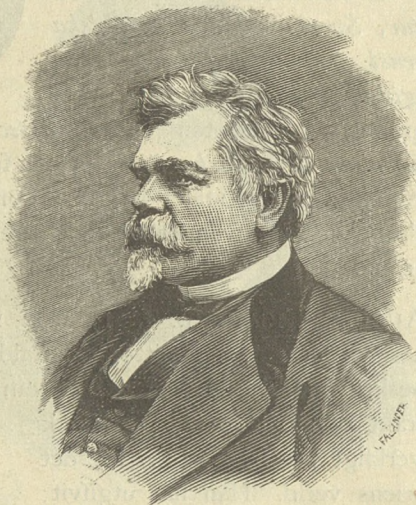

»I Nicanders Hesperider — säger Atterbom — äro stycken, dem en hvar af den nyeuropeiska skaldekonstens mästare

* På begäran af Herr Öfverbibliotekarien G. E. Klemming, som erhållit kännedom om den af Scævola uppgjorda listan, få vi meddela att han i bref till Red. förklarar sig hvarken ega »berättigande eller anspråk» såsom kandidat till en plats i akademien. Hvad berättigandet angår, står dock allmänna opinionen säkerligen på Scævolas sida. *Red. af Dag. Kr.*

skulle räkna sig till ära, och som alltid skola i vår vitterhet bibehålla platser af första ordningen.» — Hans poem »Tassos död» belönades af Sv. Akad. med stora priset och »Fosterlandskänslan» samt »Månskensnatten i Albano» med den mindre guldmedaljen.

FREDRIK WILHELM SCHOLANDER, f. 1816 † 1881, den bekante arkitekten och målaren, skref under namnet *Acharius* på *ottave rime* i fem hundra stanzer »Luisella»,

en qvinnomodells öden* samt sedan på samma versslåg *fyra noveller*: »Vapensmeden», »Ateliern», »S:t Huberts fest» och »Rosina».

»Om *skalden* Scholander» — säger Claës Lundin i sin minnesteckning öfver honom — »invalts i Sv. Akad., hade allmänheten ganska visst icke deraf öfverraskats. Han skulle

* Ämnet är taget ur Höckerts konstnärslefnad samt återgifver äfven minnen från författarens vistelse i Italien.

der hafva fyllt sin plats lika godt som *konstnären* Scho-lander i konstakademien. Men hans skalderykte var lika stort hos Sveriges folk, fastän han icke satt på någon af de aderton stolarna».

ELIAS SEHLSTEDT, f. 1808 † 1874. Ur den lefnads-teckning, som utgör inledningen till femte delen af »Sam-lade sånger och visor af Elias Sehlstedt», låna vi följande:

»Vi hafva inom vår literatur många berömda, många klassiska namn, om hvilkas odödliga värde och förtjenst det skulle kunna synas som ett majestätsbrott att ett ögon-blick tvifla. Och likväl, när det kommer till denna obe-vekliga kritik, som skiljer mel-lan guld och förgyld koppar, mellan lefvande blommor, upp-spirade ur naturens varma och innersta sköte, och eftergjorda vaxblommor, då frågar ironi-kern: hur mycket håller prof-vet af allt detta?»

Sehlstedt kan visst icke räknas till de »klassiska» nam-nen. Han var icke alls aka-demisk*. Hans publik var den stora allmänheten. Hos honom märkas inga snilleblixtar — så vanliga hos Sv. Akademiens ledamöter — men till ersättning finner man hos S. ingen efterbildning af konven-tionela europeiska mönster, en efterklang utan lif, en fra-seologi utan kärna, en gestikulation utan öfvertygelse, en smärta utan nerver och ett löje utan själ. Vid tanken på så mycken utmärglad och gulblek sentimentalitet, som här

* Detta borde dock icke gäلت som skäl, att ej Sv. Akademien skulle kunnat hedra sig sjelf med hans inval. Jemför t. ex. förhållandet med *Valerius* som fick inträde bland de Aderton.

och der går och galler för poesi, måste det göra oss godt i sinnet att »umgås med en sångmö, som har blod i läpparna.» I den Sehlstedtska diktningen är det någonting nytt, något friskt, något ur källdjupet porlande, jemte solsken, doftande ängblommor och klingande fågelsång. När man läser hans små älskliga idyller erfar man ungefär samma känsla, som när man en varm sommardag från hufvudstadens qualm kommer ut i skärgården och får andas hafsluft. Inom den svenska diktningens kanske mest sjelfständiga område, i den *humoristiska naturidyllen*, är Elias Sehlstedt den senaste länken, närmast intill skalden C. F. Dahlgren. F. Sander säger i sin anmälan af Sehlstedts samlade visor och sånger (Nya Dagligt Allehanda för 24/12 1862) att Sehlstedt eger sin utpräglade *individualitet*, en sällsynthet hos nutida diktare. Hans sångmö förliknas vid en okonstlad landtlig skönhet, en skalkaktigt leende fiskarflicka, lika frisk som den natur der hon föddes och lika fri som fågeln.

Att här uppräknat alla de små mästerstycken, hvilka S. skänkte allmänheten, torde vara aldeles öfverflödigt. De äro kända och uppskattade af alla. Vi påminna om Frans Hedbergs varma ord då täckelset föll från minnesvården med Elias Sehlstedts bild (modellerad af Frithiof Kjellberg).

»Här skall han, allas saknad värd,
Mottaga folkets hyllningsgård,
Hit skall det alltid tacksamt gå,
Och det är vackert så!»

ERIK JOHAN STAGNELIUS *, f. 1793 † 1823, var en af de sannt poetiska varelser, på hvilka kan tillämpas Goethes vackra liknelse, der skaldens lefnad jemföres med silkesmaskens stilla och idoga verksamhet. Han var så full-

* Något tillförlitligt porträtt af Stagnelius existerar icke. Den bekanta silhuetten, som vanligen får gälla för en afbildning af Stagnelius, lär i sjelfva verket föreställa Choræus.

komligt skald, att alla hans tankar, ord och handlingar, ja, sjelfva hans villfarelser buro stämpel af en poetisk impuls. Han är märkvärdig för en ton af djup melankoli, af djup mystisk verldsåskådning utaf lifvet och naturen och af längtan efter den stund, då den fånglade *anima* spränger sin jordiska hydda och svingar sig till *pleroma* — såsom han kallar det — till de högre rymderna af en himmelsk luft. Dessa åsigter utmärka Stagnelii poemer från allt hvad vi sett af svensk skaldekonst. Hans *elegier* äro de yppersta vi ega, kristalliskt klara och försmäktande i välljud. *Sonetterna* äro de vackraste på vårt språk. Kronan af hans dikter intaga dock *Liljor i Saron*, de djupaste af hans dikter och fullständiga uppenbarelser af en i sitt slag helgjuten verldsåskådning. I denna liljekrans finnas högst få blommor, hvilka icke äro förträffliga. Af hans dramatiska stycken är tvifvelsutän, i anseende till formen, »*Wladimir*» den mest fulländade. Skådespelet »*Martyrerne*» är — om ock fullkomligare »kristliga tragedier» både kunna tänkas och verkligen finnas (t. ex. en och annan af Calderon) — om icke mera, en dramatiserad triumfsång, hvilken, såsom sådan, icke lätteligen öfverträffas. I det hela är strömmen af hans rytmer och verser en verklig »kristallfod», på hvilken mången sångens genius vaggar sig med ett strängspel, som lika mäktigt förtjusar, antingen han svingar thyrser, eller kröner sig med cypresskransen, eller pröfvar Melpomenes dolk eller bildar omkring sig en skimrande färgbåge af fagra visors gullbi och fjärilar. Särskildt hafva vi ej nämnt de af hans lyriska dikter, på hvilka vi sätta högsta värdet; ty vår förteckning skulle då blifvit lika lång, som för våra läsare (åtminstone de flesta) obehöflig. Hans qväden skola klinga från tidehvarf till tidehvarf, så länge Sveriges tungomål af svenskar talas eller af andra folks vittre förnimmes; i samma mån, som de förre förena sig att hylla honom med rättmätig kärlek och

beundran, skola de senare gifva hans namn dess förtjenta europeiska ryktbarhet.

Wieselgren i »Sveriges sköna Literatur». (V. p. 432) yttrar sig på följande sätt om Stagnelius.

»Han eger, äfven med sina misstag, rätt att betraktas såsom en lycklig grundläggare af en poetisk skola i vår vitterhet. Derjemte har han genom flera af sina dikter i en ny, sjelfständig tonart eröfrat rum bland våra skalders af första ordningen. Skönare ställen eger ej vår literatur än åtskilliga äro i hans dikter. De store medtäflarne blifva ärade af att ega sin plats bredvid honom. Hvilket stort steg tog ej vårt språk från Leopolds »Oden» till Stagnelii »Martyrer». Tegnér's »Nattvardsbarn» och »Fridsröster» äro i *helgedomens förgårdar*, då Stagnelii »Martyrer» inträngt i det *helga*». — — —

OSKAR PATRIK STURZEN-BECKER, f. 1811 † 1869, mest känd under namnet *Orvar Odd*. »Orvar Odd, — säger Ljunggren — den till tiden främste af Sveriges följetonister, visade sig genom sina samlingar

»*Med en bit krita*», »*Med en bit blyerts*», samt »*Ur Stockholmslifvet*», vara äfven den främste». Med sin iakttagelseförmåga och humoristiska uppfattning förenade han en ovanlig makt öfver språket». Som prosaskriftställare var ock Sturzen-Becker så skarpt utpräglad, att man genast igenkänner snart sagdt hvarje rad af hans hand, och de mångfaldiga lätt ironiska uppsatser öfver vittra ämnen för dagen, drag ur odlingshistorien m. m. som han under mer än tre årtionden utströdde inom tidningsverlden, äro i sitt slag ensamma. Dock får man icke på hans alster lägga den nu pågående språkrensningens måttstock. Särskildt de litterära följetonger, som bära titeln »Grupper och personnager från i går», påminna icke allenast i omdömet's ofta träffande qvickhet, utan

äfvén i formelt öfversitteri om Heinrich Heines sätt att behandla literaturhistorien och modersmålet. Och äfvén som skald skall S. intaga ett hedradt rum, ty han stod äfvén som sådan, på egen botten, med varm känsla och liflig inbillningskraft, under det hans mottagliga sinne för den yttre naturens lif tog hans förmåga så i beslag, att han ej medhann fördjupa sig i människohjertats mera dolda rörelser. Dock var han icke minst i sina dikter en idéernas man, brinnande för det ädla och rätta och mäktig af verklig fosterländsk lyftning. I formelt afseende ega S:s dikter bland annat den förtjensten att hos oss i skaldestilen hafva infört månget ur hvardags-språket hemtadt godt ord med en förment låg betydelse — en förtjenst, som väl må uppväga ett och annat onödigt utländskt lån, hvartill S. äfvén i den bundna formen gjorde sig skyldig.

Bland hans arbeten må, förutom »Grupper och personer», nämnas: »Veidi Alf» (prisbelönt i Sv. Ak. år 1832); »Brunt och rosenrödt»; »Grefvinnan Gruffiakin». Ett urval af hans skrifter har nyligen utkommit.

THOMAS THORILD, f. 1759, student i Lund 1775, i Upsala 1787. Utgaf och försvarade derstädes 1788 en *Kritik öfver Montesquieu*. Gustaf III bevistade denna disputationssakt och blef på det högsta intagen af Thorilds snille. Denne, som ämnat taga den juridiska graden, öfvergaf sin föresats, då han redan i kandidatexamen fann, att »man gjorde allt så ynkeligen litet.» Han reste 1788 till England och återkom 1790. Utgaf 1792 sina memorialier af 1766 under titel: *Om allmänna förståndets frihet*, med ett slags företal: *Ärligheten, till H. H. Regenten*. Skriften åtalades och förf. uppkallades i Hofrätten (dagen före julafton 1792) hvarifrån han fördes i häkte. Genom regeringens utslag $2\frac{2}{2}$ 1793 dömdes han till 4 års landsflykt*

* Han erhöil likväl ett slags resestipendium ur statskassan.

och affördes $\frac{8}{3}$ s. å. Professor och bibliotekarie 1795 i Greifswald der han dog 1808.

Bland hans skrifter må nämnas poemet *Passionerna*, vidare *En kritik öfver kritiker*, med utkast till en lagstift-

ning i snillets verld (ett af de yppersta snilleverk vi ega på prosa); *Det enda nödvändiga för ett rikets finanser*, samt *Om kvinnökönets naturliga höghet*.

KARL ANTON WETTERBERGH, f. 1804, har gjort författarenamnet *Onkel Adam* allmänt känt och aktadt. Han har egentligen blifvit berömd som humoristisk genremålare och vissa af hans fristående taflor ur lifvet i »Skråköping» eller på annat håll äro små verkliga mästerstycken, liksom flera af de i hans romaner inströdda genrebilderna. Han började (1845) sin verksamhet som roman-

författare med »Ett namn» samt utsände sedan i snabb följd en mängd andra arbeten, som alla andas en ädel människovänlighet och i hvilka han med bred pensel samt varma färger skildrar de mera vanlottade klassernas belägenhet. Som lyriker har han lyckligt anslagit folkvisans ton genom »Blad ur Catharina Månsdotters dagbok.»

PER WIESELGREN, f. 1800 † 1877. Af hans mångfaldiga, om en rent af vidunderlig arbetsamhet vitnande skrifter vilja vi endast anföra: »Sveriges sköna literatur», »Delagardiska arkivet», »Ny Smålands Beskrifning», samt »Biografiskt Lexikon» (af hvilket Wieselgren skrifvit nära hälften).

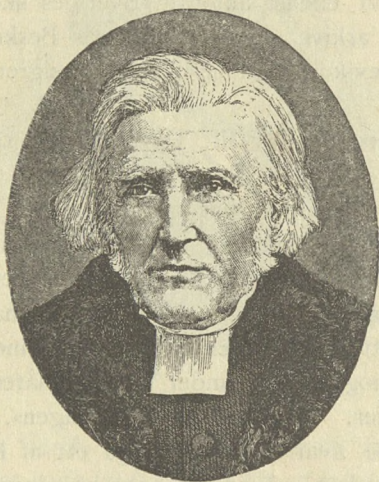
Ur nekrologen i Ny Ill. Tidn. den 20 okt. 1877 låna vi följande:

Svenska akademien har med sitt Karl Johans pris år 1863 gifvit sitt erkännande åt Wieselgrens literära verksamhet såsom ett helt, trots alla de felaktigheter, som *måste* vidlåda en författare, hvars åhåga att gagna är större än hans tillfälle att granska och hvars skaplynn är oemottagligt för detaljnoggrannhet, under det han låter sina arbeten vimla af detaljer. Men den »syn på tingen», P. Wieselgren ger sina läsare hvar helst de taga ett af hans arbeten i hand, den rikedom på idéer, som hos improvisatorn vid skrifbordet lika litet tröt, som hos improvisatorn i talarstolen, *detta* är hans författarskaps starka sida, och skall i full originalitet bevara hans namn bland våra främsta skriftställare. Och dock var skriftställaren blott en underordnad del af hans rika personlighet. Talaren, *predikanten*, var den »*bästa delen*», ty i honom framstod klarast den rikedom af tanke och hjerta, det flöde af snille och kärlek, som bodde i Per Wieselgrens själ.

I företalet till band 2 af Svenska Siare och Skalder säger Atterbom om Wieselgrens »Sveriges sköna literatur»:

»Rikt på snille, materialier och läsvärdhet, har det un-

der utförandet blifvit något helt annat, än hvad dess titelblad utlofvar. Det har nämligen förvandlat sig till en på en gång faktisk och konstruktiv uppräning af Sveriges hela *literära kulturhistoria*; och öfverskrider, ej sällan, till och med dessa gränser. — — — Hos honom är mycket att lära. Åtminstone har *jag* lärt mycket. Det är mig en kär skyldighet att förklara min erkänsla. Fritt må man

dervid anmärka den besynnerliga sammansättningen, de talrika hugskotten, brådmeningarna, misshuggen. Glömm man blott icke, att det ock har en annan sida: att det utmärker sig äfven genom en mängd och mångfald af verkliga upptäckter; att dess genialitet, alltid glänsande, ofta är tillika en djupblickande, att derur, alltigenom, än talar, än sjunger en skaldesjäl; att den bevingas af en fosterlandskärlek, hvars höga lyftning bär ett af de varmaste hjertan, som någonsin klappat för Sveriges ära».

Orsaken till att ingen af de aderton uppräknade ansetts värdig att inväljas i akademien torde dels vara den, att deras snille och smak befunnits underhaltiga, dels måste den sökas i denna institutions egen beskaffenhet.

Svenska Akademien — från början ett slags dressyranstalt, ämnad att utöfva samma inflytande på författarnes tänkesätt, som censurinrättningen på deras skrifsätt — utrustades vid sin första stiftelse med alla de lysande bisaker, som göra intryck på den stora hopen. Det antogs till en fast princip, att alltid en del af ledamöterna skulle vara i statens tjänst högt uppsatte och dekorerade män för att gifva glans åt inrättningen.* Dessa, å sin sida, ansågo sig ej heller litet smickrade af en plats i akademien, emedan Stiftaren tillagt sådana ledamöter rättigheten att fästa underrättelsen härom vid sina öfriga titlar.

En viktigare omständighet är den akademien vidlådande skyldigheten att arbeta för vitterhetens förädlande i landet. Här måste framför allt den frågan besvaras: om vitterheten är någonting, som, enligt sin natur, kan genom ett särskildt kollegium befordras eller underhjälpas? Om det vore möjligt att med guldstycken öfvertala folk att göra goda poemer, hvilket dock måste vara omöjligt, så vidt den estetiska produktionen är alldeles oafhängig af det poetiska subjektets vilja, visar sig strax en annan omständighet, som lika oundgängligen upphäfver denna ponerade möjlighet. Hur vill man nämligen förlika en myckenhet personers skilda meningar i ämnen, som, för att riktigt bedömas, fordra å ena sidan en ren, oförderfvad känsla, ett poetiskt sinne, och å den andra en fördomsfri filosofisk kunskap om konstens teori? Aderton personer, ur skilda

* Denna princip har också troget följts, förmodligen af pietet för Stiftarens minne, ehuru Akademien numera gerna kunde följa en annan auktoritets exempel, nämligen »Aftonbladets». Dess redaktör har ju nämligen faktiskt gifvit pieteten för L. J. Hiertas minne på båten (jmför prenumera-tionsanmälan för A. B. dec. 1884 och dec. 1885).

klasser i staten, måste nödvändigt hvar för sig hafva en särskild bildning, allt efter den bestämmelse i samhället som de sjelfva eller omständigheterna gifvit dem. Den punkt, i hvilken pluraliteten, eller ock de mest förnämas, bildning öfverensstämmer, blifver af denna anledning helt naturligt en fast punkt, på hvilken omdömet kommer att hvila.

Detta skrefs i »Polyfem» år 1811; men eger ännu tillämpning.

Vidare heter det — — — »Hvad för hemliga principer Akademien för vanliga fall kommit öfverens att gilla, kan i det hela vara oss likgiltigt: vi se hurudana de mästerstycken äro, hvilka vunnit dess oinskränkta beröm. Dessa verk äro också alla af samma karaktär, så utan originalitet, att man skulle svärja på att de alla voro af samma författare, utom de af hr *Wallmark*, hvilkas gränslösa elände sätter dem utom all jemförelse med något i tid och rum existerande.»

Detta var ett hårdt tal, ty allmänheten hade från början vant sig att vänta stora ting och högvisa domslut af den literära inrättning, som den snillrike Gustaf III så utmärkt framför alla öfriga. Händet nu att dessa domslut någon gång föreföllo besynnerliga och oväntade, så tog man sitt förnuft till fånga och trodde i all enfaldighet att sådant vore ett bevis på Akademiens högre vishet och ens egen bristande omdömesförmåga. Den ende som fördomsfritt genomskådade förhållandena, var här, som nästan alltid, Kellgren. Hans yttrande är bekant: att nämligen »den skrift en författare skrifver för pris, gemenligen är det sämsta af hans arbeten.»

I den förmodan att det möjligen kunde intressera åtskilliga af »Dagens Krönikas» läsare att se hur man den tiden (1809) kriticerade, införes här utdrag ur en recension i »Polyfem» öfver Sången till *finska arméens ära* (af *Wallmark* och belönad med stora priset 1809).

— — »det är ganska naturligt att hvar och en vän-
tar sig, då han tager denna skrift i handen, något det stora
ämnet värdigt, något af ovanlig förtjenst — af hög för-
träfflighet. Hur nedslående måtte det icke blifva, att i det
stället finna den uslaste rimmarprodukt, som tilläfventyrs
någonsin varit tryckt i Sverige. Det var liksom i ödets
bok skrifvet, att finska armén skulle ända in i det yttersta
pröfva de bittraste motgångar; och för att fullkomligen
råga kalken, skulle dess ära, dess enda öfriga klenod, blott-
ställas för en ovärdig sångares behandling, blifva föremål
för hans bakvändt poetiska experiment och sålunda gå
miste om sin tillbörliga hyllning, så väl förtjent och så
dyrt köpt.»

»Recensenten har tillföre haft tillfälle visa, huru skalde-
stycket *Handen* (äfvén af Wallmark; belönt 1804), ehuru
fullkomligen blottadt på poetisk förtjenst, ehuru öfverlastadt
med plattheter, omeningar, vidunderligt hopfästade partier,
likväl är bygd på en plan, likväl har tio eller tolf vackra
vers; äfvén dessa få fördelar saknar närvarande stycke.
Det är från början till slut icke annat än en följd af längre
eller kortare rader, tillkomna på det sättet, att man alltid
i den föregående radens rim ser verkande orsaken till den
efterföljandes tillkomst, i anledning hvaraf man fåfängt sö-
ker något bestämdt begrepp i perioderna eller något total-
intryck af poemet.* Man kan ej annat än le, då man ser
hur enväldigt rimtvånget beherskat den stackars författaren.
Huru förträffligen presentera sig icke rimmen: *lava* och
begrafva, *eken* och *bardaleken*, *Vareger* och *seger*, *stri-
der* och *Aristider*, *hillebårdar* och *vårdar* m. fl. utan att
det begrepp, som ordet utmärker, har något synnerligen
angeläget att uträtta i versen.»

Recensenten citerar, för att bevisa sina anmärkningar,
åtskilliga ställen i Sången, men vi vilja endast anföra några
af de betänkligaste:

* Motstycken fattas icke i andra prisbelönda skaldeverk. *Ins.*

— — — Sällhet och fred
 Gro på er jord i de ilande stegen:
 Blod ha de kostat: . . . så köps blott en egen;

»hvarest man icke kan finna annat, än att det är *stegen* som kosta blod, ehuru förf. menat sällheten och freden; och hvarest man icke begriper hvad det är för en »egen» som köpes.

»Se här några ännu märkvärdigare rader:

— — — och rysligt vild framvältar krigets lava
 Att i sitt afgrundssvalg Europas Nord begrafva,
 Då Tilsit, lik en ö, ur lågans fann står opp
 Och möter Czarens blick med än en fristads hopp.

»Jag vill ej tala om krigets lava, om lavans egenskap att vara *rysligt vild*, eller om ön, som står upp ur lågorna eller om *lågans fann*, men väl om ön, som möter Czaren med *en fristads hopp*. Antingen är det ön, som hoppas af czaren en fristad, eller är det någon fristad på ön, som hoppas något af Czaren, för hvilken fristad ön då måtte vara talman och representant? Eller är det Czaren, som hoppas vinna fristad på ön? Han måste då ligga midt i lågorna, ty ön håller ju på att genereras i lågorna. Men innan denna vulkaniska produkt hinner svalna och bli beboelig, har man allt skäl att frukta för det lif, som skall bergas. Dock, denna fruktan är onödig. Innan man vet ordet af är den olycklige i säkerhet och så inslumrad att

I hvilans sköt han hör ej mer den röst
 Af nya farors pligt, som hviskar i hans bröst.

Vidare:

Ur fosterlandets sköt jag *hastat edra fjät*
 Att med förenta svärd på nytt eröfra det.

Äfven följande märkliga ställe:

Hans (Czarens) storhet är vårt verk: af oss han strida lärt
 Af höga tallar trängd, i dessa skogars sköte,
 Så stiger granen opp med dem till molnens möte!

Hvilket likväl öfverträffas af följande poetiska stridsuppmaning.

Till strids för fosterbygd, för hemgudar och maka
Att ljunga krigarns blix i krigarns famn tillbaka.

Men det var icke endast den olycklige Wallmark, som råkade ut för stränga recensenter. I Polyfem för 1812 förekommer ett

FLORILEGIUM SUECANO-ACADEMICUM eller Makalösa Heliconsblomster, plockade i den Sannfärdiga Smakens Örtagård.

Förord.*

En man, som emellan göromålen af en verksam lefnad helgat sin välförvärfda hvila åt njutningen af Witterhetens och Sedelärans intryck, ej blott till en förfriskning genom ombytet af ämnen för sitt besinnande, men ock i det högre ändamål, att genom en nyttig sinnesdaning öka sitt människovärde, har, med det begär att förangenäma det förståndsfullkomliga, som är det säkraste beviset på en berömlig, människan ensam bland kreaturen naturmessig fullkombarhetsgåfva, velat i detta, sägom det med sant sinnesmod, stundom i sina förståndsundersökningar rörande det redbara något osorgfälliga blad meddela ett blygsamt tankeval af det snillefyndigaste i Sv. Akademiens handlingar. Man smickrar sig, måhända — nekom det ej — icke utan all sjelftänkbarhet, att på detta sätt få, med trollkraftiga lättfattligheter, för inbildningsförmågans väldanade sinnesgåfva, framställbargöra den egenkraftigt odlingsbara fullfärdighet, som stämplar känslodaningens och tankevidden hos sammanhängiga tänkare och öfvertydliga vältalare. — Förundre man sig ej öfver denna Svenska, och vågom ej kalla den barbarisk! Görom dess uppfinnare rättvisa. Är-

* Läsaren behagade observera att alla här förekommande uttryck äro hemtade ur Svenska Akademiens handlingar. *Ins.*

ligen hafva de trott, att en sådan språkodling, genom sin aktiva frihet, skulle kämpestarkt bekräftiga Smakens antagliggörelse, och upplyfta nationerna undan dårskaper, laster, villor och brott till den förståndsriktigaste förnuftsmessighet och gerningsdrift i vitterhetsyrket. Och hvad är väl mera nyttiggörande i sinnesnaturens förståndsvidd?

Florilegium.*

Då genom denna akademis inrättning smaken stadgas och utbreddes, skola de allvarsammare vetenskaperna vinna en gladare drägt, mera älskansvärdt skick; — slöjderna drifvas med en lättare hand, sederna antaga mer ärbardhet etc. (Sv. Ak. Handl. fr. 1786. 1. D. f. 49.) Utländingen skall med förundran lära känna ett folk, värdigt att täfla i Smak och Snille med det nya Athén — och Svenska snilletts skicklighet, så till *vackra* som *allvarsamma yrken* (s. 50).

—————

Den förste Gustafs tunga flöt som en ren och strid åder. (s. 123. Biskop *Olof Celsius.*)

—————

O, att denne skalden (Voltaire) ägt så snyggt hjerta, som hans penna var förträfflig! (s. 132. *Celsius.*)

—————

(Rektor *Murberg.*) I Sv. Akad. igenkände jag det lyckliga och mognade snillet, sammansökt att stadga och utbreda smaken. (2. d. s. 3.)

—————

(*Zibet.*) Och männe vissheten af sanningar är allena måttet af deras värde? (3. d. 157.)

—————

(*Leopold.*) Det gifves ett yrke etc. Detta yrke är skådeplatsen, uppfunnit af jordens välgörande snillen, skyd-

—————

* Endast några få praktställen ur den rikhaltiga samlingen i Polyfem tillåter oss utrymmet att här upptaga. *Ins.*

dadt af dess visare regenter (3 d. s. 173). Det är här, M. H., som den belevade verlden segrar genom en viss oumbärlighet.

Allmänheten skall vara Sv. Ak. förbunden för dess treåriga uppskof med stora prisets utdelande för skaldekonsten, då detta uppskof bidragit till den förmån, hon den 20 dec. 1792 ägde, att få kröna ett mästerstycke (*Bloms skaldebref*) och att hafva upptäckt ett snille (Blom), till denna tid måhända okänt för sig sjelf, äfvensom för akademien och de fleste af allmänheten.* (4 d. s. 238.)

(*Blom.*) Det är ett bekymrande vilkor, att ett rum i Sv. Ak. *forarar* vissa förtjenster, men ger dem icke. (2 d. efter 1796 s. 29.)

(*A. Gabriel Silfverstolpe* till Blom.) Måhända, utan Sv. Ak. varelse, hade Ni, min herre, aldrig gissat till ert snille och edra talanger (se nedanstående not), aldrig profvat dess förmåga; allraminst förmodat, hvad Akademien och allmänheten beundrat, att edert första försök skulle slå våra ögon med hela glansen af ett mästerverk. Akademien lyckönskade sig då att hafva upptäckt ert snille.

Sv. Akademien har äfven efter fosforisternas anlopp blifvit temligen hårdt bedömd; så skrifver Tegnér ²¹/₁₁ 1824 till Brinkman:

»Om konsten att utdrifva djeflar icke, tyvärr, hörde till de förlorade konsterna, så vet jag väl hvar jag skulle vilja använda henne. Ty otvifvelaktigt har en ond ande farit in i vår kära Akademi, »en ande döf och dum», som vi lärjungar ej äro i stånd att fördrifva. Således åter ett

---

* Detta experiment har Sv. Akademien äfven under senare åren med framgång utfört till öfverraskning för så väl allmänheten som de utvalda föremålen sjelfva.

statsråd.* Men om så skulle vara, hvarföre just välja den yngste med förbigående af de äldre? Ha icke både *tull* och *sjöstaten*, nämligen exc. Rosenblad och Cederström suttit längre i konseljen och hvad har man väl mot deras vitterhet? Och skulle ej greve Lövenhjelm** med sin magnetiska sömn kunna rätt väl representera Akademiens *vakor* för poesi och värtalighet? Det är skada att ej alla statsråden kunna få plats på en gång. — — — Det är synd att jag ej får täfla i akademien, ty i detta fall hoppas jag att en liten traktat, som jag skref för några år sedan: *Om rangordningens nödvändiga samband med och helsosamma inflytande på vitterheten* ej skulle blifva obelönt.»

Till och med sjelfva Bernhard v. Beskow undgick ej en ganska sträng kritik öfver »Sveriges Anor», som likväl vunnit Sv. Akademiens stora pris. I Helsingfors Morgonblad 1833 n:r 9—11 blef skaldestycket föremål för en recension af Runeberg.*** Recensionen finnes i sin helhet intagen i Runebergs efterlemnade skrifter (Beijers förlag) och ins. vill endast anföra ett par af de kritiserade ställena.

Då von B. skrifvit: »Och luften käns af segerfanor sval», anmärker Runeberg att det är ej att undra på, att poesien bland vetenskapsmännen i allmänhet har ett så dåligt namn om sig, då hon vågar komma fram med sådana hypoteser som att förklara kölden af segerfanors svajning».

Vidare heter det i anorna:

Se sanden *liflös* vältar
Och *fria* vindar uti löfven susa
Som en planet kring sin *bestämde* sol.

Detta påminner ins. om en vers från nyare tid, förekommande pag. 288 i 60:de delen af Sv. Akademiens handlingar: »Iskall *flåsar* morgonvinden.»

* Statsrådet baron Wirsén.

** Statsrådet, sedermera excellensen greve Carl Axel Lövenhjelm sysselsatte sig med experiment i den animala magnetismen.

*** Runeberg fick nöja sig med andra priset för »Graffen i Perrho»!

Icke kan någon — ej ens morgonvinden — flåsa då han är iskall! — Detta i förbigående. Vi återvända till de utfärdade »betygen».

Palmer yttrar om Akademien år 1834. (Aftonbladet, »Bref till Sv. Minerva».) »Min mening är icke att skrifa Akademien för hvad den varit. Det är onödigt att afhugga näsan på den, på hvilken en annan redan afhuggit hufvudet. Men jag vill begagna mig af tillfället, att i korthet omförmåla hvad Akademien *nu* är. Den är en förgyllningsanstalt för klådiga skriffingar, ett sånginstitut för galande ungtuppar, ett accouchementshus, der lättfärdiga kamenor afbördä sig sina oäkta foster.

Till enfaldigare människors underrättelse får jag den äran omtala, att den som tadlar en korporation, tadlar den som sådan, men icke dess ledamöter personligen. Dessa kunna vara ganska aktningvärda, såsom händelsen är med Sv. Akademiens ledamöter, utan att sjelfva korporationen kan göra anspråk på aktning. Om Sv. Akademien gäller fullkomligt det Schillerska epigrammet:

»Jeder, sieht man ihn einzeln, ist leidlich klug und verständig
Sind sie in corpore, gleich wird euch ein Dummkopf daraus.»

Vi talade nyss om ett skaldestycke, som erhållit Sv. Akademiens stora pris. För motsatsens skull vilja vi anföra följande lilla stycke, hvilket står att läsa i »Kardborrar af 1848 års gröda. Plockade af Alsingen»* (Lund 1848), och som ej uppmärksammats af Sv. Akademien.

Om mång hundra år.

Då det skymmer, gamla mormor
Sätter sig vid brasan ned
Och kring henne barnaskaran,
Ättlingar i andra led.

* »Alsingen» är enligt Linnströms för tillförlitlighet kända boklexikon en signatur som begagnades af d. v. docenten vid Lunds universitet Gustaf Ljunggren.

Gummans kelgris sakta hviskar:

»Ack, om mormor vore snäll,
Kunde mormor något roligt
Prata om för oss i qväll!
Någonting från gamla tider,
Ifrån mormors farfars tid
Mormors snälla gossar skola
Sitta tysta här bredvid.»
»Ack Mormor!» så ropa nu barnena små,
»Ack! berätta hur allting var då!»

»Då hvalt land», så talar gumman,
»Styrdes af en hög person,
Kallad kung, som satt så ståtlig,
Klädd i krona på en tron.
Honom skulle alla vörda,
Var han dålig eller god,
Och när han befalte, skulle
Folket gjuta ut sitt blod.
När han dog, hans son då genast
Tog hans makt och tog hans skrud,
Folket trodde så och sade,
Att de honom fått af Gud.»
»Kors mormor!» så ropa nu barnena små.
»Kors hvad allting var underligt då!»

»Att sitt land och kungen tjena,
Väl det samma vara bort;
Men så hände det väl stundom
Att man derpå skilnad gjort.
När nu någon tjenester visat
Landets eller kungens sak,
Öfverdrogs med band hans mage,
Eller knöts en nyckel bak.
Äfven hände att på bröstet
Hängdes band med stjernor små,
Sådana som af er pappa
Ni till julklapp plägen få.»
»Kors Mormor», så ropa nu barnena små,
»Kors hvad allting var underligt då!»

»Ärad var ej blott förtjensten,
 Mången fans, som ansedd var
 Ej för egen skull, men medan
 Han var son utaf sin far.
 Ädling kallade man denne,
 Ty han var så *ädel* han
 Framför andra, hvilka voro
 Blott och bart *gemene* man.
 Fastän stolt likväl hos honom
 Något godt och barnsligt fans.
 På Museum gömmes ännu
 Mången leksak som var hans.»
 »Kors Mormor», så ropa nu barnena små,
 »Kors hvad allting var underligt då!»

»Hvarje folk den tiden brukat
 Dyrka Gud på eget sätt,
 Och hvart enda af dem trodde
 Att det ensamt hade rätt.
 Derför borde embetsmannen
 Folkets tro besvärja då;
 Fast det ofta kunde hända
 Att han intet trodde på.
 Och om efter eget hufvud
 Någon ville dyrka Gud,
 Blef han bortförvist ur landet,
 Så var lagens stränga bud »
 »Kors mormor», så ropa nu barnena små,
 »Kors hvad allting var underligt då!»

»Uti tvänne stora klasser
 Menskligheten delad var,
 Och det sägs att denna delning
 För ej längesen var qvar.
 De som egde lifvets goda,
Kunde tidens bildning nå,
 Äfven om de den ej nådde,
 Kallades de »*bättre*» då.
 »*Sämre folk*» och »*pöbel*» voro
 De som lefde uti nöd,

Ingen högre önskan hade
 Än förtjena få sitt bröd.»
 »Kors Mormor», så ropa nu barnena små,
 »Kors hvad allting var underligt då!»

»Det kan vara nog med detta;
 Ren jag ljusen tända ser. *
 Kanske dock en annan afton.
 Jag för er berättar mer.»

Så törhända mången gumma
 Sladdrar om mång hundra år,
 När det en gång har försvunnit
 Allt hvad härligt nu består.
 När det öfver våra dagar
 Tumstjockt mögel vuxit har
 Och af all vår storhet endast
 Dunkla minnet lefver kvar.
 »Kors mormor», så skola de ropa de små,
 »Kors hvad allting var underligt då!»

Att detta näpna poem icke tillbörligen uppskattats af Sveriges högsta domstol öfver Snille och Smak framkallade troligen en viss bitterhet, hvilken må hända föranledde följande artikel i »Snällposten», 18 Juli 1849, för hvilken förf. dock icke begagnade signaturen »Alsingen».

»Det var en tid, då man för att framställa vårt kära fosterland i ett riktigt presentabelt skick, ansåg sig böra öfversätta det på fransyska. Ett bland de förnämligare öfversättningsförsöken var inrättandet af en svensk akademi i likhet med den beryktade L'Académie Française. Den ämnades till ett Arthursbord för riddarne af pennan, ett tempel för den goda smaken, der man på ett ställe skulle hafva samlade landets alla utmärktare snillen, de högsmak-begåfvade konstnämndarne, som både förstodo att efter konstens regler fila sina egna arbeten, som ock bedöma i hvad mån denna filning hade lyckats för andra. Stiftaren antog,

att 18 så kvalificerade personer borde finnas bland ett par millioner människor, men senare dagars erfarenhet har visat, att han icke upptagit antalet för lågt. Man tycks åtminstone på de sista tiderna, oaktadt folkmängdens tillökning, haft stor svårighet att fylla de ledigblifna platserna — ett faktum, som vore oförklarligt, derest man ej finge antaga att salig erkebiskop Rosenstein hade rätt, då han yttrade: »Det är en stor men beklaglig sanning att, huru många människor som födas till verlden, äro de dock flere, som skiljas derifrån.» Akademiens ändamål synes i stiftelseurkunden vara, att »arbeta uppå Svenska språkets renhet, styrka och höghet» och vidare att utarbete en »Svensk Ordbok och en Grammatica.» Grammatikan har visserligen sett ljuset och har till dato utgjort vårt vidlyftigaste om ej därför bästa arbete i den vägen; men den torde väl numera, i likhet med alla andra språkläror knappast kunna anses såsom existerande efter det förfärliga grammatikaliska »Stockholms blodbad», som herrar *F. Borg* och *N. Persson* nyligen anstält, dessa befryndade syskonsjälur, som så innerligt uppgått i hvarandra, att de till och med förneka singularis af ordet *stöflar*.* Hvad åter angår akademiens »Ordbok», så känner troligen den större allmänheten derom föga mera, än historien om rektor *Murbergs* försök att öfversätta *incorrigible* med *oafbaselig*, och denna anekdot bevisar åtminstone att man en gång verkligen tänkte på, att uppfylla stiftarens afsigt, ehuru förmodligen oafbaseligheten lagt hinder i vägen. Underligt är dock att, oaktadt

* Svensk Språklära af *F. Borg* och *N. Persson* (sedan *Nordin*), skollärare i Stockholm. Första delen, formläran. (Andra delen utkom aldrig.) Stockholm, på *S. Magnus'* förlag 1849, 77 sidor. — Sid. 20 förekommer den berömda upplysningen: »Somliga ord hafva endast pluralis»; såsom sådana anföra författarne bl. a. bräder, torfvor och *stöflar*. Med anledning af det sista ordet gjorde *C. V. A. Strandberg*, i en i *Friskyttan* införd recension, en insinuation af samma slag som den förf. här ofvan tillåtit sig, och för recensionen — som betaltes med 10 kr. — lär *Talis Qualis* köpt sig ett par *stöflar*.

Akademien redan haft 60 års födselvånda och under tiden haft lika många »utexaminerade biträden», ändock intet barn framkommit. Man hade, tycks det, blott behöft uppgöra arbetsfördelningen med ledning af medlemmarnes egna namn, så att en hvar erhållit sitt namns begynnelsebokstaf att utarbete. Väl finnas bokstäfver, hvilka ej ännu hunnit blifva representerade bland de aderton såsom: *p. x. y.* Men för bokstafven *p.* har man ju den utväg öppen, att invälja »Tidens» stora P.,* som säkert *con amore* skulle egna sig åt ett arbete, under hvilket han så ofta finge nöjet att sätta *p.* före; och beträffande bokstäfverna *x.* och *y.*, så har det ju alltid bland de aderton funnits »obekanta storheter», åt hvilka man kunnat uppdraga dessa båda. — Skulle detta mitt förslag antagas, fränsäger jag mig på förhand alla anspråk på prisbelöning, jag känner mig fullt belåten med det glada medvetandet att derigenom hafva på en gång befordrat akademiens ära och Gustaf III:s samt allmänhetens hittills gäckade förhoppningar.

Det åliggande, som Akademien deremot fullgjort mera berömligt än de bägge föregående, är det att »rena, styrka och höja» svenska språket. Vi hänvisa endast till den äkta akademiska stilen. På så *starka* vingar *höjer* sig här vårt sköna tungomål, att en icke akademisk blir halfvägs efter, och liksom det tarvas starka lungor för att kunna inandas den rena luften på bergshöjderna, så erfordras mycken själsstyrka för att i längden kunna uthärda akademiens *rena* språk. Ni, gode läsare, tror kanske i er enfald, att det t. ex. går an att säga: »Wallin testamenterade penningar till fromma stiftelser m. m.» Nej pass! på ett »rent» språk heter det: »Vittnesbörden om hans omtanke och frikostighet mot dessa föremål sträckte han utöfver lefnadens gräns genom de rika gåfvor, som hans sista vilja för de efterlevande

---

* Professor Palmblad, flitig medarbetare i den konservativa tidningen »Tiden».

uppenbarade».* — Kan man icke, likt judarne, med förundran utbryta: »Si, äro icke alla desse, som tala, galileiske!»

Dessa äro frukterna af akademiens verksamhet. Men tyvärr har svenska vitterheten af dem haft lika liten nytta, som en genomhungrig har af de i vax efterbildade frukter, hvilka möjligen pryda spegelbordet i det rum, der han väntade ett välförsedt frukostbord. Har vår vitterhet gått fram, så har det skett icke *medelst*, utan *trots* Svenska Akademien. Akademien har spelat en tacklös vägvisarroll och ej en gång dess egna koryföer hafva alltid följt den anvisade stråten. Ytterligare tillhör det Akademien att gifva skaldedopet och utfärda dopattest; men, gunås, man är mindre noga i valet af dopvatten, så att det ofta af ren oförsigtighet upphemtas direkt ur Lethe, och dopet blir naturligtvis derefter. Slutligen åligger det Akademien att bemöda sig om det högsta möjliga allvar; grundlagsenligt har den icke sinne för komiken, tål ej ens att någon drar på smilbandet; den enda sinnesförfriskning den består sig, är att, likt de gamla egyptierna anställa betraktelser öfver de döda, och detta nöje bereder den sig hvarje högtidsdag.

Men innan vi lemna Akademien äro vi, om ej af annat skäl, så af pur höflighet, förbundna att mera speciellt uppmärksamma de svenska poesiers fäder, som nu pryda fåtöljerna kring sångens tabelrondo, lära oss äfven till namnet känna de olika stjernorna i denna vår himmels strålande stjernbild.

Först då till skalderna. Främst se vi *Atterbom*, svenska litteraturens Geijer, den älsklige drömmaren med sin rika fantasi; låt vara, att den någon gång af fosforiska griller och grubblerier uppgrumlas. Men detta grummel oakadt står dock så mycket kvar, som gör detta namn stort i literaturhistorien och kärt för konstvännen. Se vidare veteranen *Valerius*, som offrade först åt moralen och sedan åt

* Se B. v. Beskows minnesteckning af erkebiskop J. O. Wallin.

pokalen, började med att rimma hop sedelärande krior och slutade med att skriva dryckesvisor, hvilkas förtjenst väl icke ligger deruti att de äro »akademiska», men uti den idylliska mildhet som de uttrycka i likhet med gubbens eget silfverinfattade anlete. Ni har väl sett honom i hr Rylanders »Nordstjerna». — *Fahlcrantz*, ordleksmakaren, humoristen, som sedan han i yngre åren drivvit omkring på sin underbara »Noachs ark», och från den skrattat hela världen »midt i synen», nu på slutet gjort bot och bättring, krupit in i »Ansgarii» munkkåpa och på så sätt, trots sitt glada lynne, smuglat sig in i akademien. Lyckligtvis var vid detta tillfälle ingen redo att likt Noach utropa: »Contraband i varg-(får?)skinnspeisen der! Contraband och luredrejare i en person.»* *Kullberg*, som sjelf uppriktigt afsäger sig alla anspråk på skaldskap, som rimmade för att »komma fram» och nu sitter i Akademien såsom representant af poesiens materiella fördelar och kanske såsom sådan har genom sitt exempel verkat mycket mera än de flesta andra medlemmarne. *v. Beskow*, akademiens allsmäktige sekreterare, han som någonstädes af Orvar Odd så obeskedligt kallas: »en hofmarskalk bland poeter, och en poet bland hofmarskalkar.» Så till vida är hr v. Beskow en fullständig akademist, som ingen djupare än han studerat sig in i akademiens anda, men en viss ofullständighet vidlåder honom dock; Akademien fordrar »snille och smak» af sina aderton; men deruti öfverensstämma alla kännare, att aldrig var hr v. Beskow ett snille, smak lär han deremot ega, men om det är den af *Ehrensward* så kallade »stora» eller »lilla» smaken, derom sväfvä vi i okunnighet. Emellertid lönar det mödan, att vi buga oss för honom; han håller mer än en *jetton* i sin hand och hvem vet, om ej någon af dem, vårdslost utkastad, kan förirra sig ända hit ned. I så fall kommer jag att betrakta Akademien från samma

* Gubben Noachs ord, då vid embarkeringen en tulltjensteman, klädd i vargskinnspeisen, ville under namn af varg smyga sig in.

synpunkt, som dokt. Wieselgren ser den från uti sin »Sveriges sköna literatur». Vi komma nu till poesiens svärsöner, herrar *Grafström* och *Böttiger*, som, deras eget värde oförtaladt, väl icke så snart blifvit inbjudna att sitta ned i fåtöljerna, derest icke hymen tjenstvilligt öppnat dörren. De visa skenbarligen, att den så ofta omtalta snilletts aristokrati ändå i grunden är en slags bördaristokrati.

En annan grupp bilda de poetiska vetenskapsmännen, siarne, hvilka likt Moses sett vetenskapens, för mängden så torra buske brinna af en låga »som icke förtärde», och förnummit stämman af Herran, som tydde den eviga slägtskapen mellan det sanna och det sköna. Till dem höra *Agardh*, hvilken man så föga hört af, sedan han som nordisk blomsterkung nedlade spiran; *Fries*, den skarpsinnige vetenskapsmannen med det poetiska barnasinnnet, och *Strinholm*, som icke aktade för rof att taga fantasien ombord, då han lät sin farkost löpa ut på forskningens haf. Kanske borde äfven *And. Fryxell* hit hänföras, vore han icke lika liten i det stora, som stor i det lilla.

Vi komma nu till en grupp, som vi skulle kunna kalla akademiens »illiterata rådmän». I stiftarens plan ingick att börd och bildning skulle i Akademien gifva hvarandra broderskyssen och han insatte därför bland literatörerna åtskilliga högättade »blå band». Men då numera börd och bildning nära uppväga hvarandra och man nödvändigt måste hafva någon slags aristokrati, på det icke poesien må bli utan kyssen, så har man tagit sin tillflykt till embetsmannaaristokratien. Denna grupp utgöres därför nu af erkebiskop *Wingård*, f. d. statsrådet *Grubbe* och presidenten *Skogman*. Då det således är »vittra idrotter», som skaffat dessa herrar inträde, så iakttaga vi, rörande dem, en värdig tystnad, helst vi måste liksom *Vitalis* om

»Ali eller Vali, om Uller och Forsete,

Öppenhjertigt tillstå att vi ej mycket vete.»

Sist komma vi till akademiens trälände ledamot, hr

Enberg. Han bildar en grupp för sig. Honom tillskrifves hufvudsakligen andelen i akademiens grammatika. Vi hafva redan förut nämt det öde, som träffat detta arbete, och vilja nu endast göra uppmärksamma på det nya bevis för en *Nemesis Divina*, som *Linné* af detsamma kunnat hemta; ithy att liksom hr *Enberg* kort förut i sin lärobok i psykologien krossat Hegelska filosofien, så blef kort efter med nästan lika mycken styrka hans filologiska arbete krossadt af de omnämnda svenska grammatikens *Castor* och *Pollux*.

Ja! så ser Svenska Akademien ut! Så se de aderton (fast för närvarande endast femton) ut! Att uttala ett omdöme öfver Akademien såsom sådan är onödigt; dess dom är redan fäld. Hvad angår de aderton, så buga vi oss för den summa af förmågor och talanger de kunna framvisa, men vi skulle göra detsamma, om den icke fans inom akademiens murar. Dock kan den rådande brist på utmärktare vitterhetsidkare, som blott otillräckligt döljes af de 2 à 3 lysande undantagen, icke undgå att fästa uppmärksamheten på sig. Men vi vilja vara rättvisa. Det är en svår tid för skönlitteraturen. Tiden har så mycket annat att beställa, att den ej kan hinna med att skapa poeter, ej en gång af courtoisie mot en kunglig stiftelse.

Vi skola spara oss de öfriga literatörerna till en annan gång.* Som slutord för denna gång, anse vi emellertid lämpligast att citera akademikern *Fahlcrantz'* eget yttrande om akademier. »De äro, säger han, paradiser, der snillena på höjderna räcka hvarandra händer och vingar, bildande en ädel krets, med den jetteafsigt att lyfta varelserna genom bildningens alla tre grader: *mensklighet* — *vishet* — och *snille*; der således det vanligaste förstånd icke blott *förmenskligas*, utan gradvis, så till sägande, *förvisas* och *försnillas*.»

* »En annan gång är en skålm», som det heter. Fortsättningen af förf:s skildring af Svenska Akademiens ledamöter, har blifvit tills vidare af förf. uppskjuten, men blir förmodligen så mycket fullständigare i år, då man har att emotse akademiens hela historia. *Ins.*

Hr Redaktör!

Denna uppsats har vuxit till större omfång än jag beräknat. Skulle ni ändock tro att edra läsare icke redan blifvit trötta på Svenska Akademien — hvilket vore ganska ursäktligt — skall jag möjligen till nästa häftet af Dagens Krönika, som förmodligen utkommer samtidigt med dess stora jubeldag, insända en liten artikel om den mycket omordade akademiens ordboksarbete jemte några andra af akademien mera färska meriter.

Insändaren.

Pappa.

Svensk originalberättelse.

Af

Ernst Arpi.

II.

Följande dagen — som var en söndag — satt borgmästaren i en droska, hvilken skulle föra honom till Stigsmåla, ty under natten hade hans beslut att taga barnet hem till sig vunnit fullkomlig stadga.

Det var tidigt på morgonen, då han åkte genom staden.

Gatan låg nästan folktom i den grådaskiga dagern — endast en och annan halfsofvande piga, på väg till Mobergs källa, släpade benen efter sig på trottoaren. Träskornas klack mot stenarne, och skramlet med vattenämbaren voro de enda ljud, som störde den djupa stillheten öfver allt. I alla fönster nerrullade gardiner, för alla bodar luckor, hvilket gjorde, att husen sågo så liflösa ut, som om de plockats fram ur en leksaksask.

När de två sista husen passerats, kände borgmästaren sig befriad från den tryckande oro, hvilken snört samman hans bröst.

Ett stycke till venster låg stationshuset. Det sken i de stora fönstren; lokomotivet stönade, och han såg en tjock, svart, gnistsprängd rökpelare skära genom den svagt disiga luften.

Till höger aftecknade Systerbergen sina mörka profiler mot den blekröda himlen.

Midt emot rullade landsvägen sig ut som en ljusstrimma mellan de gråbruna fälten.

Det klarnade allt mer och mer. Det tycktes skola bli en vacker dag. Sparfvarne skreko i de halft aflöfvade popplarne. Häftiga vindstötar kommo strykande fram öfver de kala åkrarne och slogo cigarröken in i ansigtet på honom. Han kastade cigarrstumpen från sig. Den föll i en bred pöl, der den hväste till och slocknade. Åh, hvilken härlig luft! Han öppnade munnen och vidgade näsborrarna. Den verkade som spanskt vin. Han blef yster och glad och började gnola en munter slagdänga. Hästarne trafvade bra. Den ena stugan efter den andra flög förbi, och ur skorstenarne hvirflade en gulröd rök, som än steg rakt upp, än kröp långs takåsen. Halfnakna ungar tryckte näsan platt mot fönstren eller stodo i dörröppningen och stirrade på det fina ekipaget, hvars nysilfverbeslag glänste i solskenet.

Då de kommo till Andrarum, fylles luften af dallrande klang från den nickande, rödmålade klockstapel. Det var åttaringningen. Vid kyrkogårdsmuren stodo några barbenta pojkar och kastade knapp. När de fingo syn på ekipaget, rusade de fram och gnölade om en slant. Borgmästaren tog upp en hand full småmynt, som han strödde ut på vägen. Pojkarne slängde sig ner på magen och delade bytet under slagsmål och skrik, men en liten pojkvasker tycktes ha fått brorslotten, ty han reste sig plötsligt upp och kilade blixtsnabt in på kyrkogården, följd i hack och hæl af de andra. Öfver kors och grafvar flög den vilda jagten och försvann till sist bak den hvitmenade kyrkan. Till en början skrattade borgmästaren hjertligt åt trasvargarne, men skratet dog bort, när han kom att tänka på det sorgliga öde, som väntade dem, och med en melankolisk suck öppnade han det broderade cigarrfodralet och tände en ny »La Modesta». Det sista huset i byn gled förbi, och vagnen rullade fram mellan rödaktiga gräsmarker, der några magra getter betade. Långt borta till höger syntes en mörkblå strimma. Det var Linneboda skog. När de kommo till vägskälet, svängde ekipaget åt höger. Marken började bli backig och stenig. Kusken släpte efter tömmarne, så att hästarne saktade farten. Skogen ryckte allt närmare och närmare. Snart hade de träd på båda sidor — präktiga bokar, som bredde halfskymning öfver den smala stigen. Kråkorna lyfte sina tunga vingor och flögo, hest kraxande,

upp mot den blå himlen. De allvarliga bokarne aföstes så småningom af liffiga björkar, som sträckte sina hvita stammar ut öfver vägen, daskande till kusken med de långa, gulprickiga vipporna. Men så glesnade skogen allt mer och mer. Då och då trängde vinden fram mellan öppningarna, hvirflande upp i luften de citron- och orangegula löf, hvilka betäckte marken i stora högar, för att sedan låta dem falla ner som ett regn af guldstycken.

— Ha vi långt igen? sporde borgmästaren, trött på att betrakta de härliga naturscenerierna.

— En mil ungefär, lät det från kuskbocken.

— Så långt! suckade borgmästaren.

— Men nu få vi allt låta kräken pusta ut ett slag, sade kusken, de satans backarne ta annars lifvet af dem. Ptro!

Dermed stannade han de svettdrypande hästarne. Sänkande nosarne mot jorden och nickande med hufvudena läto de andedrägten i hvita pelare hvirfla ut genom de skälfvande näsborrarne.

Borgmästaren packade upp sin matsäck. Hvad supen smakade godt — och maten sen! Under hela den föregående dagen hade han knapt förtärt en bit. Den ena smörgåsen efter den andra smälte bort mellan tänderna. Han skulle ensam kunnat tömma hela matsäcken, men han röddes af kuskens snåla ögon, som tycktes räkna hvar enda tugga, och gaf honom därför resten af smörgåsarne.

— Skall det vara en liten sup? sporde borgmästaren, hvilken lade märke till att kuskens blickar hängde vid bränvinsflaskan.

— Ja, jag säger tack!

Borgmästaren räckte honom bränvinet och ville äfven lemna glaset, men kusken gjorde en afvisande åtbörd.

— Inte nå't fjesk, sade han, satte flaskan till munnen och tömde den i ett drag.

— Det smakade, hvad? sporde borgmästaren skratande.

— A-a-ah, det smaka' patent, sade kusken och slickade sina knäffelbårar à la Viktor Emanuel. Och derefter expedierade han med beundransvärd hastighet sex smörgåsar ner i det stora gapet.

Sedan hästarne hvilat ut, steg kusken upp på bocken, gaf dem ett rapp, och så bar det åstad igen.

Skogen upphörde snart, och i stället bredde vidsträckt ljunghedar sig ut på ömse sidor om vägen. Landskapet liknade en ofantlig kyrkogård, der de roströda tufvorna bildade milliontals grafvar, der de höga enrisbuskarne togo form af cypresser, och de otaliga björkstubbarne skeno som hvita kors.

Då de åkt en timmes tid, vardt borgmästaren otålig.

— Äro vi inte snart framme?

— Jo strax... der borta ser borgmästaren Stigsmåla kyrka... men hvar träskomakaren bor, det vet jag inte.

Midt på vägen låg en gammal gumma främstupa, ssyselsatt med att bilda kors och krumelurer af granris och sand.

— Hvad finner hon på? sporde borgmästaren.

— Här ä' nå'n, som ska' begravas, sade kusken, och för att få sej ett par skilling lägger hon ut så'na der grannlåter.

Han slog en klatsch och skrek af alla krafter: se opp der!

Men gumman tycktes döf, ty hon rörde sig ej ur fläcken, utan fortfor med sitt arbete. Han kunde knapt hålla hästarne tillbaka, hvilka blifvit skrämde. De tryckte sig in mot hvarandra, spetsade öronen och slogo hofvarne så hårdt i marken, att det riktigt gnistrade. Och nu ändtligen såg gumman den hotande faran. Ett oartikuleradt ljud undslapp hennes läppar, och med gapande mun haltade hon ett godt stycke åt sidan.

— Kan mor säga, hvar träskomakare Ola Persson bor? skrek borgmästaren.

Gumman svarade ingenting, utan stirrade på honom i mållös skräck.

— Stendöf! utbratt borgmästaren förargad och kastade en slant till henne.

Kusken gaf hästarne fria tömmar, och så bar det åstad igen, nästan halft i sken. Något längre borta mötte de en liten barhufvad, ljushårig flicka, som ledde en getabock vid hornen.

— Kan du säga, hvar träskomakare Ola Persson bor? sporde borgmästaren, sedan kusken stannat hästarne.

Flickan stack fingrarne i munnen och tycktes fundera.

— Menar du halte Pelle? sporde hon efter en lång

paus och fäste sina blå, genomskinligt klara ögon på borgmästaren.

Borgmästaren, som erinrade sig, att Elins mor nämnt om ett olycksfall vid timmerhuggning, sade ja.

— Han bor der borta, sade flickan och pekade på ett omåladt träruckel bak ett stenröse.

— Tack för underrättelsen, sade borgmästaren och gaf henne en tjugofemöring.

Hon neg djupt, synade slanten noga, innan hon stoppade den i fickan, kände sen efter, om den låg der, och drog så vidare, släpande efter sig getabocken, som bräkte gudsjemmerligt.

När de kommit ett litet stycke fram, sade borgmästaren till kusken, att han skulle stanna.

— Ptro! skrek kusken och hejdade hästarne.

— Invänta mig här, sade borgmästaren och steg ur vagnen. Du kan vattna hästarne och ge dem litet foder, ty det kommer allt att dröja en stund, innan jag är tillbaka.

Mellan två långa stenrösen slingrade sig en smal stig, hvilken förde till den stuga, som flickan utpekade. Det var ett fallfärdigt ruckel, hvars små, fyrkantiga fönster sutto i jernhöjd med marken. Taket var öfvervuxet af mossa. Han knackade på den spruckna dörren. Ingen svarade. Han lyfte då upp klinkan och trädde in. Det var ett mörkt kök, belagdt med röda tegelstenar. En nerrökt stenspis upptog största platsen. I fönstret satt en hvit katt och lapade ur ett krus. När han fick syn på den ovanlige gästen, hoppade han ner på golvet och skuttade bort i en vrå, der han gömde sig bak en rishög. Hvilken unken källareluft der rådde! Den fine herrn gick fram till dörren midt emot spisen och knackade på, men resultatet blef det samma som nyss — ingen svarade. Då vred han om nyckeln och öppnade. Det var ett stort rum, nästan lika skumt som köket. Till venster stod en omålade soffa, upptagen af en sofvande karl. »Ece homo», d. v. s. »Der ligger min svärfar», tänkte borgmästaren, då han fick se den sofvande vara utrustad med ett träben.

Denne väcktes inte af dörrens knarrande, utan snarkade lika godt som förut.

I fönstret öfver soffan prunkade två stora lerkrukor. I den ena stod en vissnen rosenbuske; i den andra en liten myrtenqvist, öfver hvilken hvälfde sig ett spetsglas, hvars fot gått förlorad.

Rummets fonddekoration utgjordes af en skinande jernugn, på hvilken Sit Göran och draken voro afbildade. Öfvan på ugnen syntes en sprucken, blårosig porslinsmugg, ur hvilken vajade två lysande påfågelfjädrar.

Till höger reste sig en klumpig väfstol, i hvilken var uppspänd en matta, hvars grådaskighet upplifvades af ränder i skrikande gult och anilin.

Den främmande betraktaren rörde sig emellertid ej från dörrtröskeln. Då ljud bakom väfstolen ett svagt qvidande. Med hjertat bultande så våldsamt, som om det skolat sprängas, ilade han åt det håll, hvarifrån jemmern kom. Under fönstret stod en vagga, och deri låg ett gråtande barn — hans pojke utan tvifvel. Först kände han sig illa till mods, ty för dibarn hade han alltid haft sådan respekt. En gång, då hans syster, strålände af modersfröjd, visat honom sin förstfödde, en sex månader gammal verldsmedborgare, hade han vändt sig bort och utropat: fy, hvad han är otäck — ord, som hans syster på lång tid ej kunnat förlåta honom.

Men nu — nu lade sig borgmästaren på knä och skärskådade med nyfikna blickar barnet. Åh, det var i sjelfva verket inte så fult, tvärtom! Hvilket silkesglänsande, hår, hvilka fina ögonbryn, hvilken skär hy! Han strök handen öfver dess kinder. Lena som dun — och hvilka vackra, små knubbiga händer!

Medan han höll på med denna granskning, trädde mor Persson in. Hon gick rakt fram till jernugnen för att taga en strumpa bak porslinsmuggen. Då hon sträckte upp armen, kom hon att vända hufvudet mot vaggan. Hvem kunde det väl vara, som låg hukad deröfver? Hon lät armen falla ner och närmade sig borgmästaren, som blickade åt sidan, när han hörde sockornas tassande bakom sig.

— Nej, se borgmästaren! skrek gumman, slog samman händerna och gapade af pur förvåning. Och efter att ha hemtat sig från öfverraskningen, tillade hon med sitt sötaste leende: se, det var då rart främmande!

— Men hvad säger ni nu, om jag tar pojken med mig hem?

— Åh nej, åh nej, det kan han väl inte mena, utbrast gumman och såg med ängsliga blickar på borgmästaren.

— Jo, det är just, hvad jag menar.

— Och pengarne — vill han ta dem också? skrek gumman.

— Åh nej, dem får ni behålla — för Elins skull.

— Åh jösses så skickelig han ä', sade gumman och kysste sin fina svärson på hand, medan stora tårar trillade ner för de skrynkliga kinderna.

Borgmästaren drog undan sin hand, vände sig om och blickade ut genom fönstret. Bak den lilla, ovärdade hagen syntes liksom en mörk bergvägg, för hvar sekund svällande ut i bredd och tornande sig upp i höjd. De spetsiga tinnarne vordo allt ljusare och ljusare, ända tills de slutligen skeno så hvita, som om evig snö hvilat der uppe. Då och då bugade sig mot marken de spinkiga fruktträden i hagen, och på gångarne lekte hönsfjädrar och smutsiga papperslappar en vild »tag fatt», och det skallrade till i de små fönsterrutorna, hvilka skimrade som såpbubblor.

Gumman, hvilken satt sig på en pall vid vaggan och gömt ansigtet i händerna, började stormgråta.

— Hvad gråter mor för? sporde borgmästaren utan att vända sig om.

— Åh, det blir så fasligt ledsamt att mista heren, snyftade hon, för han har varit så skickelig af sej ända se'n han blef född, och jag menade alltid på, att han skulle bli min ålderdomströst. Se'n Elin dödde, och heren min for till Amerika, har det här barnet varit min enda glädje.

— Mor har ju sin gubbe, sade borgmästaren delta-gande.

— Jo, det ä' en skön glädje! skrek gumman, det svinet kunde gerna Vår Herre ta, för mig gör han då bara förtret... Kan borgmästaren tänka sej...

— Hvad heter pojken? afbröt borgmästaren henne och vände sig från fönstret.

— Gunnar! sade gumman och reste sig upp från pallen.

— Gunnar! Gunnar! Åh, det var ett vackert namn, sade borgmästaren och såg bort till vaggan.

Pojken sof.

— Kan mor låna mig en tjock sjal att svepa om honom? sporde borgmästaren efter en kort paus.

— Jo bevars.

— Vill mor nu ta ut difflaskan och skölja den ren och sedan slå ny mjölk på?

— Jo bevars.

Gumman grep om flaskan.

— Mens jag värmer mjölken till heren, ska' jag sätta kaffepannan på och koka en tår åt borgmästaren.

— Gör sig inte besvär, mor lilla.

— Alls inte nå't besvär, borgmästare lille, sade hon och gick.

Borgmästaren tog plats på pallen vid vaggan, och der satt han och lade framtidsplaner för Gunnar.

Efter en stunds förlopp återkom gumman med en svart, rostig bricka, hvarpå stodo två blåblommiga koppar, en sockerskål af glas, starkt naggad i kanten, en gräddsnpa af hvitt porslin och ett grönt kakfat, formadt som ett vinranksblad. Sedan hon satt brickan på ett bord invid väfstolen och placerat två trästolar framför detsamma, hemtade hon kaffepannan, hvilken ej tycktes ha blifvit skurad på många Herrans år.

På hennes vänliga uppmaning tog borgmästaren plats vid bordet.

— Får jag hålla opp? sporde hon.

— Tack!

Hub, hvilket vämjeligt kaffe! Det smakade bara af sirap och kanel. Men han höll god min i elakt spel och drack ut hela koppen. För de »femton droppar», som gumman med all makt ville truga på honom, betackade han sig.

Gummans ansigte sken af välbehag, medan hon sörplade i sig fyra koppar af den grunliga drycken. När hon slutat den fjärde, reste borgmästaren sig upp.

— Tack för välfägnaden, mor lilla — nu få vi allt bege oss åstad. Var snäll och lemna mig den der sjalen, som mor lofvade.

Gumman lyfte upp locket på en blåmålad kista och tog fram en lavendeldoftande, svart och hvit filtsjal, hvilken hon svepte så väl om Gunnar, att blott den lilla klumpiga näsan syntes. Sedan vände hon ansigtet mot soffan, der Ola Persson låg.

— Opp med dig, Ola skrek hon, och ta' ajöss med Gunnar, för borgmästaren ska' nu resa bort med honom.

Ola Persson brummade till, men rörde sig ej ur fläcken.

— Låt honom vara i fred, sade gästen, småleende, och tog Gunnar upp på armen. När de kommo ut i köket, bad han om diflaskan. Gumman lyfte den rykande mjölken från elden och slog den på flaskan, hvilken sken klar som kristall.

— Nu ä' den allt för het, sade gumman, men jag tänker den blir lagom, tills han vaknar, det kära lifvet.

Borgmästaren såg upp åt himlen. Ett tjockt, skifferfärgadt moln, med trasiga, ljusgula kanter, kom vältrande fram öfver stugan, och de isande kalla vindstötarne voro så häftiga, att han med den lediga handen måste hålla fast i hatten.

— Det blir oväder, sade gumman, hvars gråstripiga hårtestar fladdrade som små vimplar.

Pappa påskyndade sin gång. Han var rädd; att pojken skulle bli förkyld. När han äntligen nått fram till ekipaget, befalde han kusken, som stod och gned de blåfrusna händerna, att slå upp kuren.

— Farväl mor lilla, sade han efter att mottagit diflaskan.

— Ajöss, ajöss, skrek gumman. Gud välsigne Gunnar — och borgmästaren med.

Kusken, som klifvit upp på bocken, gaf hästarne ett rapp, och inom kort var gumman ur sigte.

De hade ej kört mera än ett par minuter, förr än ovädet bröt ut. Först kom regnet i stora, enstaka droppar, som dunkade med ett plask mot taket, men efter hand växte det till riktiga störtsjöar, som trummade öronöfvande hvirflar. Stormen ryckte och slet i kuren, så att det knakade i alla fogar. Och mörkt var det som i skymningen.

Borgmästaren fruktade, att barnet skulle väckas af larmet, men det gaf ej ett ljud ifrån sig. När de kört en timmes tid, började han bli orolig för dess tystnad. Jesus! Han hade kanhända qväft det i sjalen. Hjertat nästan stelnade af ångest, och med skälfvande fingrar fick han fönstret ner, och, resande sig upp, skrek han till kusken, att han skulle stanna, men just nu smattrade en så våldsam hagelskur, att hans röst drunknade bort i dess buller. Full af förtviflan sjönk han ner på dynan, och med handen för ansigtet satt han en lång stund orörlig som en staty. När han tog den bort, föll en svag ljusstrimma in i vagnen. Han lyfte undan sjalen från pojkens hufvud. Kinderna hade en blygrå färg, och ögonen voro slutna. Han lade sitt öra till parf-

velns halföppna mun. Andedrägten kom i jemna, fast knapt hörbara drag. Åh, Gud ske lof, han var inte död!

* * *

När Kersti, borgmästarens hushållerska, såg sin husbonde träda in med ett stort bylte på armen, blef hon mäktat förundrad, men förvåningen ökades, då ett svagt qvidande trängde fram ur detsamma.

Borgmästaren lät sjalen glida ner och presenterade:

— Kersti — Gunnar!

Häh, hva' ä' det för ett litet kräk, som borgmästaren fått fatt i? sporde hon och stirrade på barnet med vidöppna ögon.

— Min pojke. Är han inte vacker, hvad?

— Åh, borgmästaren ska' inte drifva spektakel med en gammal människa, utbrast Kersti förtrytsamt.

— Se så — blif nu inte ond, det är mitt fulla allvar. Jag är verkligen hans pappa — och mor hans var Elin, som tjente här. Nu skall Kersti ta honom i sin vård och vara som en mor för honom, ända tills, hm, ända tills, hm, fröken Beckman blifvit fru här i huset.

Kersti hade god lust att fråga borgmästaren om mycket angående barnet, men vid fästmöns namn rynkades hans ögonbryn så olycksbådande, att alla spörsmålen fastnade på tungan.

Till följd af befallningen bäddade hon åt Gunnar på chäslongen i sängkammaren. Pojken tycktes befinna sig förträffligt i den nya bädden, ty ett leende lekte kring den lilla munnen, och det dröjde ej länge, förr än han somnade in.

Så fort borgmästaren ätit qvällsmat, gick han in och lade sig. Den långa resan, den friska luften, de många sinnesrörelserna hade mattat ut honom, så att han genast föll i sömn.

Under det Kersti och borgmästaren uppehöll sig i sängkammaren, rusade Greta, städerskan, ner i kamrer Stenströms kök och berättade för pigorna, hvad som passerat

der uppe; pigorna rapporterade det strax till frun; frun anförtror det åt sin man; kamrern utbasunade det för alla bekanta, som träffades på Stadshuset, och alla dessa bekanta spridde sladdret från gård till gård, så att när borgmästaren vid tiotiden den följande dagen slog upp ögonen, fans det ej ett enda hus, der man inte hade reda på den stora nyheten.

Borgmästaren brukade aldrig skära sig af rakknifven, men den morgonen skar han två djupa hak i kinden, ty han gaf Gunnar flera blickar än spegeln. En sådan snäll pojke det var — ej ett enda skrik under hela natten!

Då klockan slog elfva — den tid, han bestämt för ett samtal med Ebba — började han promenera af och an. Var det inte bäst att uppskjuta förklaringen till eftermiddagen? Åh nej — åh nej — intet dröjsmål. Han måste öfverrumpla Ebba, innan folk hade fått henne i sina klor. Naturligtvis kom det att vanka tårar till en början, men hans glödande vältalighet skulle snart stilla hennes gråt, och med ögon, strålände af kärlek, skulle hon tacka honom, därför att han lyssnat till hjertats röst.

Han sprang ut i tamburen, kastade ytterrocken på sig, satte hatten på hufvudet och vred om nyckeln, men då han lade handen på låset, ljöd en så häftig ringning, att han hoppade till. Hvem tusan kom nu och sökte honom? Han öppnade småsvärjande dörren. Utanför stod konsul Beckmans betjent i skimrande livré. I den ena handen höll han ett bref, i den andra ett stort paket.

— Jag ska' helsa så mycket från konsuln och lemna det här, sade han och bugade sig.

Borgmästaren mottog brefvet och paketet.

— Vänta litet, du skall kanhända ha svar.

— Nej, der ska' inte nå't svar, sa' konsuln.

— Jaså, der skall inte något svar.

Dermed vände borgmästaren ryggen åt betjenten, som spekulerade på en 25:öring, och ilade in i sitt arbetsrum, lemnande alla dörrarna på vid gafvel. Paketet kastade han bort på en stol, men brefvet, hvilket omslöt ett hårdt föremål, bröt han med feberaktig brådska. Ut ur kuvertet gled en guldring och slog, skarpt klingande, mot golfvet, hvarest den rullade i en halfcirkel, innan den lade sig till ro vid spottlådan.

Brefvet var af följande lydelse:

»Herr Borgmästare Albert Hallner!

Härmed återsändes den förlofningsring, som jag fått af Eder, jemte alla de presenter, Ni förärat mig. Åt en man, hvilken så öppet trotsar anständighetens och moralens bud, anser jag mig ej kunna räcka handen, ty sin make bör man ovilkorligen kunna akta. Den skam och det åtlöje, som Edert handlingssätt kastat öfver vårt hus, skall jag bära utan klagan, men jag vågar knapt hoppas, att mina grånåriga, aktningvärda föräldrar skola kunna finna sig i det hårda öde, som drabbat dem på gamla dagar. Lef väl och glöm den som tecknar.

Högaktningfullt

Ebba Beckman.»

Borgmästaren kramade ihop brefvet, och ett bittert leende krusade hans läppar.

— Herre Gud, ett sådant nonsens! mumlade han.

Han promenerade fram och tillbaka ett slag med händerna på ryggen, men så stannade han, vecklade upp papperet och läste det om igen, låtande blicken dröja vid hvart ord.

Handen var Ebbas, men rösten konsul Beckmans!

Hon skref, att hon inte kunde akta honom, och likväl slutade brefvet med ett högaktningfullt. Der hade konsulns diktamen spelat henne ett fult spratt. Att han förbrutit sig mot anständigheten, det lät då höra sig, ty det att skaffa sig barn på halsen, när man är ungar, kan inte precis kallas anständigt. Men att han sårat moralen genom barnets hemtagande var något tanklöst snack. I fall han ej bekymrat sig om barnet, hade han just brutit mot moralens bud. Och följderna af att han begått en i verdens ögon skamlig och löjlig handling kommo uteslutande på hans rygg. Han ensam drabbades af folkets spott och spe, men hvarken hon eller hennes grånåriga, aktningvärda föräldrar! Grånåriga? Nej, det var då allt för komiskt! Konsuln bar ju rödbrun peruk, och hans kära hälft var svart i hufvudet som en korp. Och aktningvärda? Jo, jag tackar! Det epitetet hade allt konsuln godtat sig åt. Trodde han då, att ingen hade reda på alla de fuffens, som bevingos, när han rädde om Andrarums bränneri? Och trodde

han, att man inte visste, att konsulinnans präktiga hemgift skrapats ihop af långa fingrar, då hon hushållade för en gammal enkeman? Stackars Ebba, om henne var det i alla fall synd, ty en flicka, som en gång varit förlofvad, har sedan så svårt för att bli gift! Men hon var ju rik, och det fins ju här i världen en sådan uppsjö på anständiga och moraliska äktenskapskandidater.

Han ref sönder brevet och plockade fram alla de gåvor, som han erhållit af Ebba, och svepte in dem i ett papper. Och så skref han på ett af sina visitkort:

»Förlåt allt det obehag, som mitt i Ert tycke så skamliga handlingssätt vållat Er. Jag var så säker om Ert bifall, att brytningsbrevet kom som en kall dusch. Lyckligtvis är min kärlek till barnet så stark, att den i någon mån kan ersätta de känslor, som jag hyste för Er. Och Gunnars genkärlek, hoppas jag, skall uppväga det åtlöje, hvarmed man helsar hans pappa.»

Sedan drog han af förlofningsringen och stoppade den tillika med visitkorten i ett kuvert, hvilket han adresserade till Ebba Beckman.

När allt detta var gjordt, ringde han. Efter en stunds väntan uppenbarade sig Kersti i dörröppningen.

— När vaktmästare Friman kommer hit, så lemna honom det här brevet och det här paketet och säg, att han går upp till konsul Beckmans med dem.

Och så begaf borgmästaren sig till rådhuset, och der satt han ända tills klockan slog tre. Skrifvaren, som oupphörligt sneglade bort till honom med sina vattniga ögon, lade märke till, att han inte skref mycket, utan nästan hela tiden satt och tittade ut på torget.

När han strax efter borgmästarens bortgång skulle taga en handling, upptäckte han, att borgmästaren på ett af utslagen ritat ett barnhufvud — ett sådant der barnhufvud, som åstadkommes af nybörjare i den ädla teckningskonsten. En cirkel bildade ansigtet; två punkter ögonen; ett lodrätt streck näsan; tre vågräta ögonbryn och mun.

Detta porträtt syntes honom till den grad lustigt, att han kastade sig i en af de högkarmade länstolarne och hållande för den insjunkna magen, brast ut i ett gapskratt, som aldrig tycktes vilja ta slut. Och alla de bistra kunnarne på väggen och alla de stela drottningarna skrattade i kapp med den utsvultne, fördruckne skrifvaren.

Borgmästaren gick från rådhuset bort till boklådan och sporde om der fans professor Abelins bok: »Värden af barn under de första lefnadsåren.»

— Hm, jag skall se efter, sade biträdet, en blek, skranglig femtonåring, och vände sig om. Men då han klef upp på trappan för att skärskåda öfversta hyllan, kunde han ej längre undertrycka sin skrattlust, utan lät höra en fnissning som trängde ända bort till borgmästaren.

— Jo, den fins här, sade han och kom pionröd fram till disken med den åstundade boken, hvilken slogs in. Var så god!

— Skrif upp den, röt borgmästaren, halft ond, och lemnade boden utan att säga farväl.

Då han hunnit ut i förstugan och lade fingrarna om låset, trängde der ut till honom genom den på glänt stående boddörren en gäll qvinnoröst:

-- Hvad var det för en bok, som borgmästaren köpte?

Derpå svarade bitrådets målbrottsstämma:

— Värden, hm, af barn, hm, under de första lefnadsåren, hm.

Och så följde en bullrande skrattsalva, hvari öfvertaget än låg hos den tunna sopranen, än hos den tjocka basen. Han slog upp gatudörren och hade så nära störtat ut för de höga trappstegen. Som en larmklocka ringde den der skrattsalvan i hans öron under hemvägen, och den fortfor att klämta hela eftermiddagen.

Borgmästarens hänsynslöshet hade väckt blandade känslor i staden. Ett par tre personer skrattade åt hans dumhet, men den öfverväldigande majoriteten upptändes af en glödande harm.

Det var ej nog med att han trampat sedelagen under fötterna, utan han hade till på köpet gifvit det heliga äktenskapet en bastant örfil. Ty följde man hans föredöme och betraktade ej längre de oäkta barnen som en skamfläck, så skulle man snart komma att lefva som djur och ej bry sig om giftermål. Visserligen kunde barnen ej rå för föräldrarnes synd, men det hindrade ej, att de måste bli lidande därför. Gud sjelf hade ju sagt: Jag, Herren din Gud, är en stark hämnare, den som söker fädernas missgerning in på barnen, allt in till tredje och fjerde led.

Damerna besvarade knapt hans helsning; herrarne undveko honom så mycket som möjligt, och han uteslöts från

alla bjudningar. Den första tiden grämde han sig djupt öfver det bemötande, han rönte, men så småningom försonade han sig med sitt öde, och han började till sist finna ett utsägligt behag i att få rå om sig sjelf. Den vackra våningen, der han gick och leddes, när han ej hade främmande, föreföll honom numera så oändligt trefflig, och när han var ute i staden, kände han en riktig hemlängtan.

Qvällarne egnades för det mesta åt läsning. Och nu hände det, att de moderna författarne fingo inträde hos honom, dessa diktare, hvilka han skytt som pesten, tack vare C. D. af Wirséns varningsrop.

Men af den estetiska surdegen satt så pass mycket kvar, att han ej kunde förlika sig med Zola, utan kände en viss qväljning, när han mättade sin andliga hunger med den kraftiga kost, som kom från naturalismens mästerkock. Kielland blef favoriten. Hans förnäma berättarekonst tog borgmästaren med storm, och hvar gång han anföll det färiseiska samhället med satirens eleganta ridspö, med ironiens ciselerade stilett och hånets silkesknutpiska, smålog borgmästaren, ty i diktarens ömkliga figurer såg han välkända drag.

* * *

En dag stod borgmästaren i matsalen och betraktade, hur ett par svalor med outtröttlig flit lagade sitt bo, som fått en remna, när verandan målades. Till sist blef han trött i ögonen och lemnade fönstret. Då han närmade sig midten af rummet, kom hans blick att halka öfver bordet. På den snöhvita duken låg en födelsekaka. Ah, det var sant, det var ju hans födelsedag — det hade han så när glömt bort. Den kakan hade väl Kersti, sjelfva omtänksamheten, beställt — för hans pengar, förstås. Han log ett vemodigt löje, när han tänkte på, hur många gåfvor, som den förra födelsedagen tornade sig upp på bordet. Inte en gång hans syster hade gratulerat. Hon var kan tänka stött ännu. Så fort hon af konsulinnan Ejder fick veta att han tagit Gunnar hem till sig, hade hon uppvaktat med ett långt bref, hvori hon riktigt läste lagen för honom.

»Att begå en syndig handling, skref hon bland annat, är illa nog, men ännu värre att sjelf trumpeta ut den för hela världen. När du så länge kunnat berga dig utan barnet, hade du väl inte just nu behöft ställa till skandal med dess hemtagande. Hyste du ej förtroende till morföräldrarne, kunde du ju vändt dig åt annat håll, ty det fins tusentals hyggliga människor, som för en ringa penning åtaga sig att uppfostra frukterna af brottsliga förbindelser. Den der oäkta perlan skall ej bli en sådan skatt, som du menar, utan en källa till evig förargelse. Och dessutom bör du betänka, att så länge det der barnet fins i huset, skall ingen anständig flicka samtycka till ett giftermål med dig. Men ännu kan allt hjälpas. Inackordera barnet antingen i någon annan stad än X. eller på landet, ty slipper folk bara att se barnet, skall man snart glömma bort, att det existerar. Jag ber hvar enda qväll Gud, att han må upplysa ditt om-töcknade förstånd.»

Derpå svarade han kort och godt:

»Jag tackar inte för ditt sista bref, ty det smärtade mig ousägligt, att du, som alltid synts mig så rättänkande och varmhjertad, kunde uppvakta med slik jesuitmoral. Skulle du, som afgudar dina barn, vilja kasta ut dem i vida världen, när du har öfverflöd på plats der hemma? »Nej, tusen gånger nej!» hör jag dig utbrista och ser dina kinder färgas af vredens rodnad öfver en så förmäten fråga. Och likväl begär du, att jag skall låta mitt barn drifva vind för våg. Eller menar du, att der är annan skilnad än den sociala mellan barnen inom äktenskapet, och dem, som födts utanför? Hvad det beträffar, att den »oäkta perlan», såsom du qvickt nog behagar uttrycka dig, skall bli en källa till evig förargelse, så vågar jag hysa en motsatt åsigt. Jag tror nämligen, att Gunnar skall bli en aldrig sinande källa till glädje och vederqvickelse. Och den qvinna, som nekar att bli min hustru, derför att jag efter bästa förmåga sökt reparera ett felsteg, den qvinnan må gerna hålla sig undan, ty jag anser det för en stor lycka att slippa ifrån en så trångbröstad varelse. Tackar ödmjukast för dina förböner, men fruktar, att det der skånska ordspråket har rätt, som säger: »Vår herre bryr sig inte om torrbaggaböner.»

På det brefvet hade han aldrig erhållit svar.

Han vidgade näsborrarne. Hvarifrån kom den härliga doften af violer? Inne i födelsekransen låg något blått.

Han sträckte handen dit och fick fatt i en violbukett. Han förde den till näsan, undrande, hvem som visat honom denna uppmärksamhet. Åh, der satt ju ett visitkort doldt mellan bladen! Han ryckte det fram och läste till sin stora förvåning:

Anna Liberg.

Och under namnet hade hon skrivit med en blyertspenna: »Tack för att Ni var bättre än jag trodde.»

Han lade buketten från sig och rusade ut i köket.

— Hur har den der violbuketten på födelsekakan kommit hit? sporde han Kersti, som stod vid spisen och rörde i en gryta.

— Här va' mamsell Liberg och fråga' efter borgmästaren, och då jag sa', att borgmästaren va' på rådhuset, tog hon opp ett kort och skref nå'nting på det och stack det in i buketten, som hon hade med sig, och bad mig lägga den på borgmästarens födelsebord.

— Men hvarför bad Kersti inte henne sitta ner? sporde borgmästaren förargad. Kersti visste ju, att jag skulle komma hem vid tretiden.

— Jag bad henne sitta ner så länge, men hon hade inte tid, sa' hon, för båten skulle strax gå, sa' hon.

— Är det länge se'n hon var här?

— Jaa — det ä' allt en halftimme se'n.

Borgmästaren gick in i sitt arbetsrum, och, lutad mot fönsterposten, stirrade han utåt hafvet. Ett godt stycke förbi Mässkäret syntes en väldig svart prick. Det var helt säkert ångbåten, ty högt uppe i den genomskinliga luften hängde en lång rökstrimma. För hans blick steg upp bilden af en ung, resklädd flicka — Anna Liberg. De fylliga, blekröda läpparne logo lika förfriskande som förut, och under de tjocka ögonlocken, med liksom svedd frans, lyste de gulbruna, sammetsglänsande ögonen lika ömt som förut. Det enda, som förändrats hos henne var, hållningen. Hon böjde nu ej längre hufvudet, som om det askfärgade, bångstyriga håret varit af bly, utan höll det käckt tillbakalutadt på den kraftiga, korta halsen. Åh, hvilken präktig mor hon skulle bli för hans pojke! En far är nog bra att ha, men en mor tusenfaldt bättre. Han grep om hennes hand

och skulle just fråga, om hon ville bli en mor för Gunnar, då Kerstis röst väckte honom ur hans drömmier.

— Borgmästaren!

Han spratt till och sporde häftigt.

— Hvad står på?

— Gunnar skriker så fasligt, och jag törs inte lemna gröten.

Borgmästaren sprang in i barnkammaren, hvartill gröna kabinettet blifvit döpt. Pojken hade sparkat af sig täcket och låg, med benen i vädret och händerna krampaktigt knutna, gallskrikande, som om han varit besatt.

— Se så lugna dig, min lille gris, sade borgmästaren och höljde täcket öfver honom.

Pojken upphörde med ens att skrika och drog den lilla munnen till ett bredt leende. Borgmästaren böjde sig ner öfver sängen och tryckte en lång kyss på barnets fuktiga läppar. När han lyfte upp hufvudet, såg Gunnar på honom med stora, strålande ögon och lallade ba — ba. Borgmästaren blef underlig till mods, nästan förskräckt. Med återhållen andedrägt och halföppen mun lyssnade han efter, i fall underverket skulle upprepas, och si — för andra gången ljöd det ba — ba. Då gaf han upp ett glädjeskri och störtade ut i köket.

— Kersti, jublade han, nu kan pojken tala — han säger pappa.

Och han släpade Kersti med sig, och när de väl kommit in om dörren till barnkammaren, upphof Gunnar sin röst och sade ånyo ett ljudligt ba — ba.

Nu fann Kersti tillfället lämpligt att tala om sin son. Han var knapt årsgammal, då han kunde säga en mängd med ord, och när han var ett år, kunde han peka ut både sol och måne, och innan han fyllt två år, kunde han säga nästan hvad som helst och hade reda på, hvad kungen hette och drottningen och hufvudstaden.

Medan Kersti höll på med att lofsjunga sitt barn, sveddes födelsegröten. Från köket vältrade sig ett infernaliskt os in i serveringsrummet, och derifrån slank den genom den halföppna dörren in i matsalen, hvarest den så småningom förträngde den ljufva doften af violer.

Om handelsdomstolar.

Af

Ernst Bring.

Sedan 1875 står i vårt land frågan om särskilda handelsdomstolars inrättande på dagordningen. Nämnda års riksdag aflät nämligen till konungen en skrivelse med hemställan, det frågan, om och i hvad mån dylika domstolar kunde komma till stånd, måtte behandlas i sammanhang med utarbetandet af förslag till ny rättegångsordning. Såsom stöd för denna hemställan åberopas hufvudsakligen: handels internationela karakter, handelsrättens beroende af allmänna, sedan århundraden småningom utvecklade handelsbruk, nödvändigheten för domare i handelsmål af kändedom om dessa handelsbruk och en mängd andra af handels natur beroende omständigheter, den bristande sakkännedomen i dessa afseenden hos den rättslärd domaren i allmänhet, samt önskvärdheten af handelstvisters afgörande utan betydlig tidsutdrägt.

Sedan nya lagberedningen uti sitt betänkande angående rättegångsväsendets ombildning yttrat sig i frågan om handelsdomstolar, kommer densamma att behandlas af den i dagarne* sammanträdande förstärkta lagberedningen, och få af de frågor, som föreläggas denna s. k. lagriksdag, torde vara egnade att, åtminstone inom köpmansverlden, tilldraga sig mera uppmärksamhet än denna.

* Denna uppsats ingick till Red. den 31 dec. 1885.

Då vi i Sverige icke någonsin haft några egentliga handelsdomstolar*, måste vi för att kunna bilda oss ett omdöme om institutionen, vända oss till utlandet, från hvars erfarenhet i frågan god lärdom torde vara att hemta.

I *Italien* säges handelsdomstolar först hafva blifvit inrättade. Redan i tolfte seklet hade man derstädes af köpmansgillena valde egne lekmannadomare, »consules mercatorum». Sådana domstolar finnas dock numera icke, utan de italienska handelsdomstolarne äro nu sammansatta af en graderad jurist såsom president och två köpmän såsom bisittare. Dessa domstolar döma på de platser, der de äro inrättade, såsom första domstol i alla handelssaker, hvilkas värde öfverstiger 1500 lire, och såsom appelldomstol i alla af prætorerna såsom bagatelldomare i första instans af dömda handelssaker. Der handelsdomstolar icke finnas, fungera de allmänna civildomstolarne i stället.

Långt ifrån att man i Italien är benägen för de särskilda handelsdomstolarnes afskaffande, synes man tvärtom der arbeta för institutionens ytterligare utveckling. Så begärde handelskamrarna 1869 och 1871, att handelstribunalerna måtte bibehållas och utvecklas, och röster saknas icke, hvilka höjts för en återgång till det gamla systemet med uteslutande lekmän såsom domare i handelsmål**.

Frankrike lär från Italien hemtat sin handelsdomstolsinstitution, hvilken egentligen grundlades först under förra hälften af sextonde seklet, ehuru redan en ordonnans af 1302 läser tillåtit inrättandet af särskilda köpmansrätter.

Angående anledningarna till handelsdomstolarnes uppkomst hafva meningarna varit delade. Vissa författare påstå med bestämdhet, att dessa speciela domstolar icke inrättats till följd af någon från handelsståndet uttryckt önskan eller något af köpmännen sjelfve känt behof, utan skulle orsakerna vara att söka på det politiska området uti konungarnes åstundan att på samma gång smickra och vinna det tredje ståndet genom att gifva detsamma rätt att sjelf

* Såsom egentliga handelsdomstolar kunna nämligen räknas lika litet de gamla Hallrätterna, Bergstingsrätterna och Sjöförsäkringsöfverrätterna, i hvilka samtliga lekmannaelementet hade stor betydelse, som de i våra mindre städer ännu befintliga rådstufvurätterna med »illiterata» rådmän.

** Se Riccardo G. Cattaneo, della Giurisdizione Commerciale. Torino 1879.

välja sina domare och att aflägsna samma ständs tankar från det egentligen politiska området genom den nya institutionen, som beräknades skola så upptaga ständets intressen och tankar, att någon tid för politiken icke blefve öfrig. Riktigare anse andra författare dessa orsaker hafva bestått uti:

1:o Den borgerliga rättens förfall samt de ordinarie domstolarnes mycket klandrade och mycket gäckade långsamhet, hårklyfvande spetsfundighet, falhet och missbruk;

2:o Handelns då för tiden ambulatoriska verksamhetsätt, till följd hvaraf en hastig summarisk procedur var i hög grad önskvärd;

3:o Frånvaron af en skrifven handelslag; samt

4:o De hinder, som genom romerska kyrkans ränteförbud (ockerdogmat) lades i vägen för all kredit och dermed för all egentlig handel*.

De franska handelsdomstolarne hafva städse, likasom ännu i dag, bestått af uteslutande lekmän. Såsom rådgifvare i fråga om rättsfrågor hafva de i äldre tider använt rättslärde, valde för tre år i sender, hvarjemte fordom funnits, åtminstone på vissa ställen, s. k. »conseillers en la chambre consulaire», hvilkas hufvudsakliga uppgift torde hafva varit att uppgöra vidräkningar och inför domstolen föredraga vidlyftigare räkenskapstvister. Dessa rådgifvare eller assistenter valdes af domstolen sjelf bland de yngre köpmännen.

Numera är hvarje handelsdomstol i Frankrike sammansatt af en president och minst två domare, hvilka samtliga skola tillhöra köpmansståndet eller dermed likställda yrkesklasser. De väljas af en valmansförsamling bestående af köpmän, bolagsdirektörer, vexelmäklare och sjökaptener. Valet sker för två år i sender. President och ledamöter kunna efter två års tjenstgöring omedelbart omväljas för ytterligare två år, men sedan jemväl denna tid gått tillända, äro de ej ånyo valbara förr än efter ett års förlopp. Vid hvarje handelsdomstol finnes en af statschefen anställd rättskunnig sekreterare.

Handelsdomstolarne handlade ursprungligen endast tvister *emellan köpmän*, men deras kompetens är numera så

---

* Se H. F. Rivière, Étude sur les Tribunaux de Commerce. Paris 1865; samt W. Uppström, Om domstolarnes inrättning m. m. Stockholm 1884.

utsträckt, att alla tvister emellan hvilka personer som helst rörande handelssaker lyda under dem. Det blefve för vidlyftigt att här uppräknä alla de särskilda slag af tvister, hvilka enligt franska lagen höra till handelsdomstolarne. Vi anmärka blott, att såväl konkursmål som sjörättsmål höra dit, men att deremot icke mål emot jordbrukare m. fl. på grund af försäljning af lefnadsförnödenheter utaf den egna jordens afkastning och ej heller mål mot köpmän rörande betalning af föremål, inköpta för egen förbrukning, anses såsom handelssaker. I öfrigt hänvisa vi såväl i afseende på denna som andra detaljer till W. Uppströms ofvan citerade arbete.

Handelsdomstolarne i Frankrike gäfvö redan tidigt anledningar till klagomål, bland hvilka de, som kommo från det ordinarie domareståndet, torde kunna lemnas utan synnerligt afseende, enär dessa klagomål kunna anses hafva haft sin hufvudsakliga grund i de allmänna domrarnes missnöje dermed, att handelssakerna blifvit dragna undan dem och de derigenom beröfvade tillfälle till förtjenst. Rättmätigare anses *allmänhetens* klagomål deröfver, att handels- eller consulairdomstolarne icke respekterade gällande allmän lag, att deras lagskipning blef ytterst osäker och vexlande allt efter olika orters olika commercialiä vanor, att domstolsledamöterna läto sig ledas af sin sekreterare, som, ensam hemmastadd i det formela, beherskade domstolen och åstadkom, att den föreskrifna enkelheten i proceduren icke förverkligades, att domstolarne på ett upprörande sätt öfverskredo sin befogenhet, samt att rättegången långt ifrån att, såsom lagens mening varit, blifva kostnadsfri, blef ytterst dyrbar till följd af nödvändigheten att af de rättssökande uttaga de ständigt växande kostnaderna för domstolarnes kanslier.

Under de senaste årtiondena har missnöjet i Frankrike med handelsdomstolarne yttrat sig bland annat uti upprepade förslag till förändring i dessa domstolars organisation. Dessa förslag hafva hufvudsakligen gått ut på att i handelsdomstolarne införa rättskunskap. Men mäktiga röster hafva äfven höjts för de speciella handelsdomstolarnes fullständiga afskaffande. Härvid har man åberopat, att de omständigheter, hvilka gäfvö anledning till handelsdomstolarnes inrättande, numera icke vore förhanden. Handelsdomstolarnes företråde framför de allmänna domstolarne vore i allt fall ytterst tvifvelaktigt, enär detta företråde ju skulle grunda

sig på en specialkunskap hos domstolens ledamöter, som alltid måste vara bristfällig, då man omöjligen kunde i handelsdomstolarne inrymma representanter från affärlifvets alla olika områden. Det vore antagligt, att en domstol bestående af erfarne civildomare bättre skulle kunna pröfva t. ex. en tvist emellan två spanmålshandlande än en handelsdomstol, bestående af t. ex. en bankir, en bokhandlande och en garfvare. Den *allmänna* affärskänvedomen vore numera vida grundligare hos juristerna än hos köpmännen och påträffades hos de förre lika ofta som hos de senare. Vände sig icke köpmännen dagligen till advokaterna för att erhålla råd och upplysningar i affärsfrågor. Med skäl kunde man betvifla, att en köpman såsom domare den ena dagen men med utsigt att den andra dagen blifva part skulle kunna vara fullt opartisk. Domaren-köpmannen råkade mycket lätt emellan två eldar: sin *fördel* och sin *pligt*, och frestelsen härvidlag att svika pligten för fördelens skull vore af sådan art, att medborgares ve och väl icke borde göras beroende af individens förmåga att emotstå densamma. Och äfven inför dem, som om köpmannakåren i allmänhet hyste de bästa tankar, kunde näppeligen en domstol bestående af köpmän, valde för kort tid, någonsin få det hvarje misstanke uteslutande anseende för omutlighet, opartiskhet och redbarhet, som en domstol bör åtnjuta.

Missnöjet i Frankrike med handelsdomstolarne har tagit sig uttryck bland annat uti en adress, som för omkring tre år sedan af advokaterna i Paris afläts till deputeradekammaren och hvori handelsdomstolarnes fullständiga afskaffande begärdes.

Icke ens handelsdomrarnes sjelfve tyckas hafva synnerligt stort förtroende till institutionen. Det är nämligen ett faktum, att de franska handelsdomstolarne i en stor mängd fall inskränka sin verksamhet till att hänskjuta tvistefrågan till en eller flera vidräknings- eller skiljomän samt att sedermera såsom dom i saken utfärda dessas utlåtande. Dessa skiljomän äro vanligen advokater, och der juristers biträde icke på detta sätt öppet anlitas lär det ofta inträffa, att handelsdomaren söker råd hos advokater eller avouéer samt utan vidare kritik följer deras anvisningar*.

* Uppström l. c. pag. 82; Rivière l. c. pag. 55 & 56.

I *Spanien*, hvars lagstiftning i många delar ju är beslätad med den franska, skulle man väl vänta att finna särskilda handelsdomstolar. Så är emellertid numera icke fallet. Och i den nya handelslag, som från och med 1886 års början träder i kraft i Spanien, är, såvidt förf. kunnat finna, intet spår af dylika specialdomstolar att upptäcka, ehuru förslag om institutionens införande lärt hafva blifvit väckt af »El circulo mercantil» i Madrid.

Den *belgiska* lagen är i fråga om handelsdomstolars sammansättning och kompetens i hufvudsakliga delar öfverensstämmande med den franska, hvadan det ej torde vara skäl att här upptaga utrymmet med en särskild redogörelse för handelsdomstolarne i Belgien. Det bör dock icke lemnas oanmärkt, att i Belgien, likasom i Frankrike, missnöje med handelsdomstolsinstitutionen yppats från skilda håll. Så ingåfvo t. ex. år 1859 ett flertal af medlemmarne utaf Antwerpens advokatkår till Representantkammaren en petition, hvari begärdes »reorganisation» af handelsdomstolarne. Med den synes emellertid hafva åsyftats handelsdomstolarnes totala afskaffande, ty uti petitionen anföres bl. a.:

att de olägenheter, som häftade vid den dåvarande organisationen af ifrågavarande domstolar, vidlåda sjelfva denna institution och äro en naturlig följd deraf:

att deremot de allmänna civila domstolarne åtnjuta oestriddt anseende för mönstergill ordning, värdighet och omutlig opartiskhet;

att lagarne gifvetvis blifva respekterade af de allmänna domstolarnes ledamöter, som äro män, hvilka gjort det till sitt yrke att studera lagen och hvilka lefva utanför och öfver den sfer, inom hvilken parterna och deras försvarare röra sig;

att handelsdomstolarne, — som i åtskilliga länder till dessas båtad afskaffats, — bestå af ledamöter, hvilka, utan den ringaste kännedom om rättsvetenskapen, använda sin kunskap om s. k. handelsbruk icke allenast så, att lagen dermed suppleras utan äfven så, att dessa handelsbruk sättas i stället för och öfver gällande lag; samt

att köpmannen-domarens egentliga yrke, hans dagliga omgifning, hans dyrbaraste intressen nästan oundvikligt utsätta honom för inflytanden och misstankar, af hvilka icke ens den minsta skugga bör falla på rättvisans tjenare.

Redogörelsen för innehållet af denna märkliga petition

har förf. hemtat från en liten brochyr af en köpman i Antwerpen*. Denne köpman vill visserligen icke, såsom advokaterna, helt och hållet afskaffa handelsdomstolsinstitutionen, men han påyrkar deri åtskilliga väsentliga ändringar, af hvilka en del redan blifvit vidtagna. Emot handelsdomstolarne sådana de ännu i dag äro qvarstår dock klandret af kanslistinstitutionen samt en anmärkning rörande omfånget af lekmannadomrarnes domsrätt. I afseende å handelsdomstolarnes kanslist eller sekreterare säger brochyrförfattaren bl. a.:

»Fastän af lagen nämnd såsom underordnad blir sekreteraren, enär han ensam är lagkunnig, ganska lätt herskare, och, med rätt eller orätt påstår allmänna opinionen, att det i sjelfva verket är han ensam, som är domare.» Den nu citerade författaren vill vidare inskränka de icke lagkunnige ledamöternas domsrätt till att »konstatera factum» och yrkar, att det måtte öfverlemnas åt jurister att på det sålunda fastställda sakförhållandet tillämpa lagen. Men han vill icke, att denna lagtillämpning skall verkställas af en oansvarig sekreterare, utan af en lagkarl, »som med sitt namn och sitt embetsmannaanseende svarar för de domslut, han bestämmer.» Derjemte yrkar denne författare, som inser att hvarje köpman icke kan vara sakkunnig inom handelns alla olika grenar, att handelsdomstolarne skola delas på två från hvarandra fullständigt skilda afdelningar, en för »handelstvister i allmänhet» och en för sjörättsmål.

I *England*, der, såsom bekant, inga särskilda handelsdomstolar finnas, tillsattes 1867 af regeringen en kommission för att granska det engelska rättegångsväsendet. Denna kommission, som bestod af ett stort antal på politikens, lagstiftningens och lagskipningens områden synnerligen framstående män, erhöll 1872 särskildt uppdrag af regeringen att bl. a. undersöka, »huruvida det skulle vara till allmän fördel att inrätta handelsdomstolar för afdömande af tvister rörande handelsförrättningar eller rörande några särskilda arter af sådana förrättningar.» I anledning af detta uppdrag utsände kommissionen ett större antal frågor till sakkunnige såväl i England som i utlandet. För de 129 svar, som på dessa frågor ingingo, lemnas i W. Uppströms ofvan citerade afhandling (pag 112—118) en tillräckligt noggrann

* Max Gossi, Les Tribunaux de Commerce, Anvers 1866.

redogörelse. Deremot har förf. icke hittills sett kommissionens utlåtande, som afgafs den 21 Januari 1874, omtalas i något svenskt arbete. Förf. har därför ansett det vara af intresse att meddela detta på noggranna och vidsträckt undersökningar grundade, synnerligen lärorika utlåtande temligen fullständigt. Med uteslutande af ingress och slutord lyder utlåtandet i svensk öfversättning sålunda:

»Vi finna, att de, af hvilka lagstiftning i detta ämne har blifvit föreslagen (ehuru de allmänt önska att någon åtgärd måtte vidtagas för mera summarisk rättegång i åtskilliga handelsmål), icke äro ense angående beskaffenheten af de domstolar, hvilka de önska inrätta, eller arten af de mål, som af dem skulle af dömas. Det finnes verkligen icke någon enstämmig mening beträffande: huruvida domrarne skulle vara uteslutande köpmän eller delvis köpmän och delvis lagfarne; huruvida köpmannaledamöterna skulle vara domare med lika röst vid domen eller endast bisittare eller rådgifvare vid sidan af en lagfaren domare, som i detta fall skulle blifva domstolens president; huruvida köpmannaledamöterna skulle hafva betalning eller icke för sin befattning; huruvida domstolarne skulle följa de allmänna bevisningsreglerna eller hafva frihet att tillerkänna bevisningskraft åt hvad som helst de ansågo hafva inflytande på saken; huruvida de skulle vara bundna af de utaf de högre domstolarne (»Superior Courts of Law») fastställda principer eller döma oberoende af prejudikat enligt sina egna åsikter angående det rätta och lämpliga i hvarje särskildt fall; huruvida det skulle tillåtas parterna att närvara genom advokat eller saksförare; huruvida, i hvilka fall och till hvilken domstol appell skulle vara tillåten. I alla dessa frågor synes den största meningsskiljaktighet råda.

Vi finna vidare att, äfven i de land, der handelsdomstolar äro inrättade, stor olikhet råder i afseende å dessa domstolars sammansättning. Sålunda äro i Frankrike, i Belgien och i en del andra land alla medlemmarne af domstolen köpmän, utom sekreteraren eller registratorn, och han har enligt lag ingen röst vid domslutet. Å andra sidan presiderar i domstolarne i många tyska stater en rättslärd. I Danzig består domstolen af en lagfaren president, fyra andra lagfarne domare och fyra köpmän, men köpmännen tjenstgöra icke annat än på särskild begäran. I Königsberg hafva köpmännen ingen röst, endast yttranderätt, under det beslutet beror uteslutande af de lagfarne medlemmarne af domstolen. I Preussen är man, i allmänhet, betänkt på att utbyta en betald lagkarl emot en obetald köpman såsom presi-

dent. Det finnes i sjelfva verket icke någon öfverensstämmelse emellan de olika sätt, hvarpå dessa domstolar äro inrättade; i några land är det merkantila elementet det förhärskande, i andra åter det lagfarna, så att i sistnämnda fall lekmän till och med kunna vara helt och hållet uteslutne.

Vi finna äfven, att då domstolen är sammansatt af uteslutande köpmannadomare, biträdde af en lagfaren sekreterare, denne sistnämnde, ehuru han icke har någon röst, nödvändigtvis blifver domstolens mest inflytelserike medlem; och deraf uppkommer den oegentlighet, att den person, som i sjelfva verket afgör saken, icke bär ansvar såsom domare.

Nu anse vi, att det är af den yttersta vikt för affärsverlden, att de lagliga domstolarnes beslut i alla principfrågor blifva, såvidt möjligt, öfverensstämmande, så att derigenom bildas prejudikat till ledning för dem, som idka affärer. Med denna åsigt blifver det nödvändigt, att de domare, af hvilka handelssaker afgöras, skola vara bundne af erkända rättsregler och af högre domstolares beslut i liknande fall; och endast domare, som hafva blifvit undervisade angående lagens principer och tillämpning, kunna antagas blifva sålunda bundne. Vi befara, att köpmän skulle blifva allt för benägna att afgöra de frågor, hvilka komma inför dem (på sätt en del af oss hörda vitnen hafva sagt sig skola göra), enligt deras egen uppfattning om det rätta och lämpliga i det särskilda fallet, ett förfaringsätt, hvilket, i anseende till osäkerheten af deras beslut, oundvikligt skulle mångfaldiga tvistandet och, med detta lands vidlyftiga och invecklade affärsförhållanden, förr eller senare föranleda stor oreda. Handelsfrågor böra, enligt vår mening, icke afgöras utan lag eller af män, som sakna särskild juridisk uppfostran. Af dessa skäl äro vi af den mening, att det icke är lämpligt att i detta land inrätta handelsdomstolar, i hvilka köpmän skola vara domare.

Men på samma gång vi äro fullständigt eniga derom, att en domstol med en köpman till ordförande eller i hvilken köpmän hafva afgörande röst skulle leda till oreda och osäkerhet i lagtillämpningen, erkänna vi lifligt de olägenheter, som otvifvelaktigt måste blifva en följd af bristande sakkännedom hos den domstol, som har att döma i handelssaker. Vi tro grund finnas för klagomålet, att mål stuumod handläggas vid domstol («Nisi Prius») inför domare och jury, hvilka icke hafva den praktiska insigt om handel och affärer, som är nödig för dylika måls rätta bedömande. Vi äro af den mening, att många mål, hvilka för att rätt förstås fordra tekniska insigter eller annan speciel kun-

skap, icke kunna på ett tillfredsställande sätt behandlas af den vanliga domstolens domare och jury, och att den mest lämpliga domstolen för sådana mål skulle vara en rätt med en lagfaren president, biträdd af två sakkunniga bisittare, hvilka kunde undervisa presidenten angående allehanda tekniska eller praktiska frågor, som kunde uppstå under handläggningens gång, och hvilka genom sin blotta närvaro ofta skulle afskräcka sakkunniga vitnen från att lemna sådana yrkesmessiga intyg, som ofta äro en skam för lagskipningen. Detta är det sorts biträde, hvilket vi i vårt första utlåtande ansågo böra lemnas åt öfverdomstolarne vid behandlingen af mål utaf en vetenskaplig eller teknisk karakter och hvilket genom »Judicature Act» redan blifvit beredt åt »Högsta Domstolen». Om hvad vi i vårt andra utlåtande tillstyrkte angående utsträckningen af landtdomstolarnes befogenhet skulle blifva godkändt af den lagstiftande magten, skulle det, enligt vår tanke, vara lämpligt att dylikt biträde i handelsfrågor lemnades dessa domstolar; och på detta sätt skulle man enligt vår tanke vinna de hufvudsakliga fördelar, hvilka handelsdomstolarnes försvarare åsyfta.

Vi äro af den mening, att sakens ordnande på dylikt sätt icke skulle möta några praktiska svårigheter. Vi anse, att för hvarje ort af tillräcklig betydenhet borde tid efter annan upprättas en lista upptagande köpmän, skeppsredare och andra idkare af handel och näringar inom distriktet likasom äfven andra kompetente personer, bland hvilka domaren, på parternas begäran, eller, der omständigheterna sådant fordrade, efter eget godtfinnande, skulle kunna välja två personer att närvara vid domstolen och under sakens handläggning lemna upplysningar rörande sådana punkter, der deras specialkunskaper kunde vara af nytta. I särskilda fall kunde det äfven vara tillåtet för domaren att sälunda inkalla biträden, hvilka icke blifvit upptagna på listan. Men vi hålla strängt på vår mening, att dessa vetenskapliga eller köpmanna-assessorer icke böra hafva någon röst vid beslutet, och att hela ansvaret för beslutet bör hvilas på domaren.

Vi anse, att i saker, der appell är tillåten, bör finnas rätt för domaren eller domstolen att begära biträde af dylika assessorer.

Enligt vår mening böra assessorerna hafva betaldt för sin tjänst vid domstolen men icke erhålla någon annan ersättning. Vi anse, att tillräckligt sakkunniga och oafhängiga mäns biträde skall kunna erhållas för måttliga arvoden. Dessa arvoden böra betraktas såsom rättegångskostnader.

Dessa åtgärder, våga vi tro, skulle lemna domstolen erfor-

derlig praktisk eller teknisk insigt för att sätta honom i stånd att skipa rätt emellan parterna. Vi hoppas, att den lagstiftande makten alltid måtte åstadkomma tillräcklig judiciel stränghet för att möta det stora klagomålet öfver långsamhet, och att under det nya domstolssystem, af hvilket »The Judicature Act» är den första frukten, verksamma regler skola fastställas till afhjelpande af den andra stora olägenheten: dyrheten.»

Detta utlåtande* är undertecknadt af 25 utaf kommissionens ledamöter, endast tre hafva antecknat sig såsom reservanter.

Angående handelsdomstolarne i Tyskland, Danmark och Norge kunna vi fatta oss kort, synnerligen som förhållandena i dessa oss närmare liggande land torde vara jemförelsevis allmänt kända, samt vi, beträffande dessa lands lagstiftning i ämnet, kunna hänvisa till W. Uppströms ofta citerade afhandling.

I *Tyskland* finnas numera icke i allmänhet några sjelfständiga handelsdomstolar, men deremot hafva de flesta landsrätterna särskilda afdelningar, s. k. handelskammare, för handelssaker, hvilka afdelningar i regeln bestå af en ledamot af landsrätten såsom ordförande och två borgerliga bisittare. Dessa senare utnämnas af staternas styrelse och de äro oaf-lönade samt skola före tillträdet till embetet aflägga ed om troget uppfyllande af sina embetsåligganden. Samtliga ledamöterna i handelskammaren hafva lika rösträtt. Vid de landsrätter, der särskild afdelning för handelsmål (handelskammare) icke är inrättad, upptagas och afgöras handelstvister af landsrättens allmänna afdelning (civilkammaren).

Den *danska* Sjö- och Handelsrätten i Köpenhamn består af en utaf Konungen nämnd, afönad, lagfaren ordförande, en af Hof- och Statsrättens assessorer såsom vice ordförande samt 35 borgerliga ledamöter, utsedde för en tid af fyra år af en valkomité, bestående af representanter för kommunalstyrelse, köpmän och sjöfartsidkare. De borgerliga ledamöterna äro edsvurne, och domstolen biträdes af en utaf Konungen utnämnd afönad sekreterare. Såväl konkursmål som sjörätts- och handelstvister höra under Sjö- och Handelsrättens kompetens, men, såsom egendomligt för Danmark, kan anmärkas *dels*, att saker, som rätteligen tillhöra Sjö-

* Judicature Commission. Third Report of The Commissioners. London 1874.

och Handelsrätten, kunna hänskjutas under allmän domstol, om båda parterna äro derom ense, samt *dels* att handels- och sjörättstvister emellan parter, som icke hafva sitt forum i Köpenhamn, kunna med bådassamttycke upptagas af Sjö- och Handelsrätten. Den nyss berörda rättigheten att hänskjuta handels- och sjörättssaker till allmän domstol lär hafva blifvit ganska flitigt begagnad.

I Danmark har fråga blifvit väckt om indragning af Sjö- och Handelsrätten såsom sjelfständig domstol. Dess funktioner skulle då öfvertagas af de allmänna domstolarne under medverkan af sjö- och handelskunnige lekmän.

I *Norge* finnas icke särskilda handelsdomstolar men deremot sjörätter, bestående af underdomaren i orten, såsom ordförande, och två sjökunnige gode män, hvilka äro edsvurne. Dessa sjörätter hafva icke allenast att döma i sjörättsmål utan äfven att i frågor rörande sjöfartsförhållanden afgifva utlåtanden m. m. Sjörätterna i *Norge* kunna vara antingen fasta eller för särskildt tillfälle konstituerade. Egenomligt nog har icke någon af Norges f. n. befintliga fjorton fasta sjörätter sitt säte i Bergen eller i Christiania, men förslag lærer hafva blifvit väckt om inrättande i sistnämnda stad af en sjö- och handelsrätt efter danskt mönster.

I affärslandet par préférence, *Amerika*, finnas icke handelsdomstolar, och förslag om sådanas inrättande derstädes lærer icke ens hafva blifvit väckt. *Holland* har haft specialdomstolar för handelstvister, men de äro der afskaffade. *Egypten*, som genom fransk-engelsk bemedling år 1883 fått en ny processlag, har icke heller särskilda handelsdomstolar.

Bland sakkunnige här i vårt land torde, för så vidt förf. har sig bekant, handelsdomstolsinstitutionen icke ega några sympatier, något som, efter hvad ofvan om utländska förhållanden blifvit meddeladt, icke torde väcka förundran. Vid 1878 års juristmöte behandlades frågan om handelsdomstolar. Diskussionen derom inleddes af en svensk, nuvarande Justitierådet Annerstedt, och ehuru endast få talare deltog i meningsutbytet, kan man dock af förhandlingarna utan svårighet finna, att stämningen vid mötet icke var gynsam för den nya institutionen. Den ende talare, Grefve Sparre, som yttrade sig till förmån för densamma, synes nämligen, att döma af vissa hans yttranden, hafva varit temligen öfvertygad derom, att han stod i det närmaste ensam om sin mening.

Nya lagberedningens yttrande i ämnet närmar sig icke obetydligt den stora engelska kommissionens ofvan citerade utlåtande och går i hufvudsak ut derpå, att frågan om inrättandet af särskilda handelsdomstolar här i Sverige f. n. bör förfalla, enär de olägenheter, hvilka ansetts påkalla sådana domstolars inrättande, kunna antagas blifva i väsentlig mån afhjelpa å ena sidan genom förbättringar i rättegångsväsendet, särskildt genom sådana föreskrifter rörande sakkunnige och skiljemän, som beredningen föreslagit, och å andra sidan genom förändringar och förbättringar i de under revision varande sjö- och handelslagarne.

Förf. har haft tillfälle att två särskilda gånger i sällskap med för ämnet intresserade personer allvarligt afhandla frågan om handelsdomstolar. Den ena gången bestod sällskapet af uteslutande jurister, hvilka samtliga — med undantag af en, som påyrkade specialdomstolar för sjörättsmål — biträdde den åsigt, »att de ännu rådande olägenheter, hvilka framkallat förslagen om särskilda handelsdomstolars inrättande, skulle kunna afhjelpas medelst förändringar i process- och handelslagstiftningen samt särskildt genom att åt de allmänna domstolarne bereda tillfälle att i fall, der sådant kunde finnas erforderligt, anlita »sakkunnige» och af dem erhålla såväl i formelt som materielt hänseende tillfredsställande upplysningar.» Den andra gången bestod sällskapet hufvudsakligen af köpmän. Dessa voro lika eniga som juristerna angående särskilda handelsdomstolars obehöflighet, och ett par af dem, som hade någon erfarenhet af handelsdomstolarne i Frankrike, talade med den största ifver emot inrättningen. Den ene anförde, hurusom en affärsvän till honom i Håvre för kort tid sedan i bref omtalat, att han väntade, det en rättegång emot honom skulle blifva anhängiggjord. Det kunde emellertid vara tvifvelaktigt, huruvida saken borde handläggas vid handelsdomstolen i Paris, der motparten bodde, eller i Håvre. Komme rättegången till Paris, fruktade brefskrifvaren på det högsta, att han skulle förlora, ty »motparten hade så många goda vänner och bekanta bland handelsdomstolens i Paris ledamöter». Blevde saken återigen handlagd i Håvre, hade han de bästa förhoppningar, ty med ledamöterna af dess handelsdomstol stode han på den bästa fot. Talaren bad »Herren bevara oss» för dylika domstolar.

A. O. Wallenberg.

Af Emil Svensén.

Det förtäljes om Julius Cæsar, att han önskade sig en lätt och hastig död midt under loppet af sina segrar, och förskoning från en tynande, overksam ålderdoms bräckligheter.

Vi veta ej, om den mannen, hvars namn står skrifvet här ofvan, önskat sig ett sådant slut. Men det har dock blifvit honom beskärmt, liksom den romerske imperatorn. Plötsligt, oväntadt, nästan utan föregående bud från döden, rycktes han bort ur hvirfveln af en sjudande rastlös verksamhet. Döden, äfven der den är väntad, slår alltid med häpnad, — så mycket mera, då den kommer oförtänt, såsom till honom. Man hade vant sig att se honom midt i lifvets vimmel, se honom der striden stod hetast, kraftig såsom få och verksam såsom ingen; och det föll ej någon in, att den snart sjutioårige redan stod innanför ålderdomens tröskel. Vid en ålder, då andre män redan gått att söka hvilan efter slutadt dagsverke, stod han ännu med händerna fulla af arbete. Hvar hälst ett stort ekonomiskt intresse stod på spel, der var han med och grep in med stadig hand; och så tyckte alla, när dödsbudet kom, att det kom för tidigt.

Nu är han borta, och som alltid, synes det först nu riktigt, hvilket tomrum han lemnat efter sig. Många äro väl de, som skola försöka att lyfta manteln, som fallit från hans skuldror, men ännu synes ej den, som eger förmågan dertill.

Må hända mer än någon annan var Wallenberg den typiske representanten för den tidsriktning, som under den senaste mansåldern varit förherskande äfven inom vårt fäderland. Den tid, som såg läran om kampen för tillvaron och

det naturliga urvalet genom de starkares seger utbilda sig till vetenskap, och som bevitnade Manchesterteoriernas och den obegränsade konkurrensens oinskränkta herradöme på det ekonomiska området, hade i honom funnit sitt förkroppsligade uttryck. Hela denna tidsriktning hade vuxit så samman med honom, att den blifvit till hans andra natur; den vardt kött af hans kött och ben af hans benom; och ända intill dess yttersta konsekvenser visste han att fullfölja den med en ihärdighet och en hänsynslöshet, som söker sin like. Den wallenbergiska hänsynslösheten har i synnerhet blifvit till ett ordspråk; och icke utan skäl, ty hvar han än drog fram, der betäcktes hans väg af slagne motståndare.

Sådana män skörda ofta aktning, alltid fruktan, men sällan kärlek. Bismarck yttrade en gång inför tyska riksdagen, att han kunde med stolthet säga, det han visste sig vara Europas mest hatade man. Med tillämpning på våra förhållanden och i samma mening skulle Wallenberg kunnat säga detsamma om sig inom vårt land. Och detta var ej det enda, han hade tillsammans med den väldige jernkanslern. Liksom denne har han städe förstätt att låta makten gå före rätten — hvilket ej alltid behöfver vara *mot* rätten; — liksom denne har han vetat så väl att vinna segrar som att bruka dem. Och efter segern har han ej håller förgätit den gamle gallerns *væ victis*.

Icke så till förståendes, som skulle han utmärkt sig för någon småaktig förföljelselusta mot öfvervunne motståndare. Säge hvad man vill om Wallenberg, småaktig var han icke. Händelsernas gång och hans egen kraft hade ställt honom bland de främste inom den klass, som hos oss svarar mot det s. k. tredje ståndet. De *stora* fel, som pläga utmärka denna klass, voro äfven hans, men de *små* fel, som i vida kretsar gjort den så förhatlig, var han fri för. Lejonet aktar under sin värdighet att rent förgöra en liten fiende och spar sin kraft för de store.

Och hos Wallenberg fans en god del af lejonets otämnda kraft i förening med ej så litet af räfvens hala smidighet. Med makt och list i förening slog han utan förskoning ned den, som stälde sig i hans väg. Inom det ekonomiska lifvet och i all synnerhet bankverlden förstod han så som ingen annan att slå sina motståndare med den fria täflans hänsynslöst använda vapen. Beklagade sig de besegrade, hade han alltid till hands det

gamla svaret: Sådant är kriget. De som ej gittat mot honom vända samma vapen, hade blott sig sjelfve att skylla.

Allt detta hindrade honom icke att i det enskilda lifvet visa sig hjälpsam och vänfast, ja till och med älskvärd. Den som en gång vunnit hans förtroende, han behöll det äfven; och mer än en lofvande ung man har haft honom att tacka för sin fortkomst här i verlden. Att han dock äfven här stötte mången ifrån sig genom taktlöshet eller opålitlighet, låter sig svårligen förnekas.

Hvad som gjorde Wallenbergs storhet var i sjelfva verket icke någon synnerligen ovanlig begåfning. Men det är nu så stäldt i lifvet, att utomordentliga handlingar ofta utföras af ganska medelmåttige män, under det de, som utkasta stora planer, ofta ej ega förmågan att utföra dem. En egenkap hade dock i rikaste mått blifvit honom beskärd; — hos honom fans såsom hos få dödlige hvad skalden kallat *Mandeviljens quantum satis*. Förmågan att med den oböjligaste viljestyrka och den segaste ihärdighet genomföra en plan, som han en gång fattat, och det ända till dess allra yttersta konsekvenser, — den var hans, och deri egde han ej sin like. Och mera behöfves icke, minst i vår nervslappa tid, för att låta en man träda upp såsom herskare.

Ty till att herska var Wallenberg född; och en framstående ställning skulle han helt visst intagit, hvar hälst hans plats blifvit i lifvet. I sin ungdom egnade han sig åt flottans tjänst, och tillsammans med sin vän och vapenbroder, sedermera kommandören och riksdagsmannen Adlersparre svärade han med ungdomlig eld och ifver för flottans pånyttfödelse, — allt under det han samtidigt förstod att sköta sin ekonomi och bisträckte nödstälde kamrater med ett och annat lån mot billig ränta. Hade han burit adeligt sköldemärke, skulle han sannolikt slutat som amiral och sjöminister. Men ännu för femtio år sedan betydde bördens allt för mycket äfven vid sjövapnet, att det ens åt sonen af en biskop skulle bjuda någon framtid. Till ett fett, regalt pastorat skulle hans börd kunnat förhjelpa honom, — och han skulle för visso blifvit en ej mindre myndig kämpe i den stridande kyrkans tjänst än Anton Niklas Sundberg sjelf; — men på sjön gagnade den honom till intet.

Härmed kunde han ej vara tillfreds. För en natur sådan som hans måste maktbegär och ärelystnad alltid utgöra de ledande drifkrafterna. Men äran sökte han ej i

tomma yttre utmärkelser, — hvaraf dock många föllo honom till; — och makten, som han åtrådde vida mer än vinsten, använde han väl i första hand till sin egen fördel, men utan att derför lemna det allmännas väl ur sigte, för så vidt det senare lät förena sig med den förra*. Begäret efter makt är ej att klandra, då det blott är formen för en kraftig andes åtrå efter nyttig verksamhet. Och Wallenberg fann snart, att flottan ej gaf honom det rätta fältet för hans arbetsförmåga. När stugan här blef honom för trång, egnade han sin tjänst åt handelsflottan; och en tids vistelse i Amerika har väl ej så litet bidragit till att vidga hans vyer och gifva åt hela hans skaplynne den äkta anglo-saxiska prägel, som sedermera så skarpt träd i dagen i allt hans görande och låtande.

Efter att alldeles ha lemnat sjötjensten och under några år idkat en jämförelsevis mera anspråklös affärsställning i Sundsvall, — hvarunder han redan såsom ledamot i borgarståndet började taga del i riksdagens verksamhet, — fann han en vacker dag på bankväsendets område sin stora lifsuppgift, som han in i döden fullföljde.

Fackmännen hör det till att skildra hans verksamhet på detta fält. Vare det nog sagdt, att under de tre årtionden han stått såsom ledare för Stockholms Enskilda bank, har i det närmaste det svenska bankväsendets historia varit den svenske bankkonungens.

Äfven här stred han framför allt för rörelsens frihet, och ansåg det fördelaktigast, om olika banksystem i o begränsad frihet finge täfla med hvarandra, då i längden det förnuftigaste och bästa skulle ur denna täflan afgå med segern. Den i vårt land ingalunda nya form af stats-socialism, hvars yttersta mål är att för statens räkning monopolisera all bankrörelse, hade alltså i honom sin mest afsvarne fiende; och han uraktlät intet tillfälle att komma åt detta system och dess kämpar. Härvid glömde han visserligen icke att se det banksystem och framför allt den enskilda bankinrättning till godo, hvars målsman han närmast var. Här var det ej godt att stå honom emot,

* Ett muntligt yttrande af Thomander — som satt i utskott tillsammans med W. — är i detta sammanhang minnesvärdt: »Jag har aldrig» — sade den skarpsynte Lundaprelaten — »känt någon offentlig man, som i så hög grad som Wallenberg användt sin offentliga verksamhet till att bereda sig enskilda fördelar.»

och det gafs tider, då täflande penningeanstalter ramlade till höger och venster kring honom. Så blef Mammonstempelt vid Lilla Nygatan en guldgrufva för sina delegare, men en skräck och fasa för dem, som råkade att blifva dess gäldenärer. Af dem utkräfdes skönlöst sista skillingen, ofta under förhållanden, som voro egnade att väcka ett allmänt och obehagligt uppseende. Särskildt var detta fallet då det Petréska arvet förstördes. Sträng som alltid, och i synnerhet der, hvarest han ansåg att affärerna blifvit illa skötta, stod Wallenberg obevekligt på sin och sin banks rätt. Men på de Petréska verkens fortfarande bestånd hängde en talrik arbetarebefolkning, ja en hel bygds väl eller ve; och deputationer från dem, som sågo sin bergning hotad, bönfölla om förskoning för sig och sina olycklige husbönder. Men deras bön blef icke hörd, och det krossande slaget föll, obevekligt som alltid. Det var då, som Nerikes Allehanda gjorde sig till tolk för hvad hela folket kände och tänkte genom sin fråga, hvad Wallenberg mände ha att svara, om han en gång på de Elyseiska fälten mötte den väldige Thore Petré, och denne sporde honom till, hvad han gjort af hans arf.

Det var icke så underligt, om till och med sjelfva riksbanken med en viss skygghet betraktade den allt för mäktig vordne medtäflaren, och gerna sökte att klippa hans vingar, när den kunde komma åt. Men Wallenberg var icke den, som gaf sig så lätt; och så kom det till, att hans verksamhet som bankman mynnade ut i det tretioåriga kriget mot Sverges riksbank. Skarpast var striden, då A. V. Dufva stod i spetsen för den sistnämnda. Då vankades ofta hårda napptag, ty Dufva var en man, som illa gjorde skäl för sitt menlösa namn, en man af Wallenbergs eget skrot och korn, fullt ut hans like i kraft och hänsynslöshet. Bittra minnen måtte den striden lemnat efter sig, att döma af den dödsruna af Wallenbergs hand, som vid Dufvas fränfalle stod att läsa i en veckotidning, och som genom sin skärpa vid en öppen graf var egnad att framkalla minst sagdt blandade känslor.

Huru många tusen gånger den skrala qvickheten varit omtuggad, att Wallenberg var de svenska bankernas A och O, det är ej lätt att säga; men om ej lyckad, hade den åtminstone den förtjensten att vara sann. En efterverld, som dömer opartiskt, skall alltid med tacksamhet erkänna de oskattbara tjänster, han gjort sitt land genom förenklingar och reformer

i penningarörelsen. Sjelfva riksbanken har, trots den långa striden, skördat icke ringa vinst af hans verksamhet. Det ständigt återkommande inkastet mot en enda allt beherskande riksbank är, att den utan medtäflare skulle förfalla till all den slentrian, med ty åtföljande omsvep, trassel och tidsutdrägt, som vanligen pläga känneteckna ett statens ämbetsverk, icke minst i vårt eget kära fädernesland. Detta inkast fick genom Wallenberg sin mest slående belysning. Det var just de många och tidsenliga nyheter, han införde vid skötseln af sin egen bank, som omsider framtvingo de gagneliga reformer inom vår riksbank, hvilka egde rum i synnerhet under Dufvas tid och som ändtligen stält den i full jämnhöjd med affärsvärldens och allmänhetens befogade anspråk.

I sin politiska verksamhet var han likaledes först och sist bankman. Den fria täflan inom bankvärlden och de enskilda bankernas intresse låg på botten i allt hvad han sade och gjorde inom representationen. Der har han också dels genomfört, dels inledt mängen både nödig och nyttig bankreform, hvars minne skall öfverlevva honom. Men inom riksdagen förmådde han aldrig öfvervinna den misstanken, att bakom hvarje hans förslag eller yttrande låg en eller annan dold baktanke till de enskilda bankernas gynnande. Så långt hade det kommit, att icke en tanke, icke ett uppslag, om än fördelen deraf var aldrig så ögonskenlig, kunde utgå från honom, utan att man genast frågade sig: »På hvad sätt tänker han komma åt riksbanken med detta?» Ehuru mycket öfverdrifven, var nog denna farhåga icke utan sitt berättigande. I teorin erkände nog Wallenberg så väl som någon annan behovet och gagnet af en stark statsbank; men i praktiken glömde han det blott allt för ofta, då det gälde att se sina skötebarn, de enskilda bankerna, till godo.

Äfven i de fall, der han ej hade bankerna i sigte, afsåg hans verksamhet såsom riksdagsman hufvudsakligen vår ekonomiska utveckling; och det vore i hög grad orättvist att förneka, att den varit till mycket gagn därför. Allt hvad som kunde lända till att främja det fria utbytet och vårt deltagande i den allmänna samfärdseln folken emellan hade i honom en lika nitisk som energisk förkämpe. Derför var han också på sin tid en af de kraftigaste försvararne af det Gripenstedtska frihandelssystemet. Men hvarje sträfvan att vidga och lätta den mellanfolkliga beröringen

får med nödvändighet en viss kosmopolitisk karaktär. Derför var ock Wallenberg en af de förnämste kämparne inom vårt fädernesland för de storartade planer till universella sammanslutningar till samfärdselns lättande, som i ångans och elektricitetens tidsålder med oemotståndlig makt breda sig ut öfver världen. Långe kämpade han nästan ensam för vår anslutning till ett universielt mått- och vigtsystem, och slutligen lyckades han äfven genomdrifva, att det metriska systemet genom konungs och riksdags beslut vardt infördt i Sverige. Mot metersystemet har anmärkts, att dess enheter äro allt för stora och oviga, att räkna med och att dess mycket omordade vetenskapliga grundval i sjelfva verket icke är mycket att bygga på. Men det är nu en gång i bruk bland flera hundra millioner menniskor, och således det enda, som för närvarande har någon utsigt att i sinom tid blifva antaget öfver hela jorden. Icke fullt så stor framgång hade hans sträfvanden för anslutning till ett allmänt myntsystem. Äfven här önskade han en anslutning till det franska myntet med franc'en såsom räkneenhet, och på samma gång öfvergång till guldmyntfoten. Han lyckades också genomdrifva det senare, och på hans förslag påbjöds utmyntning af svenska tiofrancs-stycken i guld, de på sin tid så mycket omtalade karolinerna. Men de wallenbergiska karolinernas tid vardt kort; och franc-myntet blef aldrig infördt hos oss. Dels anmärktes deremot, att det icke utgör någon konsekvent tillämpning af det metriska systemet, enligt hvilket den egentliga räkneenheten borde utgöras af ett mynt, svarande mot en gram i guld eller 3 francs. 10 centimer; dels ledo utsigterna till franc-systemets allmänna antagande ett betänkligt afbräck, då det nya tyska riket stälde upp sitt eget sjelfständiga nya myntsystem. Följden här af var, att då den skandinaviska myntkonventionen i medlet af 1870-talet genomfördes, antogs en krona som räkneenhet, och karolinerna utbyttes mot tio-kronan i guld.

Väl må det väcka förundran, att en finansman af Wallenbergs höga rang aldrig blifvit kallad till en plats vid konungens rådsbord. Nog har det mer än en gång varit fråga derom, men alltid strandade förslaget på ett eller annat hinder. Kanske var det så, som han sjelf gerna ville låta förstå, att han ansåg sig kunna utöfva större makt och inflytande från direktörspulpeten i Stockholms Enskilda bank än från finansministerns taburett. Kanske var det också,

som malisen ville hålla före, att de lysande röda rönnbären voro så sura, emedan de sutto så högt uppe.

Den ställning Wallenberg intog inom riksdagen var särdeles egendomlig. Han stod der ensam för sig sjelf och kan icke sägas hafva tillhört något parti, om ej möjligen det wallenbergska. Hans stora arbetsförmåga kom på senare tider aldrig till användande i utskott, som det påstås, emedan han ej visat sig fullt pålitlig i fråga om ingångna kompromissaftal. Synnerligen högt ansedd i ekonomiska frågor, der han med allt skäl gälde som auktoritet, vägrade hans ord i vissa andra frågor ej tyngre, än om det kommit från hvilken fantastisk ideolog som helst. Ännu oftare hände det dock att ett förslag förkastades, blott därför att det kom från honom, äfven om det i och för sig var aldrig så godt; och mer än en gång skulle han haft giltig anledning att mot sina riksdagskamrater rikta den maning, som Mirabeau en gång tillropade den första franska nationalförsamlingen, att försöka glömma, om det och det förslaget kom från honom, och behandla det efter dess egen förtjenst. Men hade Wallenberg en gång fattat en plan i sigte, var han också mannen att genom nederlagens skärseld föra den fram till seger, kosta hvad det ville. Motgången tycktes endast ingifva honom ny kraft; trots upprepade och för hvar och en annan förkrossande nederlag kom han åter och åter igen med sina förslag, ända till dess den svaga minoritet han från början fått med sig en vacker dag växte till majoritet.

Första kammaren är vanligen, och af de mest naturliga skäl i verlden, känd såsom de belättnes kammare. Medan motioner och förslag till afhjelpande af statens reffvor, verkliga eller inbillade, i Andra kammaren årligen återkomma i hundratal, räknas de i den första aldrig mer än i några få tiotal. Så mycket skarpare framstod Wallenberg midt ibland denna allmänna belåtnhet såsom den ende missnöjde. Han var ej blott första kammarens, utan hela riksdagens flitigaste motionsskrifvare; och af alla de förslag, som årligen sågo dagen inom vårt öfverhus, var han fader till minst en tredjedel. Och hans motioner rörde sig om alla möjliga ämnen, visserligen ekonomiska frågor först och sist, men en hel mängd andra derjämte. Med särskild förkärlek egnade han sig åt reformerande af våra grundlagar; och här trädde hans egendomliga skaplynne klart i dagen. Den lust att

herska, som tålde opposition från nedan lika litet som motstånd från ofvan, kom här tydligt till synes. I fråga om statsmakternas inbördes ställning gick all hans sträfvan ut på att främja hvad man skulle kunna kalla tredjeståndsparlamentarismen. Riksdagen skulle herska öfver regeringen, men inom riksdagen skulle den klass herska, till hvilken han sjelf närmast hörde. Gent emot andra kammaren, der han snart fann att denna klass ej fick mycket att säga, ville han inskränka området för de gemensamma voteringarna. Gent emot konungamakten åter sökte han och lyckades slutligen att stärka representationens ställning genom införandet af statsministerns ämbete. I stället för att justitieministern förut äfven måste vara statsminister och utrikesministern var med honom i rang likställd, kunde nu hvem som helst af statsråden nämnas till statsminister och dermed äfven till den ansvarige ledaren af konseljens politik. Härmed kom denne äfven att inom regeringen intaga en fastare ställning gent emot konungen personligen; och den förbindelse med representationen, som var inledd genom statsrådets deltagande i kamrarnas förhandlingar, blef derigenom närmare tillknuten. Ur denna till det yttre obetydliga förändring, som dock var ett nödvändigt fullständigande af representationsreformen, har sedermera framgått den begynnande utveckling mot ett parlamentariskt styrelsesätt, som gjort sig märkbar under de följande ministèrerna.

Sjelfva representationsreformen var en bland hans få misräkningar, men också en af de allra största. I likhet med så många andra, trodde äfven den annars så skarp-synte Wallenberg, att den skulle lägga makten i händerna på det gamla borgarståndet i förening med de s. k. ståndspersonerna. Landtmanpartiets framträdande med anspråk på att öfvertaga den politiska makten synes äfven för honom ha varit en fullständig och allt annat än behaglig öfverraskning. Det var honom icke obekant, att de små vödderarne voro föga gynnsamt stämde mot privatbankssystemet. Med deras stränga kraf på sparsamhet och häfdande af det allmännas rätt gent emot åt enskilde förunnade förmåner var de enskilda bankernas sedelutgifningsrätt *dem* framför allt en nagel i ögat genom den oskäligen vinst den ansågs bereda ett fåtal bankdelegare på hela samhällets bekostnad. Men direktören för Stockholms Enskilda bank stod alltid slagfärdig till försvar för sina kära skötebarn. Mången

hård dust hade han om dem att utkämpa med hemmans-
 egarne; och dryga hugg föllo dervid å ömse sidor. När
 hälst ett passande tillfälle yppade sig att på ett eller annat
 sätt komma åt det besvärliga hemmanssegareintresset, var
 han alltid redo; så i fråga om kompromissen, om skjuts-
 väsendets ordnande o. s. v. Landtmännen å sin sida blefvo
 honom icke svaret skyldige. Ett allvarsamt och känbart
 nederlag lyckades de att tillfoga honom, då de i förening
 med regeringen genomdrefvo indragningen af privatbankernas
 femkronesedlar. Härtill hade han för öfrigt sjelf gifvit an-
 ledning genom den allmänna och starka ovilja, som väcktes
 af hans vägran att mottaga den ramlande Vadstenabankens
 sedlar. Gent emot hemmanssegarnes växande makt visste
 han till sist intet annat medel att anlita än ett, som han
 ej gerna från början kan hafva varit böjd för, — den poli-
 tiska rösträttens utvidgning. Illa bör det hafva stämt öfver-
 ens med hans åskådning i öfrigt att gifva rösträtt åt klas-
 ser, som en dag kunde varda fiender till kapitalets makt.
 Men denna fara syntes mindre nära och mindre hotande än
 bonderegementet, hvars slut eller inskränkning han hoppa-
 des på, om valrätten till andra kammaren utsträcktes till
 alla dem, som betala skatt till staten för fastighet eller in-
 komst, hvarigenom han väntade, att en mängd nya element
 skulle föras in i riksförsamlingen. Det var ett våldsamt
 botemedel mot det förmenta onda; men Wallenberg var icke
 den, som skyggade tillbaka för starka medel, då han fann
 dem af nöden.

I snörrät motsats härtill står hans uppträdande i fråga
 om den kommunala rösträtten. Men denna motsats innebär
 ingen motsägelse, snarare tvärtom. Han hade en gång fun-
 nit, att penningen vore det förnämsta maktmedlet i vår tid.
 Genom egen kraft och duglighet hade han satt sig i be-
 sittning af detta maktmedel, och ville ej tåla, att den makt
 minskades, som det väl en gång lagt i hans och hans likars
 händer. Nu rättar sig, som hvar man vet, den kommunala
 rösträtten efter förmögenhetens storlek. Det var honom der-
 för illa till lags, att denna rösträtt skulle undergå någon
 begränsning. Medan andra försvarade den nuvarande röst-
 rätten ur politiska skäl, för att icke rubba grundvalen till
 första kammaren, men i öfrigt gerna medgäfvö röstskalans
 orimlighet, höll han strängt på den senares principiella rätt-
 visa. Förmögenheten vore arbetets frukt, och den, som för-

värfvat den, borde äfven få njuta den. Men den, som hade lågt röstetal, finge se sig för, om han ej visste att skaffa sig bättre inkomst.

I humanitetsfrågor var han deremot afgjordt frisinnad. Särskildt hafva Sveriges qvinnor anledning att bevara i tacksamt minne hvad han verkat för att utvidga deras rättigheter och bättra deras vilkor. I förening med frih. Stackelberg genomdref han år 1884 nedflyttningen af qvinnans myndighetsålder från tjugofem till tjuogoett år. Redan tidigt hade han börjat i stor utsträckning använda qvinnor i Enskilda bankens tjänst; och det goda resultatet häraf torde ej minst ha bidragit att befästa hans åsigter i qvinnofrågan. Och då en gång historien skrives om kvinnans frigörelse i vårt land, bör det ej förgätas, att det föredöme, han gaf genom denna åtgärd kanske mer än något annat bidrog att i vida kretsar bryta fördomen mot en utsträckt användning af qvinnans arbetskraft.

Under hans sista år var det hufvudsakligen två frågor, som togo hans uppmärksamhet i anspråk: — införande af gäldbundet bos afveckling genom administration och upphäfvande af fideikommissen. Till det ideliga förkastandet af det förra förslaget sökte han skulden i juristernas hunger efter sportler. Kanske hade han icke så alldeles orätt häruti; ty Wallenberg var nog den som kände sitt folk. En annan sak är, om borgerlige administratorer äro mindre hungrige efter arvoden än juridiska konkursutredare efter sportler.

Hans i och för sig så högst befogade angrepp mot fideikommissen står i full samklang med hans ekonomiska ståndpunkt i öfrigt. Under det andra slag af jordegendom under trycket af skulder och skatter i förening glida öfver i storkapitalets händer, utgör fideikommiss-inrättningen i all sin ytterliga absurditet dock ett medel att bevara en del jord åt dess gamle egare. Men för kapitalisten är jorden, liksom hvarje annan vara, blott ett köpeobjekt, som kan fås för pengar; och fideikommissens upphäfvande är då blott ett medel att påskynda den stora jordegemens redan förut raskt fortskridande öfvergång från bördens aristokrati till börsens.

Allt ifrån begynnelsen ledamot af Stockholms stads fullmäktige, fann han äfven på det kommunala området ett rikt och verksamt fält för sin aldrig hvilande verksamhet. Stadsfullmäktige insatte honom tre gånger i första kamma-

ren; och allt sedan det nya riksdagsskicket början har intet riksdagsval föregått för Stockholms stad, vare sig till första eller andra kammaren, utan att han varit med bland de främste och agiterat. En tid, då högerns makt stod på sin höjdpunkt, tycktes han nästan ega privilegium på att oktrojera riksdagsmän för hufvudstaden. Detta sågs ej med blida ögon af de liberale valmännen, och än mindre af dem som stodo under strecket och som en gång för alla fått klart för sig, att Wallenberg var den förklarade representanten för det arbetsfiendtliga storkapitalet. Derför möttes han ofta på valmötena med hyssjningar; och det var vid ett dylikt tillfälle, som han med sin vanliga torra sjömanshumor förklarade, att »den, som trotsat tusen stormar på hafvet, känner sig icke störd af ett sakta sus från en ärad församling.»

Ett maktmedel, som han förstod att till dess fulla värde uppskatta och till dess fulla utsträckning begagna sig af, var pressen. Redan i yngre år hade han jemte några literära vänner satt upp tidningen Bore, som dock snart upphörde. På 1860-talet skref han under flera år de så mycket omtalade ekonomiska artiklarne i Aftonbladet. Då tidningens affärsställning mot årtiondets slut syntes hotad, sökte han helt och hållet komma i besittning deraf; men då detta ej lyckades, grundade han på hösten 1868 i förening med C. F. Bergstedt och C. F. Wærn tidningen Stockholms-Posten. Äfven detta företag upphörde dock snart, sedan det likväl fått vara med om att störta den första De Geerska ministären. Sedan dess har han varit med i alla möjliga och omöjliga tidningar; — de senare icke minst, — och få af pressens frivillige medarbetare ha väl varit så outtröttlige som Wallenberg.

Han förmådde ej hindra indragningen af privatbankernas femkronesedlar. Efter dem följa väl snart nog tio-kronorna och kanske hela sedelutgifningsrätten; men detta andra nederlag förskonades han från att upplefva. Öfver hans graf skall väl bankernas tretioåriga krig slutas med en ny westfalisk fred, sedan alla äro trötte och der ingen blir nöjd. Men dagens strider skola en gång förgätas och svedan läkas efter såren, som de gáfvo. Under det Mälarens vågor sjunga sin vaggsång för den trötte sjömannen der ute på Loföns strand, skall då minnet af hans lifs gerning stå fram i klarare dager, och de stora felen förgätas för de ännu större förtjensterna.

Antropologiska och penitentiär- kongressen i Rom.

Bref till Dagens Krönika

af

Juris D:r Alfredo Mazza.

(Öfvers. från italienskan af H. Sandström.)

Tredje antropologiska och penitentiär-kongressen, som nyligen egde rum i Rom, var af en ovanligt stor betydelse, ej så mycket för de beslut, som der fattades och hvilka till större delen voro af underordnad vikt, som fastmer på grund af den klara ställning, den så kallade *Scuola penale positiva** dervid för första gången intog, samt i följd af den nya riktning, hvori studierna i straffrätt hädanefter komma att bedrivas. En vetenskap, och särskildt straffrätten, som till sitt ursprung är helt ung, kan ej annat än hafva ett stort utbyte af en öfverläggning, der samma grundsatser förfäktas, hvarpå hon sjelf stöder sig. Den straffrättskola, som är allmänt gällande, leder sitt ursprung, särskildt i Italien, från Beccarias arbete »Brott och straff» (*Dei delitti e delli pene*). Hvarken romarne, som äro så framstående å det civilrättsliga området, eller medeltidens erfarne män hade förstått höja kriminalrätten till värdighet af filosofiskt system. Beccaria var den förste, som, om äfven mer ledd af sin känsla än af vetenskaplig ifver, gaf en utomordentlig fart åt denna lärogren genom att sammanföra de idéer och

---

* Anhängarne af ett positivt straffsystem.

känslor, som på hans tid voro gängse bland filosoferna och i allmänna opinionen. På grundvalen af dessa doktriner uppstodo åtskilliga skolor inom kriminalrätten. Den förnämsta bland dessa var den *klassiska*. En annan skola, hvilken hade många anhängare, var den Roederska som höll före, att straffet framför allt borde vara *förbättrande*. Men ehuru denna skola samlade kring sig många nitiska lärjungar i Tyskland, Frankrike och i synnerhet i Spanien, minst i Italien, kunde den dock ej blifva af längre varaktighet såsom sjelfständig skola. Dess grundprincip om den brottsliges förbättring infördes visserligen i de europeiska staternas lagstiftning men förblef allestädes utan frukt: äldre och nyare antropologiska och psykologiska iakttagelser hafva visat, att med hvilket som helst, äfven det mildaste straff-förfarande, och hvilket system man än använt för den brottsliges förbättring, dock alltid finnas förbrytare och dessa mycket talrika, som det är omöjligt eller ytterst svårt att förbättra, därför att deras organiska och psykiska konstitution är abnorm och därför att (enär brottet leder sitt ursprung ej blott från den brottslige individen utan äfven, och till stor del, från hans fysiska och sociala omgifning) endast brottslingens förbättring ej är tillräcklig för att hindra honom från återfall, såvida ej den sfer, hvori han dväljes, förut förbättrats, till den grad detta är möjligt. Brottstati- stiken ådagalägger detta med full klarhet; den visar att i allmänhet och i hvarje land brottsligheten är stadd i en ständigt ökning, enär de straff, som nu användas, ej äro tillräckliga att skydda de rättrådiga inom samhället, utan allt mer bidra till att förderfva de illvilliga.

Detta sakernas tillstånd är till bekymmer för alla, och några yngre idkare af rättsvetenskapen föllo därför på den idén att tillämpa den positiva metoden i den straffrättsliga vetenskapen, i det de togo till grundval för sina forskningar brottslingen och ej straffet i och för sig. De kunde härvid draga nytta af de antropologiska undersökningar af brottslingar, som anstälts i Tyskland och Italien. Liksom man numer i medicinen ej såsom förut tillämpar metoden att läka *sjukdomarne*, såsom abstrakta eller oberoende af den sjuke, utan i dess ställe botar *de sjuke* genom att studera desses karaktär, lefnadssätt, organiska förhållanden o. s. v., på samma sätt ansågo sig anhängarne af den nya positiva skolan i kriminalrätten kunna ernå viktiga resultat genom undersök-

ning af brottslingen i stället för af straffet. Inom kort räknade den nya skolan många och framstående proselyter, bland hvilka inom Italien Lombroso, Ferri, Garofolo, Sergi och Puglia, hvilka voro de första och ifrigaste beforderarne af de nya teorierna. I Frankrike slöto sig till skolan Lacassagne, Tarde och Bertillon; i Tyskland Kräpelin, Benedictz och Albrecht; i Ryssland Drill, o. s. v.

För att bekräfta den nya skolans tillvaro och lifaktighet och för att lära känna hvarandra begagnade dess anhängare tillfället vid tredje penitentiär-kongressens samlande i Rom för att äfven de hålla en kongress. Man beslöt förena de båda kongresserna till en enda och benämna den samma *den tredje*, med tanken fäst på de båda föregående penitentiärkongresserna; men med hänsyn till de antropologiska och kriminela undersökningarna är den egentligen den första.

* * *

Innan vi öfvergå till redogörelsen för de båda kongress-sektionernas arbeten, torde det vara lämpligt att anföra namnen på de förnämste deltagarne i kongressen. Utom de förut omnämnde förkämparne för den positiva skolan må då följande nämnas: Från Italien hade infunnit sig förut varande ministrarne Mancini och Pessina, professorerna Beltrami-Scalia, Biffi, Gabelli, Drusa, Righi, Costa, Locatelli, Morselli och Tamburini. Frankrike var väl representeradt, så väl hvad deltagarnes antal som hvad deras lärdom beträffar. Af högre embetsmän märktes direktören för fängvården Herbette, statsrådet Jacquin, chefen för rättsstatistiken Yverness, professor Alglave, senatorm Roussel. Belgien hade sändt inrikes- och undervisningsministern Thonissen och professor Brins. Tyskland var representeradt af pastor Stursberg, den framstående professorn Holtzendorff och professor Kirchenheim. Österrike var företräd af statsöfverprokuratorn i Triest doktor Schrott. Från Spanien hade infunnit sig senatorm Manuel Silvela och från Ryssland bland andra professor Moldenhauwer.

* * *

Penitentiärkongressen sysselsatte sig först med följande viktiga öfverläggningsämne:

»Kan beröfvandet för någon tid af vissa medborgerliga och politiska rättigheter låta förena sig med ett reformatoriskt straffsystem?»

I öfverläggningen härom deltogo italienarne Pessina, Drusa, Nocito, Mecacci samt utländingarne Holtzendorff, Laszlo, Jacquin m. fl.

Öfverläggningen rörde sig om, huruvida detta straff borde ådömas enbart eller såsom ett accessorium till ett annat straff.

Pessina, Drusa, Jacquin och Holtzendorff hyllade den åsigten, att det borde kunna vara så väl enbart som ett accessorium.

Resolutionen utföll äfven i öfverensstämmelse härmed.

Vidare behandlades frågan, om fängelsestraff kunna utbytas mot andra friheten inskränkande straff, såsom arbete å allmän inrättning; diskussionen var dock ej nog uttömmande med hänsyn till frågans omfång och vikt.

Frågan om lämpligheten af att till föräldrar och förmyndare utsträcka ansvarsskyldigheten för af deras barn eller myndlingar begångna förseelser besvarades jakande, ehuru många voro af annan åsigt och höllo före, att den civila påföljden för dem vore tillräcklig.

Kongressen gillade förslaget att utvidga domarens rätt att sända unga brottslingar till allmänna förbättringsanstalter, så väl i de fall, då de frikännas, emedan de handlat utan öfverläggning, som då de böra dömas till något frihetsstraff.

Kongressen antog vidare följande resolution med hänsyn till brottslingars uppfostran:

»1. Kongressen anser, att i alla straffanstalter för båda könen bör inrättas en skola, der undervisning meddelas åtminstone i läsning, skrifning och räkning samt om möjligt i teckning.

»2. Att åt fångar af båda könen bör lemnas undervisning i någon slöjd och något handverk, så att de efter frigifningen må kunna skaffa sig sitt uppehälle.

»3. Kongressen uttalar den önskan, att hvarje manlig och qvinlig arresterad må få välja den sysselsättning, som bäst passar honom af dem, som stå till buds i anstalten.

»4. Dessa sysselsättningar skola utgöras af brefskrifning, läsning, musik, teckning, träskulptur, deltagande i välgörenhetsverk, o. s. v.»

I kongressens andra sektion angåfvos först de skäl, som förmått anhängarne af den nya skolan att samlas till kongress. Man ansåg lämpligt att undvika hvarje diskussion om tillvaron af sjelfbestänningsförmåga, enär man ej kunde bland anhängarne af positiva lärosatser bringa å bane öfverläggningar i metafysiska ämnen, utan framför allt borde sysselsätta sig med fakta. Man gaf därför uttryck åt den önskan, att man vid strafflagsstiftningen i de särskilda staterna må fästa afseende vid den positiva skolans åsichter. Efter denna allmänna opinionsyttring öfvergick man till behandlingen af de framställda ämnena.

Första frågan var af följande lydelse: »I hvilka kategorier böra brottslingar delas och hvilka äro de organiska och psykiska karaktärsdrag, som skilja dessa?» Ferri klassifierade brottslingarne i 5 grupper. I den mycket lifliga öfverläggningen förebrådde Lacassagne de italienske positivisterna för att fästa allt för stort afseende vid ärftliga anlag och vid antropologiska rön, men deremot förbise inflytandet af den sociala omgifningen. Garofalo anmärkte, att, huru stort inflytande man än bör tillskrifva omgifningen, det likväl är visst, att brottslingen bildar en oregelmessig och vanslägtad typ. Man fann det olämpligt att för närvarande fatta någon resolution rörande brottslingarnes klassifikation, men man fasthöll dock vid den allmänna grundsatsen, att en sådan är möjlig med stöd af de antropologiska lärdomarne.

Några af kongressens medlemmar framstälde till behandling frågan om dödsstraffets tillåtlighet enligt den nya skolans grundsatser. Man föreslog dervid ett uttalande, hvarigenom man förklarade, att kongressen ej var obenägen att tillåta detta straff teoretiskt, men att det för närvarande ej vore lämpligt att draga detta ämne under diskussion.

Derefter behandlades frågan om den medico-legala besigtningen. Lacassagne föreslog att erkänna nödvändigheten af att i brottmål använda två läkare.

Professor Zuccarelli föreslog deremot, att jemte appellationsdomstolarne inrättades en medico-legal domstol och framhöll nödvändigheten af att afskaffa den medico-legala besigtning, som tillkallades af försvarsadvokaterna.

Detta förslag rönte mycket motstånd. Efter en liflig diskussion, i hvilken senatorn Moleschott tog en betydande del, blefvo Lacassagnes åsichter till en del biträdda.

Derefter upplästes några viktiga anföranden om menskokroppens anomalier, om indelningen af de menckliga oregelmessigheterna med hänsyn till de dem bestämmande själsrörelserna, om själmordets geografi i motsats till mordets geografi samt med hänsyn till kön, ålder, ras och emigration.

Vidare behandlades ämnet »om fallandesot och vansinne i fångelserna.» Frigerio från Alexandria hade rörande detta ämne författat en intressant afhandling, hvori visades, att de karaktärsdrag af förnedring, som skönjas i de fallandesjukas anletsdrag, hjernor och kranier, äro de samma, som förmärkas hos brottslingar genom ärftliga anlag. Professor Tamburini bestred Frigerios iakttagelser, som dock understöddes af Moleschott, Lombroso, Roussel och Ferri.

Vidare öfverlade man om de lämpligaste metoderna för indentifierandet af återfallen. Bertillon meddelade sin af Parispolisen använda metod. Denna består deri, att man tager mått af de viktigaste partierna å brottslingens kropp, såsom af hufvudet, kroppslängden, ett finger o. s. v. Till hvarje brottslings mått bifogas hans fotografi. Då en brottsling häktas och man vill konstatera, om det är ett återfall, skola dessa mått lätt förråda brottslingen, äfven om hans anletsdrag förändrats. Hufvudets mått är det viktigaste, då denna kroppsdel minst af alla är underkastad förändring.

Herbette yttrade sig derpå om den användning, denna metod skulle kunna erhålla i de internationela förhållandena med afseende å brottslingars igenkännande och utlemnande.

* * *

Efter kongressens slut höll professor Moleschott ett tal, som gjorde ett oförgätligt intryck på dem, hvilka hade den lyckan att höra det. Han började med att erinra om den bekantskap, han för 24 år sedan gjorde med Lombroso. Vid den tiden, 1861, var det italienska Rom ännu endast en dröm. På den utveckling, som under denna tid gjorts, vore äfven den första i Rom hållna antropologiska penitentiärkongressen ett bevis. Talaren fann, att i denna kongress deltog tre generationer: den käcka ungdomen, den trygga mannaåldern och den ärofulla ålderdomen. Talaren gaf kongressens medlemmar tre värdefulla råd: att vara försigtiga med siffrorna, som vore tveeggade svärd; att undvika anto-

logism genom att studera brottslingen och ej brottet samt att ej förfalla i sofismen »cum hoc ergo propter hoc», särskildt med hänsyn till statistiska undersökningar.

Han framhöll, att det ej fanns något förhållande i lifvet, hvars grundliga studium ej tjenade hela lifvet och alla vetenskaper till nytta, och anförande Victor Hugos ord: »*L'idéal tombe en poudre au toucher du réel*», framhöll han vidare, att detta ej kunde sägas om vetenskapen, hvars ideal alltmer drager sig undan för vetenskapsmannen, som sträfvar mot det samma. Vetenskapsmannens lösen borde vara den samma som drottningens af Italien: »Ständigt framåt!»

Applåder af varm beundran och sympati helsade detta utmärkta tal af den berömde senatoren Moleschott, hvilket bildade en värdig afslutning af kongressen.

Stockholms dramatiska scener.

December—Januari.

Öfversigt af Karl Wählin.

Af de kungliga teatrarnes många bebådade originalstycken hafva på sista tiden tvänne blifvit uppförda, nämligen å Stora teatern Julius Sellmanns »Kung Erik», sorgespel i 5 akter, och å Dramatiska teatern Oscar Wijkanders »Fru Madeleine Bunge», komedi i 4 akter.

Mången författare har fått besanna, att det historiska skådespelet är ett vanskligt område. Hvad vår dramatiska literatur deraf eger, är — om man undantager ett för några få år sedan af de kungliga teatrarnes dåvarande direktion refuseradt sorgespel, välbekant för vännerna af vår vitterhet — mera af literaturhistoriskt än af literärt intresse. Och den behandling, för hvilken Erik XIV, våra tragedieförfattares favoritobjekt, nu senast varit föremål, jäfvar icke denna sats.

Sorgespelets kardinalfel är af negativ art. Det består deri, att det icke utgör någon tidsmålning och icke röjer någon historisk blick hos sin författare. Ett gammalt osant ordspråk säger: »små orsaker, stora verkningar». Dessa ord tyckes författaren hafva tagit till underlag för hela sin dikt. Nils Sture blir fängslad för högförräderi på falsk an gifvelse af en tysk äfventyrare, som fått korgen af hans syster. Skenet är emot honom. Han mördas af konungen, då denne händelsevis får se en bricka med frukt och vin, som Karin Månsdotter låter sända fången och i sin upphetsade sinnesstämning misstänker ett brottsligt förhållande mellan den unge ädlingen och sin ovigda gemål. Skenet är emot henne. Erik sjelf dör, därför att han i sin fri-

gifningsstund af en egendomlig slump råkar tömma ett glas förgiftadt vin, som den ränkfulla fröken Brita Sture stält i hans väg för att genom ett lönmord hämnas den förolämpning, konungen en gång tillfogat henne vid en hoffest, då hon velat förödmjuka hans älskarinna. Och då hennes afsigt gått i fullbordan, går hon, illgerningens anstifterska, fri, och skulden faller på hennes för detta friare, numera vaktbefälhafvaren på Svartsjö. Skenet är emot honom. — Detta skådespel är från början till slut ett ideligt spegelfäkeri.

Nej, stora verkningar hafva alltid stora orsaker, ehuru dessa för den ytliga betraktaren kunna vara förborgade. Skalden skall visa oss dem. Den grekiska fornsäggen förtäljer om Amfion, Tebes grundläggare, att vid hans lyras toner stenarne sjelfmant ordnade sig till grundvalar, hakade sig fast vid hvarandra till murar, vuxo till kolonner och reste sig upp till gafvelkrön och att när hans plektron för sista gången vidrört strängarne, en byggnad, som genom de olika partiernas organiska sammanfogning gaf ett underbart intryck af lif, då jemväl stod i glans för hans öga. En sådan gerning äska vi af dikten. Hon skall bringa ordning och reda i det skenbart tillfälliga, händelsernas egen logik skall ur henne tala till oss och skaldens idé ur henne återstråla med samma klarhet, hvarmed den kastaliska källan speglade Delfitemplet. Betraktadt från synpunkten af dessa fordringar gör hr Sellmans drama intrycket af ett godtyckligt hugskott.

Bland de i »Kung Erik» uppträdande artisterna tilldrog sig hr Palme i egenskap af titelrollens innehafvare största uppmärksamheten. Hans i mycket förtjenstfulla framställning led emellertid af ett ofta framträdande fel, som jag äfven med fara för en liten digression ej kan underlåta att påpeka.

Det som skiljer det lugna talet från det upprörda är ej endast ljudstyrkan, utan äfven ljudskalan; i irriterad, förskräckt eller eljest upprörd sinnesstämning använder man toner, som ligga å ena sidan högre, å andra sidan lägre än de som förekomma i det lidelsefritt utsagda ordet, hvarjämte kastningarne från det ena tonläget till det andra i förra fallet äro plötsligare och häftigare — en sak, hvarom en hvar genom någon aktgifvenhet lätt kan öfvertyga sig. Hr Palmes diktion lydde emellertid ej alltid denna talets

lag. Medan ljudstyrkan på sådana ställen, der han skulle gifva uttryck åt Eriks koleriska temperament, stundom ända till öfvermått forcerades, qvarlåg talet samtidigt långa stunder i ett och samma tonläge, hvarigenom skådespelarens deklamation fick ett sjungande och allt annat än naturligt tonfall. Hr Palmes minspel är sjäfullt och konstnärligt, hans åtbörder deremot ej alltid fullt beherskade.

Hänvisande dem, som önska taga kännedom om innehållet i herr Wijkanders nya komedi och om den typ af en obotfärdig Magdalena, han i densamma framkonstruerat, samt om arten af den literära polemik, för hvilken komedien utgör en förevändning, till den specielt åt detta ämne egnade uppsatsen i föreliggande häfte, har jag här endast att nämna några ord om spelet.

Fröken Björkegren har efter sitt tillfrisknande först i Madeleine Bunges roll visat sig på höjden af sitt konstnärsskap. Lika fri från sökta effekter som hennes Denise, var Madeleine dertill vida rikare nyanserad. Och oakadt skådespelerskans skrupulösa sparsamhet i användandet af sin konsts medel, upphörde hennes framställning icke ett ögonblick att intrassera och fångsla. Ja, det är just detta, som så oafbrutet binder vår uppmärksamhet vid hennes skapelser, att hon förmår blott med ett blixtnabbt ögonkast, ett brutet tonfall, en antydd gest glimtvis gifva en belysning af ett sjäslif — liknande den en blänkfyr kastar öfver ett stormigt haf.

För att återkalla ett par af framställningens glanspunkter, vill jag påminna dem, som sett »Fru Madeleine Bunge», om den scen, deri Madeleine för sista gången råkar Axel och besvär honom att icke öfvergifva henne. Hur hon, betvingande ångesten öfver att sannolikt redan hafva förlorat honom, böjer sig fram mot honom som för att vid minsta villrådighet å hans sida kasta sig i hans armar, frestar honom med sitt huldaste leende, hviskar honom allt hvad kärleken i sådana ögonblick kan ingifva en qvinna, hviskar det med en stämma så mjuk och ljuf och smeksam som flöjttoner. Eller den scen, då hon i sista akten står inför Axels moder, som hon så djupt sårat och i hvilken hon ser sin oförsonligaste fiende. Till en början falla hennes ord osäkert och stapplande: hon känner sig obehagligt berörd deraf att denna qvinna skall kunna se ned på henne. Så erfar hon ångest öfver den isköld, hvar-

med hon bemötes, och med den nödstäldas oförställda ord och åtläfvor ber hon att åtminstone få veta det grymma öde, man tillärnar henne. Då hon märker sig ha talat för döfva öron — ty fru von Sperling har mycket mera sinne för lagen än för evangelium —, glider hon, nu med den återvunna fattning, som förtviflan skänker, öfver i världsdamens ceremoniella förbindlighet, och med ett halt leende fattar hon sin dödsfiendes arm och skjuter den under sin — »det ser så bra ut» — för att föra henne in till gästerna i festvåningen.

Herr Elmlunds framställning af Harald Bunge, mannen med den starka rättskänslan och det lilla hjertat, var väl flegmatisk. Herr Palme befann sig som den manlige ingénun i en fatal situation. Ett fruntimmer kan i en motsvarande roll underhålla publiken genom sina yttre företräden eller ett näpet koketteri eller bådadera, men hvad skall en stackars karl i en så prekär belägenhet taga sig till? Att herr Fredriksson (Henrik) och fru Hartman (Ellen) voro sig lika är ett beröm, som ej är mindre därför att det är så vanligt.

Det för den samtida tyska komedien mest kännetecknande draget är förblandningen af det komiska med det löjliga. I »Hexmästaren», lustspel i fyra akter af Friesch, tillkommer ytterligare en förvexling, den mellan det löjliga och det platta. Dess komiska effekter äro samtliga af en synnerligen utvärtes art. I första akten skola de agerande roa oss med att gäspa, och det vore synd att säga, att de icke göra det med känsla och öfvertygelse, utan att jag därför vågar afgöra, på hvilken sida af rampen det gäspas mest under aftonens lopp. I sista akten får man se tre lika olyckliga som hungriga unga damer storgråtande kifvas om bitarne af en tårta och genom sin aptit aflägga ett lysande bevis på god kropps-konstitution. Af slik art äro de komiska situationer, för hvilkas framställande man tager våra förnämsta sceniska krafter i anspråk.

Detta stycke skulle, framkommet på en förstadsteater, nätt och jemt försvara sin plats på densamma. Och det uppföres på vårt lands mönsterscen! Jag menar: den scen, som *borde vara* landets mönsterscen.

Hade det varit någon af dessa splitterbefängdt lustiga, estetiskt hädiska farser, i hvilka det verkliga geniet stundom ikläder sig clowndrägt och tumlar sig i sjelfsväldiga

och halsbrytande saltomortaler, något i samma stil som peruktidens »Ulysses von Itacia», stångpisktidens »Kærlighed uden Strømper» eller chignon tidens »Den sköna Helena», så skulle man i uppförandet deraf åtminstone kunnat spåra en tanke: konstnärer, som hufvudsakligen syssla med lösningen af skådespelarkonstens högre uppgifter, kunna möjligen stundom känna en okynnig lust att hoppa öfver skacklorna och prisgifva den böjelse för uppstylning, som hvarje skådespelare med vaken själfkritik lätt varsnar hos sig själf och i tid söker undertrycka, åt sitt eget sunda förnufts gisslande gyckel. I en dylik negation af sitt bättre konstnärsväsen finner skådespelaren ofta det bästa korrektivet mot konstnärlig onykterhet.

Men för att kunna inlägga någon individualitet i de roller, som »Hexmästaren» erbjuder, måste man själf vara en hexmästare. Hvarom icke, måste man spela på mer eller mindre urblekta reminiscenser från andra roller, hvilket är raka vägen till scenisk slentrian. Oaktadt det utförande, stycket här erhöi, troligen var bland det bästa, som någonstädes skulle kunna komma detsamma till del, bör en hvar, som på scenen önskar se lefvande karaktärsframställningar, hålla sig borta från Dramatiska teatern de qvällar, »Hexmästaren» spelas, väl ihågkommande att »der ingenting kan tagas, har kejsaren förlorat sin rätt».

Medan en prisvärd förfining i smaken har för alltid förvisat de larmoyanta borgerliga skådespelen af Kotzebue, Birch-Pfeiffer och deras efterliknares slafviska fänad från scenen och man numera af den tragiska dikten fordrar sannolikhet och karaktärsskildring, tyckes man alldeles ha glömt, att också ställa »ideala kraf» på den komiska dikten. Här törs hvarje klåpare, viss om uppmuntran eller öfverseende, komma fram med sina lappverk, och på detta område är därför företrädesvis en sofring af nöden. Men af en sådan har dramatiska teaterns spellista på senare tiden icke burit några spår. Tvärtom utgöra de glada sånggudinnor, som kringsväfvat den kungliga svenska Tespiskärran, ett skäligen blandadt sällskap.

Det ligger i sakens natur att det inhemska lustspelet, derest ett sådant finnes, borde af våra kungliga teatrar i främsta rummet omhuldade, eljest vore ju inskriften *Patriis musis* en bedräglig etikett. Som emellertid vår eljest rätt lifaktiga litteratur ej röjt någon ansats att vilja sätta sig i

besittning af detta diktingens område, borde väl den klassiska repertoaren för närvarande i första rummet komma i åtanke. I andra rummet kunde ju en och annan af det moderna lustspelets mera framstående produkter — stycken sådana som t. ex. »Divorçons» och »Le monde où l'on s'ennuie» — bereda lämplig omvexling i programmet. Men man borde icke belamra vår främsta scen med obskura tyska skribenters Nürnbergerkram.

Den värdefullaste delen af Dramatiska teaterns repertoar på senare tiden har utgjorts af repriserna.

Knut Almlöf har, energisk af naturen och ännu i besittning af en nästan ungdomlig vigör, tröttnat på att odla kål i Salerno. Sedan någon tid tillbaka är han åter Stockholmsbo och har mottagit en lärarebefattning vid vårt nybildade konservatorium. Att Almlöf just var rätte mannen att på den uppväxande skådespelaregenerationen inympa traditionerna från det glänsande skede af vår sceniska konst, hvares anor han numera är snart sagdt ensam om att uppbära, lider väl intet tvifvel. Huruvida en för någon längre tid fortsatt direkt medverkan från hans sida kan komma de kungliga scenerna till del, har jag mig ej bekant; i alla händelser är det glädjande att han, enligt hvad jag redan i förra öfversigten kunde meddela, är betänkt på att uppträda i åtminstone en ny roll. Hittills har han emellertid endast visat sig i ett par af sina gamla glansroller, nämligen som Fromont i »Fregattkaptenen» och som Gaspard i »Debutanten och hennes far». Det säger sig sjelf att dessa fulländade mästestycken af komisk framställningskonst, hvilka man blott behöfver draga sig till minnes för att genast ha roligt, näst galaspektaklet utgjort säsongens eftersöktaste nöjen — ty något sublimare än ett galaspektakel existerar icke för Stockholmsbon.

»Vermländingarne» har under julen uppförts åtskilliga gånger. Det ur dramatisk synpunkt mycket naiva stycket har ett visst berättigande som en ram kring de vackra folkmelodier och karaktäristiska folkdansar som äro i detsamma inlagda. Den flinkaste af de uppträdande var onekligen herr Sjöblom, som dansade sin Jössehäradspolska med sydländsk eld och glöd och med riktigt markerande af dansens drastiska kynne.

I och för herr Bäckströms debut som Per Degn har »Erasmus Montanus», i hvilket stycke Fredrik Deland, den

framstående skådespelareveteranen, för ungefär ett år sedan sade allmänheten sitt farväl, å nyo upptagits till spelning. Att herr Bäckströms framträdande i denna roll ej väckt så stor uppmärksamhet, som det på grund af framställningens värde förtjenade, berodde väl närmast derpå, att allmänheten hade sin forne favorit i allt för friskt minne för att kunna fullt sentera en från hans skiljaktig uppfattning af rollen. Herr Bäckström har emellertid genom sin Per Degn ej mindre än genom sin Florentin i »Den hvita halsduken», Jörgen i »Ambrosius» och Löpare-Nisse i »Vermländingarne» visat sig vara en ypperlig framställare af rustika personnager, framför allt därför att han ej, i likhet med vissa andra skådespelare, afspisar publiken med meningslösa lustigheter, utan, under oaffåtligt markerande af vissa för den framställda personen utmärkande och från hans lifsvilkor härrörande egenheter, söker tränga till karaktärens kärna och göra den person, som han har att framställa, menskligt begriplig, dymedelst skänkande sitt verk den första betingelsen och det enda hållbara underlaget för hvarje äkta konstskapelse: trovärdigheten.

Liksom Erasmus Montanus, den gamle Holbergs evigt unga krigsförklaring mot pedanteriet, är ett af den klassiska komediens ej blott yppersta utan äfven på förhållandena den dag i dag är tillämpligaste alster, så äfven inom sitt område Emile Augiers »Les effrontés» (Moderna vinglare). Detta skådespel, som i år kan fira sitt silfverbröllop med scenen, utgör en skildring af det samhällstillstånd, som skapats af den första franska revolutionen, ett samhällstillstånd, hvori senare tidens omstörtningar i det hela icke åstadkommit någon förändring. Med beundransvärd klarhet har författaren i dramat låtit Vernouillet, den samvetslöst beräkande, utvärtes korrekta skurken, penningedömets representant, såsom situationens herre intaga platsen i händelsernas midt och bredvid honom stält å ena sidan representanten för den detroniserade oligarkien, markis d'Auberive, som, allt för väl inseende den praktiska utförbarheten af sitt ärfda statsideal, stannat vid att betrakta lifvet som ett narraktigt dockspel och skänka dem som makten hafva sitt rättmätiga förakt; å andra sidan Giboyer, proletären, hvars elände förskrifver sig från den dag, då han som »ett godt hufvud» började dragas fram den lärda vägen, och som, i stället för att som sin far välbehållen sitta och moja sig i

den varma portvaktarkammaren, nu, förstörd af studieärens umbäranden och utsväfningar, håller skandalskrifvarens penna mellan sina smutsiga fingrar; proletären, som, ett viljelöst verktyg i korrptionens tjänst, lefver endast i ett vanmäktigt hat mot förhållanden, som frändömt honom allt, ända till hedern.

Herr Lagerqvists Giboyer är med sin halft burleska, halft tragiska anläggning en så egendomlig och ursprunglig scenisk skapelse, att ensamt hans utförande af denna roll hade kunnat utgöra tillräcklig anledning till det emellertid ur flera synpunkter prisvärda återuppförandet af detta märkliga samtidshistoriska skådespel.

Under det att af våra kungliga teatrar den ena, såsom redan dess namn antyder, odeladt tillhör dramat, den andra ofta mot detsamma öfvar gästvänskap, har Nya teatern att å en och samma scen vid sidan om talpjeserna inrymma en plats jemväl åt opéra-comique och operett. Ej underligt således att dess dramatiska repertoar under den tid, vår öfversigt omfattar, varit långt ifrån så rikhaltig som de kungliga teatrarne.

Förutom tvänne repriser har densamma omfattat tvänne svenska och tvenne norska arbeten. Full unionell likställighet således, skulle man tycka. Den svenska suprematien är dock räddad, tack vare reprisen af Hodells från Ystad till Haparanda välbekanta, nu i föryngrad gestalt uppståndna folkkomedi »Andersson, Pettersson och Lundström», i hvilken pjes herr Holmqvist i skepnad af sistnämnda högst populära företeelse gör allt för att bereda publiken en glad afton.

Den andra reprisen utgjordes af fransmannen Théodore Barrières qvicka, men icke alltför dygdesamma komedi »Lilla slarfvan», i hvilken flera af de uppträdande herrarne — herr Fristedt i hans lika korta som stumma roll ej att förglömma — gjorde rätt lyckade figurer och bland de uppträdande fruntimren i synnerhet fru Fahlman och fröken Friberg presterade en hurtig och uppsluppen aktion.

Och nu till nyheterna!

Herr Nordensvans 1-akts-skådespel »Barnet» handlar om brytningen af en förlofning. Dess egendomlighet framträder kanske bäst vid en jämförelse med dansken Edvard Brandes' »En Forlovelse» — ett stycke som, i förbigående sagdt, vid spelärets början sades komma att uppföras å Nya teatern, men ännu ej låtit sig afhöra. Brandes är den full-

gångne och fullt konsekvente realisten. Det som i hans skådespel föranleder brytningen, är den omständigheten att fästmannen, från att ha varit en rik karl, plötsligt ser sig hänvisad till en extra ordinaries i verken knappa utkomst. Medveten om sin brist på energi och misströstande att med sitt arbete kunna skapa sig ett hem sådant han med sina dyrbara vanor önskar sig det, sliter han de band, som förena honom med en god och älskvärd men fattig flicka. Herr Nordensvan deremot ser den tilldragelse, han skildrar, ur den mera idéela synpunkten af »en ung själs frigörelse» — jag tror nästan att orden finnas lagda i en af de uppträdandes mun. I »Barnet» är det fästmon som bryter. En allt för omtänksam mor har, medan Aimée ännu var ett barn till känslor och tänkesätt, i välmening påtrugat henne en förmögen, till mer än stadgad ålder kommen fästman, för hvilken hon aldrig känt någon böjelse och mot hvars rättigheter till henne hennes vaknande jungfrulighet uppreser sig. Då fästmannen en julafton oväntadt uppträder i hennes hem, kommer hennes känsla af antipati mot honom till ett häftigt och oreflekteradt utbrott, efter hvilket en brytning för alltid är den visserligen blott antydda, men i följd af förhållandenas natur enda tänkbara upplösningen. Mot styckets teknik skulle kunna anmärkas att situationsmotivet, julaftonen i en borgerlig, af den goda tonens fordringar temligen oberörd familjekrets, ej är på något innerligare sätt sammanväfdt med handlingsmotivet; författaren har också troligen endast haft för afsigt att genom aubringandet af en med lätt hand utkastad bakgrund påtrycka sitt skådespel en så konkret prägel som möjligt. Karaktärsteckningen är fri från öfverdrifter och de inflickade episoderna rätt roliga. Lediga repliker kunde man ju vänta af »Figges» författare. Bland de på senare tid framkomna svenska originalstyckena är »Barnet» onekligen det, som bäst försvarar de anspråk, med hvilka det framträder.

Ty detta kan icke fröken Lundbergs »Väninnor» sägas göra. Efter första uppförandet af detta stycke hörde jag ett par af dess åhörarinnor, som tydligen begärde full valuta för sina pengar, beklaga sig öfver att akterna voro så korta. Jag kände mig icke hågad att instämna, men kom just då att tänka på, att de kanske voro väl många. Skådespelet handlar om huru en oförsynt och förslagen ung enka med mycket erotiska tendenser söker i sina garn snärja sin

enda väninnas man, som fordom älskat henne och för hvilken äfven hon i hemlighet lågat, ehuru hon haft allt för hög tanke om penningens värde för att kunna afstå från den glänsande framtid, som giftermålet med en millionär erbjöd henne. Man har såsom bevis på styckets naiva beskaffenhet framhållit så väl den skäligen platta symboliken i de båda väninnornas namn, Rosa och Georgina, som den omständigheten, att de uppträdande herrarne äro antingen artister eller löjtnanter. Ett naivt drag är äfven det, att den man, för hvilken Georgina förtrampar sin kärlek, skall vara millionär; förmodligen tyckte författarinnan, att hennes hjertinna skulle framstå i en allt för lumpen dager, derest hon icke förstod att värdera kärleken åtminstone till ett eller annat hundratusental. Georgina har emellertid återfått sitt välde öfver sin forne tillbedjare och står just i begrepp att enleva honom, då unga frun upptäcker deras maskopi. Detta skulle hon icke hafva gjort, derest icke hennes man begått den oförsigtigheten att ställa sig och prata en del om sitt olofliga förehafvande inåt ett mörkt rum, utan att först se efter hvem som befann sig i detsamma; men det är just hvad han gör. Detta händer i tredje akten och borde med rifvande hastighet framkalla en katastrof. Men i stället blir det i denna och de båda följande akterna ett tissel och tassel utan all ända mellan de båda brottsliga kontrahenterna, som fortfarande ostörda få smida sina planer utan att hustrun kröker ett finger för att göra slut på den pinsamma situationen. Detta åter vållar, att vi få en helt annan uppfattning af hufvudpersonerna än den författarinnan troligen afsett: Rosa — en af dessa »sanna qvinnor», på hvilka fru Edgren sett med en så djup och kritisk blick — förefaller blott som det menlösaste vap i verlden, Georgina blir ett under af fräckhet, och mannen synes sakna hvarje tillstymmelse till karaktär. I en uddig och pikant dialog har man att finna styckets förtjenst.

Det är icke för mycket sagdt att båda de stycken, för hvilka jag här redogjort — äfvensom den norske författaren Carsten Kiellands »Vårluft», hvori ett af de svårlöstaste sociala frågorna, det om de oäkta barnens ställning i samhället, göres till föremål för en temligen omogen behandling — för den teaterlycka de gjorde hufvudsakligen hade fröken Sandell att tacka. Under den korta sceniska verksamhet, denna skådespelerska idkat i hufvudstaden, har

hvarje ny roll, i hvilken hon uppträdt, ökat våra tankar om de konstnärliga resurser, öfver hvilka hon förfogar. Hennes egentliga styrka ligger i ansigtsspelet. Få af våra skådespelerskor råda öfver en så lång och fulltonig skala af ansigtsuttryck, och en förmån, om hvilken fröken Sandell är alldeles ensam, är att hennes ansigte, som så länge det bibehåller ett indolent uttryck icke kan kallas vackert, blir, tvärt emot det vanliga förhållandet, skönare, ju mera själsspänningen afspeglas deri. Häri och ännu i ett och annat drag dessutom erinrar fröken Sandell, *mutatis mutandis*, om Köpenhamns förnämsta karaktärsskådespelerska, fru Hennings.

Ännu är ej ett år förlidit, sedan Ibsens »Brand» upptogs till spelning å Nya teatern. Björnssons »Over Ævne» (Öfver förmåga), som å densamma invigde nyåret, intager i sin författares produktion en liknande plats med »Brand» i Ibsens. Sangs och Brands gestalter resa sig som ett par tvillingjättar öfver allt hvad i öfrigt frambragts af den nya literaturen i Norge, som dock förfogar öfver en stoltare rad af diktare än för närvarande något annat land. Båda dessa dikter äro för sina författare högst kännetecknande och den ena ej lätt att föredraga framför den andra på grund af bådas subjektiva karaktär. Om »Brand» är den mest tankebräddade, så är »Over Ævne» den mest stämmningsdruckna. Så fin som Sang är, så stark är Brand. Den förre tindrar af ekstas, den senare fördjupar sig med rynkad panna i lifspörsmålen. Den förre är naiv, den senare genomreflekterad. Den förre är representanten för känslans himmelssträfvän, den senare för viljans. Den förre dödas af sitt tvifvel, den senare brottas med detsamma ända till morgonrodnaden.

Att här inskrida på en analys af »Over Ævne» skulle föra oss långt öfver gränserna för denna öfversigt. Det må vara nog att yttra några ord om det utförande, hufvudrollerna erhöles, och om det intryck, som diktens sceniska återgifvande efterlemnade.

Liksom jemförelsen mellan »Over Ævne» och »Brand» osökt inställer sig, så ligger det äfven nära till hands att sammanställa herr Lindbergs framställning af Sang med herr Hillbergs af Brand. Det blida Johannes-tycket hos den senare var ett drag, som snarare förekom utifrån ingifvet — hvarför icke genom läsning af Sangs roll? — än

framdraget ur karaktärens djup. Herr Lindberg å andra sidan företedde i sitt framträdande mera af Brands energiska kraft än af Sangs spröda väsen. Hans ansigte med sin profil, tecknad liksom med några få raka streck, har mera uttryck för kraftiga än veka känslor, och om det så endast vore hans mask med den flammande färgen på hår och skägg, skulle redan denna genom en lätt förklarlig idé-association kunna leda tanken på namnet Brand. Ehuru sålunda Sang-typen borde kunna återgifvas mera i diktens anda, än här var fallet, lär dock ingen skådespelare kunna skänka kött och blod åt den bild af Sang, som framställer sig vid läsningen. »Du skinnede — — da du kom — — min elskede!» äro hustruns sista ord till honom. Och äfven för läsaren står Sang i det ögonblicket i ett profetiskt ljus, för hvilket skådespelarkonsten ej eger uttrycksmedel.

Fröken Klefberg uppar med mycken konstnärlig takt Klaras genom sin monotona karaktär svåra och otacksamma roll. Herr Hillbergs Bratt — mannen som går omkring och söker undret — framställes med ett gripande drag af kärft allvar. Af hufvudstadspresten Falk hade herr Engelbrecht gjort en karaktäristisk bifigur.

Första akten med dess långa inledningssamtal, som vid läsningen doftar så fint, blef på scenen en oerhörd longör. Andra akten var deremot alltigenom af god scenverkan, och dess afslutning, liksom afslutningen af första akten, gaf ett så skakande intryck, att man väl sällan på teatern erfarit något liknande.

Uppförandet af »Over Ævne» har efter all sannolikhet icke inbringat teatern någon pekuniär vinst. Men det har häfdat det rykte, Nya teatern under direktör Josephsons ledning förvärfvat sig, att vara den skådeplats, som bjuder det efter våra förhållanden bästa möjliga programmet. Att teaterns ekonomi stundom gjort afvikelsen från denna regel till en tvingande nödvändighet, kan beklagas, men ej utgöra anledning till befogadt klander.

Södra teaterns verksamhet faller af lätt insedda skäl ej inom det egentliga området för en literär tidskrifts aktgifvenhet. Sedan någon tid tillbaka den enda företrädesvis åt det harmlösa skämtet vigda skådebanan i hufvudstaden, har den emellertid — för att här ej tala om dess värde i socialt afseende såsom afledare för sämre nöjen — en mission att uppfylla och skulle, derest den indroges, otvifvel-

aktigt efterlemna ett kämbart tomrum. Man går visserligen merendels utan någon mera varaktig behållning från denna teater, men man lemnar den nästan alltid i upprymd sinnesstämning, och det kan också vara något värdt.

Södra teatern är det flerstädes favoriserade tyska lustspelets egentliga stamtillhåll här i Stockholm. Ett sådant, »Hon vet någonting!» af Kneisel, har nyligen uppförts. Den för juldagarnes publik upptagna pjesen — motsvarande »Vermländingarne» å Stora och »Andersson, Pettersson och Lundström» å Nya teatern — utgjordes denna gången af »Hvetebröd och rågröd». Årets nyårsrevy, »Opponentens utställning», var författad af S. Kinmanson. Senast har upptagits lustspelet »Öregrund-Östhammar», som för några år sedan åstadkom en sådan rusning till Mindre teatern.

Herrar August Warberg och Gustaf Bergström hafva, den förre en kortare tid, den senare större delen af spelåret, uppträdt i åtskilliga gästroller.

* * *

»Ett val», skådespel i tre akter, svenskt original af författaren till »Markis de la Ferrière» med flere stycken, kommer att utgöra hufvudingrediensen i Nya teaterns nästa nyhetsprogram. Professor Hallströms operett »Aristoteles», som vid samma tillfälle kommer till utförande, är af ett visst literärt intresse, enär densammas libretto är författad af Paul Arène och Alphonse Daudet.

En repris af Ibsens »Kongsemnerne» med herr Lindberg i bisp Niklas' roll förestår å samma scen.

Å Dramatiska teatern uppföres ungefär samtidigt med tryckningen af denna uppsats en »bagatell» af herr Ernst Lundqvist, kallad »Der satt en fogel på lindeqvist», samt »En lektion» och »Ensam», båda af fru Alfhild Agrell. I det förra af fru Agrells stycken, tillegnad fru Hartman, kommer denna att utföra en enkom för henne skrifven roll; i det senare säges fru Hvasser komma att uppträda. Ytterligare tvänne svenska original, herr Christiernssons »Under vägbrytningen» och fru Stjernströms »Hustrun», torde snart komma till uppförande, och Björnssons »Geografi och kärlek» samt Blumenthals »En droppe gift» lära ej länge låta vänta på sig.

I april månad har Stora teatern att motse gästbesök af den store italienske tragöden Ernesto Rossi, hvars gästspel utgjorde en så glänsande afslutning på förra spelåret. Rossi kommer att uppträda i flere Shakspeare-roller, deribland äfven »Kung Lear», i hvilken hans utomordentliga konstnärskap fått sitt ymnigaste och mest öfverväldigande uttryck.

Vår qvinnofrågliteratur och dess för- fäktare.

KÄRLEK, Dramatisk teckning ur hvardagslivet af Bärgetora. R. Almqvist & J. Wiksell, Upsala, i kommission.

REALISTER OCH IDEALISTER, tidsteckningar af Robinson. 1, 2, 3. Upsala, R. Almqvist & J. Wiksell.

1.

Det händer under vissa perioder inom litteraturhistorien, vanligen under en mellantid mellan två betydelsefullare hvarandra mer eller mindre skarpt motsatta epoker, då den mängd af viktiga frågor som fylt den ena blifvit slutbehandlade och de som skola ge den andra stoff än ej alla fått medvetande, att det endast är ett ämne som inspirerar alla författare, endast är en fråga som debatteras i alla verk; vanligen då den förstkommande, den närmast till hands liggande bland alla som en gång i endrägtig samverkan skola ge den nya epoken dess egendomliga pregel, men som trängande före de andra till en början synes som skulle den bli den allenaherskande, den som ensam skulle trycka sin stämpel på hela det inbrytande skedet.

En sådan ställning har nu den s. k. qvinnofrågan fått, enkanneligen den del deraf som rör sig om de båda könen olika eller lika skyldigheter och rättigheter i sedligt afseende. Man har, när man började att se nogare på arten af de förhållanden under hvilka föregående generationer lefde lyckliga och lugna, tyckt sig finna, att de ej på ett lika tillfredsställande sätt fylde det närvarandes kraf i det hänseendet, och det först och främst just i ofvanberörda fall. Och så grep man sig an att der sträfva till ett bättre, ja man sträfvade och sträfvar med den ifver, att

det nu slutligen gått derhän att det nästan är faktiskt omöjligt att öppna en bok som vill göra anspråk på att vara modern utan att deri finna ett inlägg i dessa svårlösta sedlighetsfrågor. I all synnerhet är det våra literära damer som med den starkares ädelmod och behjertenhet ha åtagit sig värfvet att kämpa för sina stackars medsystrars rätt. Och derom är intet annat än godt att säga. Men det sätt hvarpå de strida är icke alltid lika lyckligt som syftet är berömvärdt och ädelt. Det kan icke alltid fritagas från hvarken en viss ensidighet eller t. o. m. en liten smula inkonsequens.

Det första budet i den nya sedlighetskatekesen lyder så här: Du skall icke gifta dig utan kärlek. Och förklaringen är denna: Du skall framför allt ha kärlek i äktenskapet, ty det är den och endast den som gör det till sedligt. Nåja, på den grunden lära väl alla etiskt anlagda naturer numera vilja bygga. De torde nog till och med äfven vilja besvärja den vidare utläggningen deraf, att ett äktenskapligt förhållande grundadt på ömsesidig kärlek men utan statens eller kyrkans stadfästelse är sedligare än ett äktenskap hvori alla lagliga former äro iakttagna men der den ömsesidiga kärleken saknas, d. v. s. att det kan finnas så kallade fria äktenskap som äro mera etiskt berättigade än somliga legaliserade.

Så långt är således allt godt och väl, ja till och med längre. Äfven då, när de moderna sedlighetsiffrarne sätta upp sitt andra bud: Du skall icke missbruka en stackars oerfaren flickas förtroende till att bringa henne i olycka, ty den som så gör han är en skurk, om han också går ostraffad af den verldsliga lagen, så torde man opåtaladt vilja gå med dem. Men, se se'n brister bandet. När det nu gäller att tillämpa dessa bud, att dra slutledningen ur dessa premisser, då lemnar som vanligt logiken damerna i sticket.

Hvad är nämligen deras nästa påbud? Jo, det låter så här! Alltså är en man som förfört en flicka skyldig att gifta sig med henne. Men, mina damer, märka ni då icke sjelfva den glupska inkonsequensen i edert resonnement. Det ena ögonblicket förklara ni att ett äktenskap utan kärlek är liktydigt med prostitution och det andra (se fru Agrells »Dömd») fordra ni i sedlighetens och moralens namn att om en man bragt en flicka i olycka han måste gifta sig med henne, äfven sedan kärleken och förtroendet å ömse sidor gifvit rum för hat och förakt. Tänken så sedligt det äktenskapet skulle bli enligt edra begrepp! Hvart i alla tankelagars namn har der eder slutledningsförmåga eller

edert minne tagit vägen? Ty inte vilja väl ni predika »prostitu-
 äktenskapets» evangelium, nej mina damer, det vilja ni bestämdt intel

Och för resten, hur skulle saken gestalta sig ur rent prak-
 tisk synpunkt? De libertiner ni i edra verklighetstrogn skil-
 dringar framställt, de ha säkerligen ej blott förbrutit sig mot
 en flicka. Hur ville ni då rangera saken? Qvinnan i skriften,
 som varit gift med sju män här i verlden, hon stod undrande och
 spörjande hvilken som skulle ha rätt till henne i den andra. För
 edra förförare stälde sig saken ändå kinkigare, ty de finge göra
 sig den frågan redan här på jorden. Hvem skulle ha dem, den
 första eller den sista af deras offer? Skulle de gifta sig med
 och skilja sig från dem i ordning bokstafs- eller anciennitets-
 för att »ge sina barn faderns namn», eller skulle ni vilja att de
 skulle utvandra till Amerika och bli mormoner för att på så
 sätt skaffa dem alla på en gång, »äktenskapets upprättelse»?
 Det medlet vore åtminstone radikalt nog, hur pass sedligt det
 blef från hvilken synpunkt som helst, det vill jag lemna derhän.

Men, skämt åsido, sakens vikt kräfver allvar och vördnad,
 äfven om sätten att behandla den ej alltid gjort det. Om våra
 välmående och aktningvärda qvinnofråagsvurmar ville se saken
 från flere sidor än dessa och ge den andra uppslag än de hit-
 tills gjorda, så skulle de säkerligen göra en god gerning utan
 att sjelfva blottställa sig för åtlöje. Jag är blott åskådare af
 striderna, deltagar väl i dem med mina sym- eller antipatier,
 men vill alls ej göra anspråk på att vara medkämpe och fack-
 man der. Men för min, den utomståendes, blick synes det som
 skulle man för det första dra en bra mycket mera konsekvent
 konklusion ur sina premisser och för det andra bra mycket
 snarare hinna till målet för sin sträfvan, tidens uppfostran till
 en human och sedlig uppfattning af mannens och qvinnans lika
 rätt och lika skuld i förhållandet till hvarandra, om man i stället
 för att ifra för den allena saliggörande »upprättelsen genom
 äktenskap» och att syssla med det ofruktbara arbetet att predika
 för libertinen eller det obehöfliga att göra honom föraktad, riktade
 sin sträfvan på att förmildra domen öfver de qvinnor som blif-
 vit hans offer och att upplysa dem och hjälpa dem i deras
 försvar.

Det vore bestämdt vida bättre, om man kunde bringa det der-
 hän, att det allmänna omdömet vore mera skonsamt mot den som
 mindre felat än tvärtom, derhän att ej ett felsteg i sedligt hän-
 seende som nu stängde vägen till upprättelse för qvinnan, der
 ej ens upprättelse anses vara af nöden för mannen, bättre, säger

jag, än att sträfva dertill, att denna upprättelse skulle ske genom en ny förnedring, ett osedligt och påtvingadt äktenskap.

Men tvärt emot att ett insläende på denna väg vore att hoppas ser det ut som om man blott än mera ensidigt än förut skulle gå fram på den väg man en gång beträddt.

De böcker jag i dag närmast har att behandla och som gifvit anledning till hela denna långa ingress gå båda i det gamla spåret. Den ena predikar upprättelse genom äktenskap och den andra visar, der den ger sig in på dessa frågor, till och med hat mot en förfäktare af den mera rationela uppfattning jag här ofvan uttalat. Det ser ut som om hvarken damerna sjelfva eller deras vapendragare läst den gamla latinska sentensen: »Cujusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare».

2.

Den första af här ofvan nämnda böcker kallar sig dramatisk teckning ur hvardagslifvet. Dess största förtjenst är väl äfven den karaktär af verklighet, af hvardagslif som hvilat öfver de flesta af dess situationer och hvarigenom den fördelaktigt utmärker sig från sin närmast beslägtade föregångare, fru Agrells Dömd, hvars scener synnerligast i tredje akten väl nått höjden af fulländning i onatur och »arrangement».

Men detta är också nästan den enda förtjenst dramat i fråga eger, ty hvarken dess ekonomi eller dess karaktärsteckning är af prima slag. Mot den första skulle jag framför allt vilja anmärka den oproportionerligt långa expositionen. Om man än till den räknar endast första akten, så upptar den 40 sidor af hela pjesens 96. Och dit borde för öfrigt räknas ännu mera. Ty den konflikt som bildar kärnpunkten i dramat fins ej ens till arten antydd i denna akt, den upptages blott af en för öfrigt mycket ledigt gjord presentation af både hufvud- och bi-figurer. Det är rätteligen ej förrän i andra aktens hufvudscen mellan majorskan, Anna, Carl och farbror Göran som intrigens trådar knyts, och en stegring i intresset inträder vid Carls ord: »Nej, inte ens om det gilde lifvet.»

Utom det att långa exposéer från scenen alltid bli tröttande, så är det äfven ett fel mot alla dramatikens kompositionsregler som ingen »konstnärlig frihet» kan motivera att låta inledningens storlek vara så oerhördt disproportjonerlig mot allt det öfriga.

Att sedan höjdpunkten kommer i tredje akten är nog fullkomligt rätt, likaså är det en fullt riktig instinkt som leddt förf. att göra den akten kort och koncentrerad; men så skizzerad som den är borde den dock ej ha blifvit, när det föregående är så utdraget.

Bättre i tekniskt afseende är sista akten, men den åter är otillfredsställande derutinnan att den förstås i stil med all mode-dramatik nu skall sluta med ett stort frågetecken.

Af karaktärerna tilldrar sig naturligtvis hjeltinnan, Anna, största intresset, men väl tecknad är hon ej. Hon är alls icke mensklig. I sin onaturligt skarpa konsekvens och med sina nästan efter lineal uppgjorda åsigter förefaller hon åtminstone mig vida mer likna en fonograf, på hvars metallpappersremсор författarinnans uppkonstruerade principer och reflektioner blifvit inpreglade, än en ung om än aldrig så tanke- och vilje-kraftig flicka af kött och blod.

Mera naturlig är fästmannen, Carl. Det hedrar författarinnans blick för verkligheten att hon låter honom, trots hans förhållande till Elisabet, i öfrigt framstå som och vara en hederlig och bra karl, och icke som fru Edgren med Lagerskiöld gjort honom till en riktig gammaldags romanskurk. Det förefaller också som han blifvit bildad under påtaglig inverkan af Ibsens Helmer.

Bäst äro bipersonerna, synnerligen majorskan och Ellen. Farbror Göran är ehuru bra mindre själfständig, han är bestämdt af samma familj som kamrer Milde i Räddad.

Om själfva tendensen i stycket, att giftermål är den enda upprättelsen för förförelse, torde ingressen ha lemnat tillräcklig antydning. Dock bör det påpekas att verkligen ett nytt, sundare element här tillkommit, nämligen en fordran på barnets *af äktenskapet oberoende* rätt.

* * *

Sedan jag nu behandlat den senaste frukten af den moderna »äktenskaps- och sedlighets-litteraturen» går jag att se litet på hvad genrens förklarade riddare på det kritiska området i sina senaste opera lemnat oss för nötter att tugga på i så väl det som i andra afseenden. Ty det kunna vi ju med detsamma komma öfverens om, att det som vanligt är nötter och dertill ganska hårdknäppta nötter signaturen Robinson bjuder på. Han

har nu en gång fått rykte om sig att vara vår djupsinnigaste kritiker, och det lär han väl icke vilja släppa ifrån sig.

En aktad literaturhistoriker har på tal om Hamlet sagt att nog är hans figur tragisk, men hvad är det mot hans kommentatorers! Med lika stort skäl kunde man här säga att nog äro ibland Viktor Rydberg och Ibsen svärtydda och djuptänkta, men, O Sancta Sibylla, hvad är det mot hvad de bli, när signaturen Robinson fått hålla på att tolka dem en liten stund! Det kommer då så mycken visdom att flöda ur deras mun att det vore nog för ett helt dussin filosofer, och hvarje deras minsta ord får en inre dold betydelse, nästan lika svår för vanliga dödliga att finna reda på som de grundidéer den tyska estetiken trollat fram ur Shakspeare. Jag vet inte hur det kommer sig, men när jag ser en sådan der genomdjupsinnig och vördnadsvärd kommentator nysta fram sentenser och visdomsord ur en författare, så framställer sig alltid för mina ögon bilden af trollkarlen på djurgårdsslätten som ur munnen på sitt offer drar fram det ena mertetalet pappersremсор efter det andra — som han sjelf haft förvarade i sin egen rockärm.

Utrymmet hindrar mig att taga ut och påpeka de särskilda exemplen, men jag bara ber att få hänvisa till uppsatserna öfver Vildanden och öfver Viktor Rydberg.

Den senare har äfven blifvit nog mycket utförd på bredden. Den inledes nämligen med en utläggning af Faust-dikten, ett förfarande som nästan erinrar om den lärde professors, hvilken skulle föreläsa öfver massage och började med kinesiska muren. (Kineserna uppfunno massagen, Rydberg har öfversatt Faust).

I denna utläggning har signaturen Robinson för öfrigt en tolkning af uttrycket

»Das ewig-weibliche
zieht uns hinan»,

som jag ej kan förbigå. Han förklarar det nämligen sålunda:

»Äfven erfarenhet är uppenbarelse».

Att identifiera det evigt qvinliga med erfarenhet, fy då, det är inte vackert af en damernas riddare, det är ju detsamma som att ställa qvinnan blott på föreställningens ståndpunkt.

Denna åsigt leder mig emellertid, då jag jemför den med författarens ståndpunkt i öfrigt till qvinnofrågan, öfver till en annan egendomlighet i arbetet; det är den *inkonsequens* som stundom yppar sig der, det olika sättet att bedöma samma sak hos olika författare.

Så klandrar t. ex. signaturen Robinson skarpt Brandes som nu

riktigt tycks vara hans bête noire, för att han i Florizel skildrat ett undantag, en anomali, en kvinna som man ytterst sällan skall träffa på. Jag har inte så stor erfarenhet af kvinnorna att jag kan afgöra, huruvida hon verkligen, när man tar den motivering Brandes ger för hela hennes karaktär i betraktande, blir så rysligt abnorm, men äfven antaget att så är fallet, är hon väl mera abnorm än den fyrvaktare fru Edgren skildrat i Aurore Bunge? Näppeligen! Och hvad säger författaren om honom? Jo, att han inte hör till de starka delarne i fru Edgrens skildring. Men ingenstädes påpekas det onaturliga, det verkligt anomala i hela denna figur. Och om den unga flickan i samma författarinns »Ett bröllop», som väl dock i onatur eller, om man så vill, sällsynthet torde ta priset både af Florizel och fyrvaktaren, om henne icke ett ord af klander; hon förbigås under tystnad. Detta ser dock nästan ut att vara mer än inkonsequens, det bär spår af den gamla välsignade kottarikritiken. Brandes har inte samma uppfattning i sedlighetsfrågorna som fruntimmerskottieriet här hemma, därför, »pil på'n!»

Det är ju dock möjligt att jag misstar mig häri, ty det fins verkligen andra bevis i författarens arbete på en inkonsequens, som nog äfven kan ha varit enda orsaken till detta.

Så säger han t. ex. på sidan 73, del I, om skildringen af det äktenskap, som framställes i »Otur», och hvilket är olyckligt därför att qvinnan hade »månggiftesinstinkter»: »Det vore önskvärdt att skildringen behandlat ett sällspordt undantagsfall. Ännu, fruktar jag dock att man ej kan säga så vara verkliga förhållandet, utan snarare att författaren tagit under behandling en rätt vanlig casus ur de olyckliga äktenskapens skara». Men tjugu sidor derefter heter det: »Det är blott undantagsvis som en vesterländsk flicka är klent utrustad i hvad som hör till engiftesinstinkter».

Hur är det nu ni vill ha det, hr Robinson, äro våra flickor i allmänhet anlagda för engifte eller för månggifte? Ty inte vill ni väl förklara saken så att det i ena fallet är tal om en fru och i det andra om en flicka. Frun har väl ock en gång varit flicka, och månggiftesinstinkterna ha väl ej kommit med fruskapet. I så fall blefve verkligen eder uppfattning af äktenskapets sedliga betydelse sorglig.

Detta är nu ett exempel på inkonsequens, ett annat ligger nära detta. Der är det fråga om mannen.

Då säger förf., sid. 65, del I, sålunda om Theodor Wennerström som han förklarar vara en engiftesnatur: »Han är långt

ifrån ensam. Men han tillhör och hans likar komma nog ännu i flere mansåldrar tillhöra fåtalet.» Men sid. 94 har han verkligen blifvit ensam, ty der förklaras en man med engiftesinstinkter vara lika sällsynt som sagornas fogel Fenix, och som vi veta var det ju just en utmärkande egenskap hos denna egendomliga fogel att alltid vara den ende af sitt slag. Det vore verkligen roligt att veta hvem signaturen Robinson anser vara denne fogel Fenix bland de annars så förderfvade männen.

Men se så der går det, när man skall till och kritisera efter förutfattade meningar och bara får gilla det som går efter dem. Då drifver man sig lätt sjelf in absurdum.

Det må nu vara nog med exempel; flere kunde anföras, men jag blefve då lätt för vidlyftig. Jag har här haft flere anmärkningar att rikta mot signaturen Robinson och de åsichter, han och hans meningsfränder förfäktat. Det är dock långt ifrån min mening att vilja underkänna de många goda egenskaper de derjemte besitta, det är tvärt om just därför att de ha sådana jag ansett ett mera ingående påpekande af felen vara på sin plats, på det att ej de en gång måtte komma att ta öfverhand öfver och förqväfva förtjensterna.

Det som är förtjenstfullt i sjelfva riktningen tror jag mig ha visat i min uppsats första del. Det som alltid skall ställa signaturen Robinson högt bland våra kritici är hans djupa och gedigna kunskaper och hans varma nit; egenskaper som dock skulle stråla ännu klarare, om de ej bortskymdes af det lärda dunklet och af en på en ensidig uppfattning af det sedliga reformarbetet hvilande partiskhet och inkonsequens.

H. A. R.

Fru Madeleine Bunge.

Också ett inlägg i qvinnofrågan, egnadt »de skriftlärdede sedeförderfvarne».

Med Berta Malm gjorde herr Oscar Wijkander sitt, oss veterligen, första inlägg i qvinnofrågan. Berta Malm är ett ansett skådespel. Förf. lär oss der att en herre, som rymt från sin fru och sedan skaffat sig en annan, ej bör bosätta sig i samma trakt, der för detta frun bor, ty då händer det att båda fruarna träffas, och som de ej vetat af hvarandras tillvaro, händer det också, att öfverraskningen blir lika stor för dem som obehaglig för den äkta mannen.

I skuggan af de kring Berta Malm uppdragna lagrarna växte Medborgerligt förtroende upp. Detta diktverk visade att, om en herre, som medan han *hade* medborgerligt förtroende, gjorde åtskilliga fula streck, sedan ej hade förlorat detta förtroende, så skulle han alls inte ha fortsatt med de fula strecken — ett intyg således emot Svea rikets lag, som dock ej föranledde någon ändring af den samma.

Så ville förf. lägga sitt ord i vågskålen i qvinnofrigörelsens stora fråga, och han skref Qvinnofrid, som gisslade vår tids qvinna, visande hur oqvinligt det är af unge damer att gå ut på gatorna, sedan gasen är tänd.

Och nu har Fru Madeleine Bunge ökat raden af skaldeverk. Den har tagit oss i sträng upptuktelse, därför att vi förhärdat våra hjertan mot så många goda lärdomar.

Här går det löst på äktenskapsfrågan på sätt som följer:

Akt. I. Betjenten och jungfrun upplysa åskådaren om ställningar och förhållanden i herskapet Bunges hus. Som herskapet från början till slut är så märkligt öppenhetigt och meddelsamt mot betjeningen, blir det lätt för dem att hålla reda på allt som sker och på motiven till allt som händer. Fru Bunge är kär,

men beklagligtvis inte i sin man utan i en annan, i lilla Axel. Sin man kan hon inte tåla, fast han är en hygglig, ehuru väl pråtsjuk herre, som anser sitt äktenskap för en idyll. Nu reser Axel till Paris, men hon följer med honom, lemnande man och barn och en ansedd ställning.

Akt. 2. Herr Bunge och fru von Sperling, fruns make och Axels moder, ha lyckats rädda skenet. Verlden misstänker ingenting, ej en gång lilla Ellen, familjens engel, det förtjusande, uppriktiga barnet, Axels tillkommande, vet af annat än att fru Bunge reste till Paris för att träffa sin sjuka moder.

Men i andra akten kommer Axel tillbaka hem. Axel har allt från början uppfört sig som jordens största stackare, och hade det varit meningen att gissla en dylik, och visa följderna af en förvärd uppfostran, så hade typen varit väl på sin plats. Att herr Bunge strax i pjesens början tänker högt om honom: »Bra karaktär på pojken men öfverspänd», visar endast herr Bunges i ögonen fallande brist på urskiljning. Axel tyckes ju i styckets början vara kär i såväl Madeleine som i Ellen. Hans dubbla spel är allt från början vidrigt; hade han någon heder, skulle han väl åtminstone ej låtit Ellen tro, att hennes känsla för honom var besvarad.

Emellertid låter han fru Madeleine enlevera sig och håller till godo med henne i fem månader. Men då var det inte roligt längre att leka käraste med Madeleine. Gossen ångrade sig och vände hem, der han hade det bättre och der andra styrde för honom, så han inte behöfde anstränga sin egen lilla tankeförmåga.

Åskådaren tror att detta skall bli den förförde ynglingens drama, liksom vi ju ha så många dito flickors. Och det blir så på sätt och vis. Skall den förlede gossen gifta sig med förledaren? Nej, aldrig i lifvet, dermed upprättas ingen mans heder, endast en kvinnas, som råkat i ulfvagap. Och i moralfrågor är det »difference på åtskilnad» mellan kvinnor och män.

Emellertid har fru Bunge telegraferat att äfven hon ämnar komma hem igen. Man finner en viss öfverensstämmelse mellan hennes uppförande och Rolf Månssons, då denne kommer med Berta Malm till sin hemtrakt. Och skulle någon åskådare undra, hvad i all verlden fru Bunge vill hos den man, hon rymt ifrån, och hur hon tror sig skola bli mottagen i hans korrekta hem, och hvarför ej makarnes skilsmessa mycket lättare kan uppgräas utan pinsamma möten — ty det är endast och allena för att få skilsmessa, hon kommer hem, ej af rädsla för att Axel skall dragas ifrån henne, ty hon är ju säker på hans trohet och fruk-

tar ej ett ögonblick, att han skall svika henne — så blir svaret, att i så fall hade det ej blifvit någon pjes af i fyra akter och inga debatter om äktenskapet heller.

Akt. 3. Fru Bunge vill nu skiljas för att få gifta sig med Axel. Men mannens kärlek till henne har nu blifvit hat. Hon har brutit mot heder, moral, religion och hvad de franska teaterdamerna pläga bryta mot och teaterherrarne indignerar öfver. Hade inte han — herr Bunge sjelf — varit så förståndig som han var, så hade världen fått veta af hela historien, och det hade blifvit skandal och obehagligheter, som kunde ha skadat hans rykte. Hon skall pinas. Till en straffanstalt inrättar han sitt äktenskap. Har Madeleine krossat hans lycka, så vill han, den ädle mannen, göra henne sammaledes. Han håller henne i ett slags fängelse, der hon får träffa endast »doktorn och presten». Skilsmessa har hon inte rättighet att söka, och han *vill* ingen skilsmessa.

Axel är också bunden. »Han får inte råda öfver sig sjelf. Ni vet hur svag han är». * »Hinner hon förvrída hans huvud en gång till, då är han förlorad», säger betjenten, som känner unge herrn. Och Axels mamma svär, att han ej skall komma inom hennes trollkrets en gång till.

Madeleine är förkrossad.

Till råga på eländet kommer Axel och spelar hög emot henne. Han har ångrat sig och blifvit tagen till nåder, och nu känner gossen ett inre behof att taga Madeleine i allvarlig upptuktelse. Och publiken sitter med gapande mun öfver hans logik eller snarare öfver denne ädle ynglings utomordentliga förmåga att förfakta hederns sak och moralens, — hvartill han ju onekligen är den rätte mannen.

Han visste, att han handlade orätt, när han lät sig förföras. Men *hon* trodde och tror fortfarande på den sjelfviska kärlekens rätt och dess seger öfver allt. Hon är felande men hon tror på honom, och hennes kärlek till honom är allt igenom sann och varm och hel. Den är alls inte något sinnesrus, Madeleine är ingen siren. Derfor står han som domare öfver henne, förebrående henne att hon satt missförstådda rättigheter högre än »heder, samvete och tro». Det upprör den ädle Axel att hon kan framhärda i sina åsigter, han talar om hennes förnedring,

* Som Fru Madeleine Bunge ej, då detta skrives, har utkommit på tryck, har granskaren antecknat de här citerade uttrycken under representationen. Något *oriktigt* eller vilseledande citat finnes ej, äfven om möjligen ett eller annat biord blifvit utglömdt eller omkastadt.

om hennes förvirrade begrepp etc. Men det är ej författarens mening att alla dessa betecknande fraser skola döma eller gissla Axel. Nej, det är ju han, som har rätt, oinskränkt rätt, den åsigtén är mera än tydligt understruken.

Sedan hans förakt tungt slagit ned på henne, rusar han sin väg, och hon faller afsvimmad till golvet, hvilket i tredje akten af komedierna är den vanliga signalen till ridånedhissaren.

Den fiffige Axel har också råkat Ellen, engeln, och betett sig lika fintligt mot henne som mot Madeleine. Han bekänner just ingenting och berättar heller ingenting, som en vanlig syndare i hans kläder kunde varit dum nog att berätta. Han ger sig i stället till att tala om »en underbar syn» (!), han en gång haft i en kyrka, en lång syn, der fru Bunge var med, spelande mörk ande och lilla Ellen sjelf var en ljuf, strålande madonna, som snällt förlät honom hans små snedsprång. Då tycker han att han gjort det bra, fast flickan osar katt och går sin väg efter att ha sagt: »Madeleine, min brors hustru! — Farväl, Axel!»

I fjerde akten är hon likväl god igen. Der har herskapet Bunge bal till firande af fruns lyckliga återkomst. Hon tvingas göra les honneurs — mannen har hotat att eljes »skicka bort henne». Herr Bunge har för öfrigt nu påfunnit ett lämpligt sätt att rädda familjens heder och bli qvitt sin omoraliska hustru. Han eklaterar förlofning mellan sin engel till syster och sin hustrus älskare.

Nu är gossen i hamn. »Han skall resa sig, om en kärleksfull hand räcker honom», har herr Bunge sagt, men det faller honom aldrig ett ögonblick in att räcka handen åt sin missledda hustru, som alls ej varit så omhuldad och skyddad som morsgrisen Axel. Han har ju växt upp i den renaste atmosfer och han har inte fått läsa otäcka böcker, han.

Är Madeleine inte krossad nu, så inte är det herr Bunges fel. Sjelf står han hög och oantastlig, och hon skuffas ut i världen. Huruvida han äfven nu kommer att rädda skenet och inför världen gifva en eller annan tillfyllestgörande förklaring, det talas inte om. Men efter det i rummet utanför scenen finnes fullt af balgäster, inför hvilka fru Madeleine ej lär bry sig om att uppträda vidare, så lär väl herr generalkonsuln få förklara inför dem att hans hustru och han skiljts åt, derför att hon varit älskarinna åt denne unge herre, som nyss blifvit högtidligen förlofvad med herr Bunges lilla engel till syster.

Denna intrig, som fyller ut en teaterafton, är dock ej styckets hufvudsak. Ett karaktärsdrama är det heller ej, i ty att ingen karaktärsteckning i dramat förekommer. Vi ha ju sett dessa marionetter förut mer än en gång — den gode Henrik undantagen, ty denne har säkert ingen sett, troligen ej på scenen och säkerligen aldrig i lifvet. Den faste, i sitt innersta sårade, abstrakt och storordigt resonnerande mannen — den pligt-förgätna hustrun, som söker försvara sig med fraser — den hvitklädda engeln, söt och oskuldsfull — den stolta gamla adelsdamen och den unge viljelöse mannen — alla få vi hälsa »välkomna åter — tack för senast!»

Något individuelt drag lär ingen af dem ha. Intet, som författaren *känt*. Om psykologisk utveckling är ej att tala.

Nej, fru Madeleine Bunge är till för att sätta en idé under debatt.

Det är om äktenskapets helgd, författaren vill tala, och det är egentligen den moderna literaturen, han vill åt, den »usla literatur», som vill predika sjelfvisketens rätt gent emot lag, pligt, moral, religion, samvete, heder m. m., m. m. och som vill lösa heliga band, dem himlen förenat.

Och för att nå sitt mål har han brukat sin grundliga kännedom om den franska komedien, dess genomgående åsichter, dess rättskipning, dess känsla af pligt, heder och moral — samt äfven dess åsichter om qvinnan såsom upphof till allt ondt, såsom den der bättre än mannen kan värja sig sjelf — »fast jargonen går i alldeles motsatt riktning». Han har ur de franska komedierna tagit sina figurer sådana de gå och stå, och derpå har han skrivit på affischen »scenen är i Stockholm», hvilket emellertid är minst sagdt tvifvelaktigt, enär hela stycket igenom intet enda svenskt drag finnes — utom ett: att dessa aktningvärd personerna så hjertinnerligt afsky nya »riktningar» och nya idéer, och beklaga sig öfver tidens ondska och tiden öfver hufvudtaget. Axels moder talar tydligast ut hvad hon vill, då hon — den snälla gumman! — tycker att man borde kunna »dansa genom lifvet med takt och nobless» — något som onekligen vore ganska nöjsamt, blott baletten kunde bli allmän. Men tyvärr, fortsätter hon mycket riktigt, tiden är inte sådan! Man slänger nu hit och dit och det blir felsteg och snedsprång.

I Stockholm! Inbilla oss den som kan, att en svensk man skulle spela den roll af teatertyrann mot sin hustru, som denne grefve de Clermont Latour — nej, herr Bunge hette han på affischen, och skulle ha en så len hartass gent emot sin frus

älskare, som han nu med god smak upphöjer till så godt som sin egen son. Inbilla oss att Ellen skulle vuxit upp till en dylik teateringenue, ovetande men fullkomlig för öfrigt, — och att Axel skulle betett sig så genomslumpet som i dessa scener, då l'enfant prodigue kommit åter till hemmet och den gödda kalfven redes till.

Och betjenten-morbrodern! Det förundrar ingen att herskapet Bunge gång efter annan uttrycker sin oförstälda förvåning öfver att ha fått ett dylikt underdjur till tjänsteande, — fastän herr Bunge naturligtvis genast kan — afsides — underrätta publiken om att Henrik snappat upp litet vetande öfver allt, der han dragit fram.

Denne gode Henrik är äfven styckets resonnör, har allas förtroende, blir ej körd på dörren, talar samma svarfvade och pointerade språk som de öfriga, har reda på Bebel och madame de Girardin, på indianqvinnors och tigrinnors vanor, talar om Susanne d'Ange som en gammal aktör, om Darwins ärftlighets-teori, om »stämningar» och allt annat. Han är ibland spirituel men ibland korkad, såsom då han funderar öfver huru, om niskan komme till nordpolen, hon skulle börja göra affärer i magnet och vrida jorden på sned — eller som när han fantiserar om hennes nåd att »man kunde tro henne vara född af en engel, som stått på förtrolig fot med en djefvul.»

Till Strindberg har betjenten ett horn i sidan. Han utbrister till uppbyggelse för den liktänkande herr Bunge: »Nog är det besynnerliga läror som oroa vår tid! Man vill ha bort civilisationens tusenåriga välsignelser. . . för att få som Darwins apor nöjet klättra i träen.»

Denne tjänsteande visar nämligen allt igenom ett varmt intresse för litteraturens utveckling och en lefvande indignation. I harmfullt aristokratiskt förakt för de nya riktningarna täfflar han med gumman von Sperling och med sjelfva generalkonsuln. De ha alla samma rätt i att det är böckerna, som förstört Madeleine. Men det faller dem ej ett ögonblick in att anse hennes osjelfständighet vara en förmildrande omständighet.

Man är väldigt nyfiken att få veta hvad det egentligen är för böcker, öfver hvilka herskapets och betjentens ädla harm faller så förkrossande tungt. Är det Ibsen? Är det Dockhemmet och Gengangere, som utgöra »den grumliga källan», »den vida och beqväma täckmanteln för brott mot dygd och goda seder?» Men om dessa arbeten yttras direkt ej ett ord, kanske därför att de äro uppförda på kungliga teatern.

Det är mest franska böcker, Madeleine studerar. Hennes mor har skickat henne dem ifrån Paris, hon får alls inga från Norge. Det är således de franska tendensböckeroa, som utgöra den usla literaturen. Madeleine är ju också parisiska allt igenom, hon lefde i en klosterpension ända till sitt tjugonde år, steg sedan direkte in i äktenskapet, har varit i Sverige i tre år, står således bra nog utom svensk bildning, Och det är alltså hennes franska åsigtter, som de hederliga svenskarne ha att strida emot.

Det var försigtigt af fru Bunge att vara parisiska och att läsa så mycket franska. Men den literärt bildade betjenten upplyser i en parentes att fru Bunge, äfven »sugit i sig denna smutsblandade honung med svensk etikett.» Allt hvad fru Bunge till sitt försvar yttrar, är, påstår herr Bunge, en genklang från »den usla literaturen», från de moderna idéerna, som allesamman predika osedlighet. Alltså seklets stora arbete utdömdt, stämpadt med hån — af herr Wijkander! Men mest få fransmännen sitta emellan. Nu dundrar visserligen herskapet — och betjenten — emot naturalismen så att äfven svenska literaturbrottslingar borde darra, men sutte der en fransk författarkrets på parketten, ve dem, de skulle gå stukade bort, bryta sina pennor i tu och klä sig i säck. Men nu få de anfallne aldrig veta af fru von Sperlings, herr Bunges, Axels och Henriks tillvaro. Och således är väl ingen bättring att hoppas från det hållet. Men *vi* kunna bränna deras giftböcker och ställa herr Wijkander upp på den ledigblifna platsen, der till och med han får godt utrymme.

Men skämt å sido!

Att uppträda *emot* en ensidighet, en öfverdrift åt det ena eller andra hållet, det är ju fullt berättigadt, och det vore olidligt, om en doktrin, den vare gammal eller ny, och den må hellsas med hvilket namn som helst, skulle ostörd få lägga tanke- och yttrandefriheten i bojar. Den gamle är fullt i sin rätt, då han säger sitt ord till och om de unge, men då han anklagar bör han ock gifva skäl för hvad han säger. Men Madeleine Bunge går ju på sidan om ämnet, så att det föga passas in på våra förhållanden — just genom hufvudpersonens franska bildning och genom de öfrigas totala osvenskhet i tänkesätt och uppträdande. De ställa fru Bunge fram som typ för nutidsqvinnan. De påstå att »det är modernt att ha en låg uppfattning af kärleken.» Bevis, herr Wijkander! Och på ett ställe uppritas till och med »framtidens qvinna» så att Stuart Mill skulle häpna öfver denna verkligen originella syn på den sak, han liksom andra helgat ädla krafter åt.

De tongifvande i fru Bunges familj lida i allmänhet af en älskvärd okunnighet i fråga om hvad qvinnofrigörelsens förkämpar sträfvat till. Att få litet hum om detta, borde dock ej öfverstiga menisklig kraft. Att hr Bunge gisslar sjelfviskheten och fordrar mera pligtkänsla, är godt och väl, men hvad påyrka de s. k. nya idéernas män då, alla dessa, som här bli så illa åtgångna? Drag gerna fram offer för nya idéer, — Tolstoy har gjort det i »Anna Karenina», fru Edgren i »I krig med samhället». Men dessa författare borde ej nämnas här. De lära väl ej gå fria från att räknas med ibland »de skrifflärde sedeförderfvare», mot hvilka herr Wijkander spetsat sin penna. De och andra sedeförderfvare ha förut visat, huru lidelsen, då ingen pligtkänsla binder dem, drar sitt offer i förderfvät, således precis det samma som författaren till Madeleine Bunge här vill visa oss, men på sitt eget sätt.

* * *

En författare får naturligtvis ej anklagas för de uttryck, han lagt i munnen på sina figurer. De uttala sina tankar, ej hans. Men då han tager parti så tydligt som här, ställer fram som motsatser det goda och det onda, svingar sitt svärd öfver det senare och ställer sig som segrare med det förra, då får han också ursäkta, att man uppfattar hans personers *samstämmande* utgjutelser såsom författarens egna tankar. Ty minst af allt är stycket objektivt. —

Och då dessa tankar, som naturligtvis applåderas på teatern af en del af publiken, medan den andra delen inte rätt vet om det ens lönar sig att bli förargad öfver dessa utgjutelser, framträda i form af en samling skymford, dem man förvänar sig öfver att höra från vår kungliga teaters scen, har väl författaren aldrig hoppats att af sina granskare bli bemött med den granlagenhet, hvares totala frånvaro hos honom sjelf han flere gånger i stycket visar sig så stolt öfver.

Passepartout.

Fransk skådespelarkonst på Nya teatern i Stockholm.

Några anmärkningar

af

A. Bm.

Den 25 November uppfördes för första gången på Nya teatern i Stockholm Jules Clareties skådespel *Furst Zilah*. Stycket är ett vanligt franskt dussinarbete och förtjenar ej någon närmare analys*.

Deremot uppträdde vid detta tillfälle en ung debutant, fröken H. Sjöberg, som förut rönt framgång i några operettroller, och enligt mitt förmenande var det hennes framställning af Marsa, den qvinliga hufvudrollen, som gjorde denna föreställning till en bland de allra intressantaste, som man på länge sett på den svenska scenen. I hennes framställning fans så mycket af det förträffliga, som kännetecknar den icke-svenska skådespelarkonsten och som den svenska, oaktadt sin i många afseenden höga rang, tyvärr saknar. Première-publiken tycktes också lifligt sentera detta.

Stor blef därför min förvåning, när jag följande dag fann, att flere bland Stockholmspressens anseddaste och erfarnaste kritici framställde denna prestation visserligen såsom en, som tydde på goda dramatiska anlag, men såsom öfver hufvud taget förfelad.

---

* Vi hänvisa i afseende på styckets innehåll till den af Georg Nordensvan författade kritik, som var införd i januarihäftet af »Dagens krönika». Hvad beträffar utförandet af stycket, äro meningarna delade, men trogen sin vana lemna denna tidskrift gerna plats åt nya vyer, då de äro talangfullt framställda. Det i hög grad intressanta ämnet förtjenar ock väl att närmare belysas.

Red.

Följden blef, att den andra aftonen funnos ett femtital åskådare på parketten, och stycket nedlades efter fyra representationer.

Utrymmet förbjuder mig att närmare yttra mig om alla kritiker. Jag kan också saklöst förbigå de kritici, som ansågo, att fröken Sjöberg saknat ledning, då man snarare kunnat klandra, att hennes instruktör varit för minutiös i sin undervisning, — och dem, som lade henne till last, att hon äfven lyckats som operettsångerska och därför ej borde sträfva mot konstens höjder, ty i sådant fall borde Madame Judic ännu i dag sjunga för kafé-konserternas öldrickande publikum och herr Elmlund göra herr Sjöblom lagrarna stridiga vid Stora teaterns corps-de-ballet. *De* hafva ej ens gjort ett försök att förklara, *hvarför* de ogillade fröken Sjöbergs Marsa.

Deremot har en kritiker framställt några positiva grunder för sitt klander, och det är dessa, jag skulle vilja taga till utgångspunkt för framställningen af mina egna åsigtter i denna fråga. Han säger:

»Oaktadt de många inropningar, med hvilka den lika talrika som välvilliga publiken belönade gårdagens utförande af »Furst Zilah» kunna vi svårligen finna utfallet lyckligt. Det är visserligen sant, att fröken Sjöberg som Marsa hade många lyckliga moment, särskildt i de båda sista akterna, men spelet bar så tydliga spår af instruktionen, att framställningen fick pregeln af någonting famlande och osäkert, som omöjliggjorde intrycket af en sann och lefvande totalbild. Särskildt onaturliga föreföllo de oupphörliga omkastningarna i rösten, det brådstörtade uttalandet af somliga repliker, de tidt och ofta återkommande halfqvädda skriken, allt effekter, hvilka vi nogsamt känna till från Paris-scenens koryféer, men hvilka instruktören förgäfves skall söka inplanta i den svenska dramatikens jordmån. Men allt detta skrifva vi, som sagdt, mera på den senares än på den unga skådespelerskans räkning. Fröken Sjöberg har i allt fall äfven i denna roll visat, att hennes begåfning för scenen hör till de mindre vanliga. Men det hade helt visst för henne varit bättre, om den första rent dramatiska uppgift, hon för hufvudstadens publik fått sig förelagd att lösa, icke varit så kräfvande, att den *måste* öfverstiga hennes unga krafter.»

Som jag satt till mitt mål, att med anledning af fröken Sjöbergs uppträdande i Furst Zilah i denna uppsats endast framställa mina åsigtter om dramatisk deklamation och hvad jag anser att man i detta afseende kan lära af hennes uppträdande, förbigår jag här hvad den aktade kritikern talar om instruktionen, det

famlande och osäkra i spelet, ehuru jag äfven i detta är af annan mening än han.

Kritikern tycks högeligen ogilla de franska »koryféernas» oupphörliga omkastningar i rösten, brådstörtade uttal af somliga repliker och halfqväfda skrik, hvilket allt han anser vara klandervärda effektmedel. Nu vill jag först och främst erinra om att detta deklamationsätt ej är karaktäristiskt för endast den franska konsten. Vi hade förfluten vinter besök af tvänne framstående främmande konstnärer, en italienare, signor Rossi, och en tysk, herr van der Osten, och man behöfver ej ha så särdeles musikaliskt öra för att ha märkt, att deras deklamation just i *det* afvek från den på den svenska scenen vanliga, att de höjde och sänkte rösten, ökade och minskade takten i sitt tal och excellerade i egendomliga tongångar och oartikulerade ljud, hvarigenom känslöstämningarnas växling klart framträdde.

För att återgå till den franska konsten, har jag vid noggrant och långvarigt aktgifvande på de franska skådespelarne ej kunnat finna annat än att det nyanserade talet ej blott är koryféernas effektmedel, utan just är det mest utmärkande för den franska skådespelarkonsten, i det att de franska skådespelarne hufvudsakligen derigenom gifva karaktär åt sina roller. Men om detta ej skall kunna inplantas i den svenska dramatikers jordmån, kan jag omöjligen inse, hvarför man för de svenska dramatiska artisterna rekommenderar studieresor till Paris, ty om de blott skola lära sig att apa efter de franska skådespelarnes gester och minspel, då anser jag att de väl onyttigt använda sina penningar. I detta afseende kunna de få många nyttiga lärdomar af goda cirkuselowner, och sådana finnas ju här ofta om somrarne.

Hvad *jag* deremot anser vara en brist i den svenska teatraliska konsten, är det, att skådespelarne ej tillräckligt nyansera sitt tal, det vill säga, att de ej ge det en skiftande klang, en skiftande tonhöjd, en skiftande rytm, allteftersom tankarna och stämningarna växla. Sant är, att vårt språk i vanlig umgängeston är högeligen monotont; det är ju ej *comme-il-faut* att vara lifvig, ty då är man tillgjord eller simpel. Men skådespel brukar ju ej uteslutande framställa salongs- och kafé-samtal, utan de ställa menniskor i allvarliga konflikter, framställa menniskor gripna af häftiga affekter. Och det är skådespelarens uppgift att för åskådaren uppenbara den dramatiska karaktärens själskamp och stämningar. Visserligen finnas menniskor, som kunna dölja hvad som föregår i deras inre, men det torde ej vara skådespelarens uppgift att dölja, utan att uppenbara de själsrörelser, som skalden tänkt sig i de

handlande personernas inre. I stället för att vara en ogenomtränglig mask bör tvärtom skådespelaren genom sitt tal och sitt spel allsidigt belysa, göra för åskådaren begripliga och lefvande de känslor och stämningar som finnas hos personligheterna. I annat fall blir resultatet lika godt och intrycket detsamma, om skådespelaren står stilla och tigger, och sufflören blott så mycket höjer sin röst att han kan höras af publiken.

Det vore dock jämförelsevis väl om man på våra teatrar ens finge höra verklig salongs- eller kafé-ton, ty det låge dock någon natur i det, om än naturen ofta passades in på orätt plats. Men, om man undantar våra största skådespelare, ty jag talar här endast om skådespelarkonstens allmänna nivå, hvilken nivå just bör höjas, så är det ej naturlig, färglös samtalsvenska man får höra, utan ett entonigt, likformigt deklamerande. Och kommer detta ej bort från den svenska scenen, kommer också ovilkorligen vår skådespelarekonst att stanna efter det öfriga Europas, huru mycket än vår chauvinism må sluta till ögonen för att ej se det.

Vid närmare analys skall man finna, att våra skådespelare vid sin deklamation öfver hufvud taget ej ha andra resurser än att genom crescendo och diminucendo uttrycka stegringen och minskningen af *samma* känsla. Är en fras väl begynt, säges den från början till slut — äfven om den räcker flere minuter — med samma klangfärg i rösten och med samma takt. Talet ger uttryck endast åt *en* affekt, väcker derfor också blott *en* likartad stämning hos åskådaren. Denna samma affekt blir endast då och då intensivare, och det enda medel för att uttrycka detta skådespelaren känner är att någon gång tala forte eller fortissimo, låta rösten »ljunga», och för att totalintrycket skall bli öfverväldigande placeras detta helst i slutet af frasen. Kommer så till, att han någon gång vid rörande scener använder *des larmes dans la voix*, ett lättköpt effektmedel, så anser han, att intet mera kan fordras af dramatisk deklamation.

Klart är, att en dramatisk karaktär, som är stadd i utveckling eller befinner sig i våldsamma konflikter, måste stå under inflytande af växlande själsstämningar: den kastas mellan kärlek och hat, tvekan och beslutsamhet, glädje och sorg, och då förslår sannerligen ej ett enda tekniskt medel för att framställa allt detta.

Men liksom talet i sin helhet bör ge en spegelbild af hela detta rika skiftande inre lif, så kan en *enda* fras inrymma motsatta själsstämningar, men får då ej uttalas likformigt, utan måste söka ge ett uttryck just åt själsstämningarnas växling.

Att med talet måla detta känslo- och stämmingslivets skiftande färgspel är hvad den franska skådespelarkonsten eftersträfvat och för detta ändamål tillgriper den otaliga medel. Skådespelaren nöjer sig ej med crescendo och diminuendo, ej med »les larmes dans la voix», utan han använder accelerando och ritardando, han går från det ena tonläget till det andra, han låter klangfärgen i talet växla och så vidare, och i och med detta följer han äfven med rösten tankarna och känslorna i alla deras skiftningar.

Jag tror att dessa medel, oaktadt vårt språks monotoni, äfven kunna och böra användas i svensk deklamation, ty i annat fall vore den svenska skådespelarkonsten beröfvad ett så väsentligt medel för sin existens, att jag förmenar, att det vore bäst att så godt först som sist stänga den dramatiska butiken och förklara sig bankrutt.

En anmärkning, som kan framställas mot fröken Sjöbergs deklamation i Furst Zilah, men som är af väsentligt annan natur än dem jag nu sysselsatt mig med, är, att i hennes tal då och då insmögo sig för det franska *språket* egendomliga tonfall. Detta var ett fel, men så ursäktligt och lättförklarligt, då metoden ju först nu pröfvats hos oss och af så ringa betydelse i jämförelse med de resultat som vunnits i konstnärligt afseende i öfrigt. Naturligt är att det franska språket har en helt annan oratorisk accent än det svenska, och man får aldrig glömma, att det är svenska man talar, men detta utesluter icke, att man, utan att öfverskrida det svenska språkets naturliga rämärken, kan tillägna sig det franska *deklamationssättet*, att, om det är rätt att skådespelaren genom talet söker tolka själsstämningarnas skiftningar, och om den franske skådespelaren gör det, och den svenske *icke*, då bör den senare lära af den förre.

Emellertid är det sant, att ej alla skådespel framställa människorna i konfliktrika situationer, utan vissa stycken äro endast uppfyllda af en oskyldig marivaudage. I dessa gäller det endast att framställa tankarnes, ej känslornas växlingar och der har deklamationen ej annat än att ange sprången i tankegången, så att säga tankeantiteserna i motsats mot känsloantiteserna, och det är sannolikt, att det just är åtskilliga af våra skådespelares otvifvelaktiga förmåga i detta afseende, som förskaffat den svenska skådespelarkonsten dess anseende att så väl spela »fransk komedi».

Vid framställningen af svenska eller i allmänhet skandinaviska karaktärer kan åter deklamationen ej bli så växlande som vid framställningen af typer från lättroiligare folk, ty dels äro

skandinaverns känslor ej så hastigt skiftande, och dels är den skandinaviska karaktären mer inåtvänd. Han blyges att visa sitt inre och han döljer det därför ofta genom ett monotont tal. Dock tror jag, att äfven i detta fall den svenske skådespelaren går för långt i reservation. Jag tror att det ej skulle skada, om han något mer, än hvad nu är fallet, genom nyansering hjälpte författaren att teckna individuella karaktärer.

Men nu förhåller det sig så, att det franska dramat intar en stor, den största platsen på vår repertoar, och då bör skådespelaren ge uttryck åt de intentioner, som den främmande skalden egt. Detta erkännes också af kritik och publik, då man säger, att hr X. var misslyckad, emedan han ej var *fransk* grefve, och att fröken Y. var bra, emedan hon var *fransk cocotte*. Och för så vidt man vill erkänna, att den franske dramatiska konsten ej är alldeles misslyckad, att den franske skådespelaren ger ett adeqvat uttryck åt författarens mening, så undras om det ej är af honom den svenske skådespelaren bör lära, då han fått på sin lott att framställa franska karaktärer.

Om så ej är fallet, så måste det bli en motsägelse — och en sådan herskar på den svenska scenen — mellan författarens karaktär och skådespelarens framställning af denna karaktär. Om man ej har rättighet att söka häfva denna motsägelse, då anser jag det vara absolut nonsens att ge franska dramer på svensk scen eller öfver hufvud att spela annat än genuint karaktäristiskt svenska stycken.

Som de franska författarne känna sina sceniska tolkares alla resurser och veta att deras förnämsta sträfvan och högsta ära är att kunna framställa det inre lifvet med yttre medel, så kunna de ställa stora anspråk på skådespelaren. Dumas, Augier, Claretie och de andra fordra den sceniska framställningen som ett supplement till det skrifna ordet. Ofta blir författarens afsigt med karaktären fullt klart först med skådespelarens bistånd. I mina ögon blef fröken Sjöbergs Marsa just derigenom så intressant, att jag hos henne fann denna förmåga att ifylla författarens konturer, att låta oss ana det rika känslolifvet i alla dess skiftande växlingar; och detta lyckades så väl för henne därför att hon i likhet med de franska skådespelarne lät talet genom sina nyanser ange själens olika stämningar. Då jag nu vill söka belysa detta med några exempel, nödgas jag på grund af bristande utrymme förutsätta att stycket är den bildade läsaren bekant. Jag väljer ur andra aktens stora scen mellan Marsa och Menko,

der denne söker återknyta förbindelsen med henne, följande repliker*:

Marsa. Jag skulle älska er? Älska er? Jag trodde mig älska er, innan jag kände er. Visste jag ens hvad lifvet var, då jag träffade er? Jag var sjuk, trodde mig vara döende, och sedan jag förlorade mina föräldrar, hade jag aldrig hört ett ord af deltagande eller ömhet — annat än från edra läppar. Ni hade förr träffat min mor hos furst Tchereteff, och det var om henne ni talade första gången jag såg er — ni beklagade henne, ni frammanade hennes älskade minne! Åh, ni visste så väl, att jag aldrig hade älskat någon annan än henne! Och när ni låtsades beklaga henne, visste ni nog, att det var det säkraste sättet att göra mig rörd.

Menko. Jag svär — —

Marsa. Jag inbillade mig då, att ni var en man med hjerta, en man af heder — Ni! Ni! Ni kom som en tjuf, som en niding, till mig, som var maktlös, döende, okunnig, svag — jag var lättrogen, ömsint, skapad att ge mitt lif åt en man, som varit värd all den djupa oegennyttiga hängifvenhet jag kände inom mig. Och när jag vaknade ur drömmen, tillhörde jag inte mig sjelf. Och så fick jag veta — på hvad sätt? Under en balkonversation — att Michel Menko var gift och att han redan gifvit eller sålt sitt namn till en annan!

Menko. Marsa!

Marsa. Ja det var på en bal, sen jag kommit tillbaka från Nizza. Ni dansade. Jag kom händelsevis att höra ett samtal mellan två herrar — ett par wienare, jag vet inte hvilka de voro — och hvarje ord de sade var som ett knifstygn i hjertat på mig. »Han ser bra ut, den der Menko», sade den ene, »en ståtlig kavaljer! Är hans hustru puckelryggig eller vanskaplig eller är han svartsjuk som en Othello? Man ser aldrig till henne.» — »Hans hustru! Är han gift?» — »Ja visst, han är gift med en Hanska, dotter till fältmarskalken. Visste ni inte det?» Och så öfverröstades de af orkestern. Gift! Gift! Den man, som begått det skändligaste af alla brott, utan att ens ha rättighet eller förmåga att försona det!

Menko. Allt hvad ni säger är sant, Marsa! Men jag vill ge mitt lif för att — —

Marsa. Det fins lägheter som aldrig kunna glömmas.

I dessa repliker ger fröken Sjöberg i hvarje ögonblick, i hvarje sats, genom sin nyansering uttryck åt de olika stämningar och affekter, som gripa henne och som kasta henne mellan hat mot förföraren och sorg öfver sitt eget brott, förakt för hans lögnen och smärta öfver att sjelf nödgas ljuga för att ej förlora den man, som hon tillber med den renaste kärlek. Stundom mattas dessa skiftande själsrörelser för ett ögonblick, och hon anger genom röstens likgiltiga tonfall sin leda vid den gamla historien, som hon tusen gånger berättat för sig sjelf och som hon nu nödgas upprepa. Den får en starkare färg endast i de mo-

* Jag citerar den vid Nya Teatern använda öfversättningen.

ment, då afskyn för honom får sitt uttryck i direkta förebräelser, sem äro så mycket bittrare, som hon i sin ensamma rufvande sorg ej förr kunnat bryta ut emot honom.

Hon börjar den första repliken med orden: »*Jag skulle älska er?* — Älska *er?*» med stark oratorisk accent på de kursiverade orden, hvilken uttrycker ett förakt, som snart derefter vid orden »annat än från edra läppar» lemnar plats för minnet af den tacksamhet, hon känt för Menko, som varit den förste hon hört med deltagande tala om hennes mor. Ögonblicket derpå qväfver tanken på hans falskhet hennes stämma, när hon staccato och hviskande avslutar repliken med orden »visste — ni — nog — att det var det säkraste sättet att göra mig rörd.» Hennes sätt att, vändande sig från Menko och sakta nedsjunkande på pianostolen, med svag, dröjande röst säga »och när jag vaknade ur drömmen», medan meningens sista ord »tillhörde jag inte mig sjelf» fullständigt klanglöst och med trött hopplöshet framhiskas, hennes citerande af balkonversationen, som slutar med »och så öfverröstades de af orkestern», hennes plötsliga utbrott vid orden »gift, gift!» och iskytan i »det fins lågheter, som aldrig kunna glömmas», hvarmed hon afbryter Menko — allt detta är exempel på den rika och städse skiftande nyansering, som fröken Sjöberg ger åt snart sagdt hvarje sats.

Ännu klarare framstår detta deklamationssätt om det jemföres med fröken Björkegrens i Dumas' skådespel Denise, som samtidigt gifvits på kungl. dramatiska teatern.

Ehuru Dumas' skildring af Denise är mycket konkretare och i alla afseenden bättre än Clareties af Marsa, så kan det ej nekas att fröken Björkegrens framställning af Denise ej på långt när väcker samma intresse som fröken Sjöbergs af Marsa. Och detta beror just på, att man ser Marsas sjäslif framför sig i alla dess skiftande växlingar, under det att Deniseframställningen utmärker sig för en fullständig monotoni.

Detta märkes i synnerhet i bekännelse-scenen mellan Denise och André i slutet af tredje akten. Visserligen är den ej så rik på omkastningar i själsstämning, som de flesta af Marsas scener; dock strida i Denises hjerta kärleken till André, känslan af hennes vanära, sorgen öfver det förlorade barnet samt hatet mot förföraren, och gör man sig besvär att genomläsa scenen med tanke på, hvarest dessa olika känslor borde få ett uttryck, och sedan åhör framställningen på dramatiska teatern, skall man förvånas öfver att det hela der ger intryck endast af en i hög grad larmoyant berättelse, med uteslutande *den* nyansen, att mot slutet

rösten forceras och tårarna strömma stridare. Ej ens utbrottet mot Fernand lyckas afpressa skådespelerskan en verklig *cri du cœur*, utan säges med absolut samma klangfärg i rösten som det öfriga, endast med mer ansträngd stämma. Det hela blir endast en målning med grått i grått, i stället för ett skiftande färgspel.

Jag erkänner att det är förenadt med alltför stora svårigheter att med ord fullständigt kunna akildra de båda framställningar jag här nämt, man måste själf *höra* huru replikerna i det ena och det andra fallet framsägas för att rätt förstå mina exempel. Men om jag genom dessa antydningar lyckats fästa läsarens uppmärksamhet på nyanseringens stora betydelse för dramatisk konst, så att han vid nästa teaterbesök verkligen ger akt på just detta i deklamationen och sedan stadgar sitt omdöme, på det att åtminstone en opinion om detta måtte uppstå, då anser jag mig ha uträttat något godt med dessa rader.

Om Norges betvingande år 1814.

Ett ord till hr Winter-Hjelm

af

C. E. L.*

Den mer än 70-åriga period, som förflutit sedan Norge förenades med Sverige, har varit utmärkt genom en nästan oaf-lätlig strid emellan de båda folken, så vidt deras skilda opinion-er kunnat inhentas af tidningarna, en strid som stundom fram-trädt äfven emellan deras regeringar och representativa försam-lingar. Annat kunde icke heller vara att förvänta; ty lika myc-ket ett fast och väl ordnadt statsförbund skänker sina medlemmar frid och endragt, lika mycket är ett löst och illa ordnadt förbund mellan tvänne folk egnadt att skapa missämja, afund och tvedragt.

Inom pressen har man ännu i dessa dagar erhållit talande bevis derpå i norska Dagbladets försök att, uti en artikel, be-tecknad »Den Svenske ædelmodighed i 1814», förvrida historiska fakta och nedsätta svenska arméns krigsära jemte svenska folkets mot Norge bevisade, upoffrande välvilja. Och detta försök har, med några få variationer, upprepats i en längre uppsats af hr K. Winter-Hjelm, hvilken han gifvit den hänfulla titeln »Norges så kallade »eröfring» år 1814», och hvilken fått plats i januari-häftet af denna tidskrift.

Vi hoppas att andra författare skola taga Dagbladets upp-sats i skärskådande; men för vår del anse vi för en pligt att underkasta hr Winter-Hjelms artikel en alltför väl behöfzig kri-tik, som icke heller kan förefalla oss mödosam, emedan vi sällan sett så stora och betydelsefulla påståenden grundade på så un-derhaltiga och delvis rent af komiska argumenter.

* Naturligtvis hafva vi icke velat vägra införandet af ett bemö-tande, från svensk sida, af den i förra häftet införda uppsatsen. Men härmed anse vi ock diskussionen i ämnet i vår tidskrift afklippt. Red.

Såsom man redan af uppsatsens öfverskrift kan finna skall dess ändamål vara att visa, det svenska armén icke år 1814 eröfrat eller, såsom förf. sedan förklarar, hade någon »utsigt att eröfra» Norge, och, eftersom det intet mera kostar, sedan man en gång lemnat sanningen bakom sig, skrufvar han derefter upp sig till det hittills ohörda påståendet att Sverige och Norge voro *båda* »nödda och tvungna» att ingå unionen med de vilkor, som dervid fastställdes. Detta senare tvång skulle då, menar förf., ha legat »utom krigshändelsernas gång» (förmodligen således i diplomatiska åtgöranden).

Vi skola taga hvardera af dessa påståenden i skärskådande.

Hvad först beträffar den militära sidan af saken, så har förf. dervid, löjligt nog, egentligen icke annat att åberopa än ett affekteradt och omotiveradt utrop af d. v. kronprinsen Carl Johan; »Gif mig 40,000 man och 6 millioner, och jag skall marschera!» För att förstå huru litet detta yttrande betyder, bör man till en början veta att prinsen då redan *hade* dessa 40,000 man, nämligen 30,000 inom Norge och 10,000 i reserv, samt att svenska statsverket aldrig under något krig befunnit sig i så godt skick som då, enär kronouppbörden inföt med lätthet (under åren 1813—1815 *påräknades* i riksstaten för hvar år i medeltal 835,349 r:dr 4 sk. 5 r., men *inflöto* i medeltal 1,485,994, 39, 1, hvaraf högst år 1813: 1,988,427: 16; och för samma period bestego sig statsverkets *öfverskottet* till 5,976,668 r:dr allt banko), samt större delen af krigskostnaderna i Tyskland och Danmark blifvit bestridda med engelska subsidier. Betydliga förräder för norska fälttåget, till värde af öfver 1 million r:dr b:ko öfverfördes också, efter den Napoleonska kampagnens slut, från Tyskland. Statssekreteraren Wirséns yttrande att penningarna skulle taga slut i november, var således antingen en förut uppgjord fras eller afsåg det endast kassabehållningen, i hvilken ofta råder ebb; och det kunde desto mindre afse möjligheten att föra kriget till slut, som staten då hade en skuld af knapt 25 millioner r:dr b:ko, och som det icke kunnat röna minsta svårighet att genom riksbanken, genom de allierades bistånd eller på annat sätt få lån. Våra finanser sköttes nämligen ganska väl (år 1810 den 1 jan. var sv. statens skuld: 22,675,057 r:dr 11 sk. 4 r., hvarpå under året afbetalades nära en half million, så att skulden den 1 jan. 1811 var endast 22,495,759 r:dr 39 sk. 11 r. b:ko), och riksbanken med penningväsendet befann sig i godt skick.

Härtill kommer en omständighet, som till och med vår norske författare ej kunnat hel och hållet jäfva, den nämligen

att Carl Johan vid detta, såsom vid så många andra tillfällen, allt för tydligt röjde sin härstamning från Gascogne, med detta folks vana att att skära till i växten, samt att han, ansatt af sina generaler och ministrar för en eftergifvenhet, hvartill de icke kunde finna skäl, måste uppdikta omöjligheter, för att, i sin af enskilda bref uppjagade skuggrädsla, kunna i hast rycka till sig den nya kronan. Van att se konstitutioner och statsförbund stiftas och omgöras lika lätt som man på eller af sig drager en rock, fann han icke heller i denna eftergifvenhet något ondt, då han, såsom han sedermera öppet både erkände och försökte, alltid ämnade förändra hvad man ej för tillfället hunne väl ordna. Vi skola snart visa att dessa moraliska skäl, men ingalunda några militära, finansiella eller rent politiska voro de enda för honom bestämmande.

Innan vi avsluta detta ämne, böra vi tillägga, att, enligt förklarande af gen. Björnstjerna, som synnerligen väl kände tillståndet på båda sidorna, svenska armén kunnat inom 3 dagar vara i Kristiania och den odlade delen af landet vara besatt före november månads slut.

Vi komma nu till ett för den norske författaren karaktäristiskt drag.

Under det att han, såsom mycket tänkvärd, återgifver den gamla satsen om behöfvet af »pengar» för krig, hvilket medel Sverige skulle ha saknat, låtsar han icke med ett ord om tillämpligheten af denna sats på Norge — en förtegenhet, hvori hans publicistiska landsmän för öfrigt äro honom fullkomligt lika. Han förbigår totalt, i hvilken obeskrifligt mycket gynsammare ställning svenskarne befunno sig, i finansielt och ekonomiskt hänseende än normmännen.

Redan på våren år 1813 voro den danska riksbankens sedlar i starkt fallande, och upprättandet af en norsk bank mötte svårigheter, emedan den lilla silfvervaluta, som fans i landet, mer och mer försvann, då köpmännen, under en ofördelaktig handelsbalans måste dermed betala utländska varor. Handel och näringar, redan då i lägervall (Aall frågade i ett memorial i september s. å. till prins Chr. Fredrik: »Hvilken ställning kan vara fruktansvärdare och ofördelaktigare än Norges närvarande?»), sjönko under den långvariga blokaden alltmera, och vid deras sida penningeväsendet. Prinsen, som i sitt och Danmarks intresse uppbjöd allt för att egga motståndet mot Sverige och bland sina förnämsta medel begagnade förvillande meddelanden om Englands sympatier och Norges egen ställning, undan-

höll den komités betänkande, som fått uppdrag att undersöka landets finansiella ställning, till den 19 maj 1814 — två dagar efter det konstitutionen antagits och han sjelf valts till konung.

Detta betänkande var allt annat än uppmuntrande. Utom den utelöpande, — såsom statsskuld betraktade sedelmassan, 3,572,021 r:bd. hade prinsen utfärdat myntrepresentativer till belopp af 1,824,925 r:bd; och nu ansågos för 10 månader (minst) 14 millioner r:dr ytterligare erforderliga (i sjelfva verket blefvo sedan 25 millioner utsläppta innan freden inträdde), under det att penningvärdet alltjemt föll, så att en r:bdaler (60 skilling) gälde blott 24 skilling och dagligen sjönk än mera, ända till 12 skilling. I ett betänkande af den 21 maj 1814, som af Jak. Aall inlemnades till prinsen, heter det: »Norges sjelfständighet kan under ett krig med Sverige näppeligen utan fosterlandets skada försvaras. Nekas oss mäktiga staters understöd, är föreningen med Sverige, under en fördelaktig konstitution, att föredraga framför fortsättningen af det olyckliga tillstånd, hvori landet nu finnes. Eländet har nått en grad, som jag knapt vågar beskrifva. I synnerhet vestkusten är hemsökt af bristens fasor. Medlen att afhjelpa denna nöd äro lika svaga som eländet stort. Penningar fattas, som i Danmark kunna brukas som valuta, och köpare fattas till den öfver hafvet hemförda spanmålen. Det hemkomna fartyget omringas af tusende tiggare och få köpare. Snart har Norge ingen valuta att sända till Danmark, snart har allmogen icke pengar eller pengars värde till inköp af den dyrbara säden. Sätningstiden närmar sig, och nästan öfverallt fattas utsäde.» Vi återkomma senare till detta ämne och Norges finanser, belysta af Norges egna mest sakkunnige män, men öfvergå nu till hr Winter-Hjelms oeffterrättliga framställning af det s. k. kriget.

I afseende på detta har hr W. trott sig ha funnit en god bundsförvandt i en dansk (möjligen norsk född) kapten C. T. Sörensen, som år 1871 utgifvit en bok »Kampen om Norge», i hvilken han med en oförliknelig partiskhet för detta land och på ett för öfrigt föga upplysande sätt skildrar händelserna — ett förhållande, som finner sin förklaring i danskarnes naturliga förtrytelse deröfver att vi fräntagit dem Norge.

Såsom bevis på denna partiskhet torde vara nog att nämna, det förf. antingen lösligen och utan alla detaljer omnämner eller ock helt och hållet förbigår de *mångfaldiga* träffningar, hvori svenskarne slog och drefvo normännen tillbaka och hvarigenom de också inom 14 dagar från norska trupper rensade nästan hela landet på denna sidan Glommen, då han

deremot på två sidor beskriver de för krigets utgång alldeles betydelselösa affärerna vid Lier- och Matram, de enda vid hvilka norrmännen hade någon framgång. Hvad Lier beträffar, erkänner han, märkvärdigt nog, att norrmännen stodo bakom förskansningar, men han gör svenskarne antal dubbelt större än det var, nämligen 2,400 i st. f. 1,200, i det han förbiser alla Gahns detacheringar, under det att han förtiger att norrmännen der hade 4,472 man, en nära fyra gånger större styrka. Likaledes uppgifver han att 316 man svenskar blefvo *fångne*, då likväl hela antalet både döde, sårade och saknade på svenska sidan utgjorde 318, hvaraf 100 man på omvägar återkommo till Gahn; och han glömmar alldeles att tala om norska förlusten, som var 50 döda, 60 sårade och 36 fångne. Naturligtvis får man icke heller veta orsaken till missödet, som var att svenska trossåkningarna, som för en omlastning på en farlig punkt hejdades, förorsakade ej allenast att norrmännen kunde kringgå trossen och döda hästarne, utan ock att vägen blef så spärrad för artilleriet, att det icke i rätt tid kunde agera mot norska infanteriet. Emellertid var den bravur svenska soldaterna vid detta tillfälle ådagalade af det slag, att den danske författaren icke kunnat helt och hållet lemna den onämnd. En bataljon af Vesterbottens regemente bröt flere gånger igenom de norska lederna, och då ammunition för gevären började fattas, slogo svenskarne sig, under hurrarop, igenom med 2 kanoner framför sig. Hr Sörensen förbigår äfven striden vid Rakkestad. Norska »kongen» hade der haft 10,000 man, men då Vegesack med 5,000 svenskar närmade sig, slog han till reträtt. Emellertid voro 3,000 man kvarlemnade, hvilka upprifvit bron öfver floden och i en fördelaktig ställning skulle med 4 kanoner försvara sig. Öfvergången forcerades likväl (enligt Götlin) och norrmännen, som anföllos med bajonetten, tillbakadrefvos och förföljdes med sådan hastighet, att de måste kvarlemna en krutvagn och med största möda bergade sina kanoner. Om denna och dylika långt större och mera följdriska strider än de af honom vidlyftigt omförmälda hafva hvarken Sörensen eller hans norska vänner ett ord att säga.

Hvilken sakkunskap och urskiljning som utmärker denne krigshistoriker, hvilken nu af norrmännen så flitigt åberopas, kan ses af följande klassiska uttalanden. »En fienden underlägsen här kan aldrig segra utan genom att begagna offensiven, och ett klippland, såsom de delar af Norge, hvarom här talas, kan öfver hufvud taget alls icke försvaras defensivt(!) Endast genom att vika för fiendens massangrepp, men kasta sig öfver hvarje

skild fiendtlig afdelning, kunde fördelen af terrängens beskaffenhet blifva å norrmännens sida. Denna åsigt, som hade funnit uttryck i Seijerstedts försvarsplan, medförde att fienden måste få lof att tränga ett stycke in i landet, innan försvaret kunde utveckla sin kraft.»

I förbigående vilja vi här anmärka, att hr Winter-Hjelms öfversättning i tidskriften icke är samvetsgrann. Då Sörensen säger: »Det var endog förudseeligt, at Christiania kunde komma i fjendens hænder; men derved vilde intet være tabt, naar kongen, folket og hæren holdt ud», så öfversätter hr W. ordet »naar», med *då*, i st. f. med *om*; och likaledes i en följande tirad: »maatte love de Norske seir», ordet *maatte* med *måste*, i st. f. *borde*.

Ett annat kostligt bevis på Sörensens militäriska skarpsinne, som tillika på det tydligaste visar hans partiskhet, är det likaledes af hr W. återopade slutomdömet: »Betrakta vi hvad som hittills skett, finna vi att svenskarne hade öfverraskat norrmännen (som dock haft minst ett år att bereda sig på striden), men att de, när intagningen af Fredrikstad undantages — och med den var det sin egen sak (hvilken sak annat än den att norrmännen ej kunde hålla fästningen, utan efter knapt 3 timmars beskjutning kapitulerade) — ej hade vunnit seger eller troföer (kanoner och fanor m. m. de äro väl troföer, och att alltjemt fördrifva fienden från fördelaktiga positioner plägar anses vara seger nog). Deremot hade Carl Johan sett norrmännen hastigt samla sig, blifva synliga och gå (!), och för honom, den gamle och försigtige marskalken, voro kommando och beräkning hos motståndaren egenskaper, som i hans ögon gjorde den fiendliga hären mera fruktad, än om den hänsynslöst störtat sig i elden och förblödt i strider, hvilka öfverstego dess krafter. Der-till beredde honom redan Fredrikstens belägring ett hårdt arbete» (?) — (hvilken fästning efter en kort beskjutning var nära att kapitulera då densamma, såsom oeftergiftigt vilkor för vapenhvilan, måste till svenskarne uppgifvas).

Det är i sanning något lika nytt som genialiskt af en krigshistoriker och hans små eftersägare att anse det imponerande för en gammal fältherre att några trupper »blifva synliga och gå». Vi trodde annars att man gör större effekt, om man, efter att hafva »blifvit synlig», stannar och *slåss*. Nu läto norrmännen, så snart de syntes till, sig i allmänhet förjagas från den ena, stundom väl befästade, positionen, efter den andra. »Kommando och beräkning» var just hvad som saknades hos norska arméns odugliga öfverbefäl. Den s. k. kungen hade alldeles tappat hufvudet, var rädd och obeslutsam; och när han gifvit

en ordre om anfall, såsom t. ex. vid Tistedalen, så reste hans generaler långa vägar från och till hvarandra för att rådpläga, hvilket slutade med att man bad kungen återtaga en ordre, som, efter hvad Sörensen sjelf säger, kunnat med lätthet utföras. Fälttågsplanen var af Sejerstedt uppgjord efter böcker och grundad på förutsättningar, som slog fel. Från det att svenskarne bröto in blef Chr. Fredrik ängslig och önskade sig lång väg, hvarför han också städse var benägen för reträtt. Dessutom voro magasinerna nästan tömda och ammunition började tryta. Vi våga ej upptaga utrymmet med flera bevis på den norska krigföringens verkliga beskaffenhet och omöjligheten för armén och landet att försvara sig. Man behöfver, för att förstå detta allt, blott läsa Chr. Fredriks afsked till folket. Hvarför har hvarken hr Sörensen eller hr Winter-Hjelm upptagit detta? Må man försöka att bestrida sanningen deraf, då han säger: »Enhvar som opartiskt vill väga fiendens stridskrafter mot våra, skall inse att norska armén snart nödvändigt måste inskränkas till försvarskriget; och med förråd för få veckor (!), blef dess ställning dubbelt beroende af fiendens företag. Det stod i hans makt antingen att lemna oss oangripne — då skulle armén omsider af sig sjelf ha upplöst sig — eller ock med öfvermakt forcera Glommen, norr om Christiania, och att tillika genom landsatta trupper afskära oss från våra magasin. Kringgången hade armén då måst bana sig väg till fjellen, men största delen deraf skulle oundgängligen ha varit uppoffrad.

Kunniga krigare skola icke kunna neka att denna ställning bjöd att icke lättsinnigt afstå de anbud om vapenstillestånd som gjordes; detta var för ögonblicket arméns räddning (!), och som sådan må dess i sig sjelf hårda vilkor betraktas».*

Efter att hafva läst denna öppna bekännelse, och huru prinsen slutligen förklarar att, »om detta rike skulle länge försöka att strida med egna krafter, då vore dess *undergång viss*», kan man icke utan harm och löje läsa Sörensens af hr W. med kursiv stil återgifna ord: »Carl Johan såg framför sig ett långt allvarligt krig, hvilket han dessutom ej kunde föra igenom med egna trupper, och hjälptrupperna voro ännu ej på väg.» Detta snack upprepar hr W., för bättre minnes skull, ännu en gång, sid. 33.

* Biskop Pavel skref den 18 aug. 1814: »Måhända har de norske anförarnes feghet och obeslutsamhet blott för ögonblicket påskyndat katastrofen och — — den var ett redskap att rädda många människors lif, som eljest skulle blifvit *gagnlöst uppoffrade* för en idé, som aldrig skulle, *aldrig kunde realiseras*». Sch. B. IX. 37.

Lika sanningslöst är deras påstående: »Då beslöt han sig för första gången att — utan att beröra Kieltraktaten — erbjuda vapenhvila och försoning å grundlaget af Norges erkännande såsom en sjelfständig och med Sverige lika berättigad (?) stat».

Detta grundlösa påstående sammanhänger med det, som hr Winter-Hjelm sökt använda till hufvudargument för sin dumdriftiga sats, att äfven svenskarne skulle varit »nödde och tvungne» att ingå på de n. v. föreningsvilkoren. Han menar att Bernadottes samtal med Orlow den 21 juli bevisar att svenskarne då afböjde hvad de den 7 augusti antogo, hvilket skulle härrört af något slags förtviflan om omöjligheten att kufva Norge, en förtviflan som är fullkomligt uppiktad, men deremot på norska sidan var verklig, såsom en af deras mest sakkunnige män i oktober 1814 vitnade. Ordföranden i den för undersökning af Norges tillstånd af 1814 års urtima storting nedsatta komité, kapten Motzfeldt, skrifver den 16 okt. i sin dagbok: »Komitén arbetade i dag på att undersöka rikets tillstånd. Det är i det hela *mycket dåligt*. Trupperna äro spridda, så att fienden bestämmt skulle kunna tränga fram mycket långt, innan han kunde möta motstånd. Munderingssaker fattas. Proviant är väl i magasinerna för c:a 3 månader; men det mesta ligger i Christiania och Drammen, som absolut straxt skulle blifva tagna, och transporterigen härifrån är nästan omöjlig i detta bestialiska före. Der transporteras visserligen dagligen, men det förslår nästan intet. Penningväsendet, som visserligen icke borde afskräcka oss, om vi annars kunde strida, är dock mycket dåligt, och oerhörda summor skola månadligen fordras till krigets fortsättning.» Och vidare under den 17 oktober: »Vår sjödefension är mycket liten i förhållande till den svenska. Men allt kunde ändå öfvervinnas, om der vore enighet och sinne för tappert motstånd hos nationen öfverallt. Men detta är ej händelsen. I synnerhet är hos armén en dålig anda (fæl aand); likgiltighet för saken, och en temlig grad af insubordination herskar i många corps».

Den 19 oktober framlades i stortinget af en norsk militär en tillitsfull försvarsplan, om hvilken Motzfeldt s. d. skrifver: »Han tager ej nog hänsyn till provianteringen och på hvad del af landet som skulle uppoffras för det första för denna kamp. Dock, allt detta måtte nu så vara — men han räknar på arméns *ordning* och *mod*, och tyvärr, det ser dermed underligt nog ut». Den nämnda komitén kom till samma resultat som dess ordförande.

Bekant är äfven att 500 man af Aggerhus regemente, an-

förde af 4 underofficerare, kommo till svenska förposterna och aflemnade sina vapen.

Med en sådan armé, en rädd och hufvudlös överbefälhafvare, utan penningar och förräder, låtsar hr W. sig likväl tro »att med Sverige ensamt kunde Norge kämpa, med hopp om framgång!» »Det egentliga kriget», hvarom han talar, skulle förmodligen börja när trupperna, af brist, såsom Chr. Fredrik, sade, upplöst sig sjelfve, och då svenskarne redan innehade fästningarna!

Och detta kronprinsens hetsiga samtal med Orlow, hvilket aldrig kan utgöra en statshandling och dessutom icke är autentiskt, då ingen af de deri deltagande bekräftat det, utvisar intet annat än att C. Johan, förbittrad på Orlow, såsom en lismare, den der på smygvägar ville uppvigla normmännen i ryskt intresse, gickades med honom, att *han*, en ryss, ville tala till förmån för en konstitution i Norge; och då hr W. vill taga detta efter hörsägen upptecknade yttrande såsom kungsord, ehuru det strider emot hvad *officiella* proklamationer m. m. både straxt förut och efteråt innehålla, så måste hr W. också antaga såsom lika tillförlitligt Carl Johans yttrande i samma samtal, att han skulle ensam föra kriget till slut, om också hans bundsförvandter nekade sitt biträde, hvilket yttrande vederlägger det förut af hr W. citerade om behofvet af 40,000 man etc. Hela kronprinsens tal visar blott två saker, den ena harm öfver Orlows dubbelhet och den andra den kraftigaste beslutsamhet. Att *vår* uppfattning, det kronprinsen då, såsom förut, ej ville något införlifvande, är den rätta, inses tillräckligt deraf att kronprinsen, dagen förut den 20 Juli, tillskrifvit Chr. Fredrik ett bref, hvari han säger: »Konungen, min suverän, är *färdig att bevilja* denna aktningvärda nation *långt utöfver hvad den skulle kunna förnuftigtvis begära*». På samma sätt hade han tre dagar förut, i sin kungörelse till norska folket den 17 juli, »tilljudit dem sjelfständighet, frihet och försäkring af alla deras rättigheter». Hr W. söker, lika med hans landsmän i allmänhet, vända allt efter sina syften; men denna slughet bätar föga, då man deremot sätter sanningens enkla och lugna ljus. I sin sträfvan att fingera ett »återtåg för Sverige från Kieltraktaten», citerar han några ord ur Carl 13:s proklamation den 10 juli, hvilka skulle innehålla ungefär detsamma som proklamationen den 8 februari, nämligen att kungen af Danmark »ålagt normmännen att ingå med oss och svenska kronan samma förpligtelser, som bundit dem till danska monarkien»; men han *förtiger alldeles* att, likasom proklamationen af den 8 februari, innehöll att »de mest ansedde mäns insig-

ter skulle påkallas, för att förelägga konungen förslaget till en *statsförfattning*, lämpad efter edra behof», så innehöll proklamationen den 10 juli, att norska ständerna skulle sammankallas att öfverlägga om en *grundlag, till beredande af landets framtida väl*.* Det löjlige är att hr W., förgåtande den gyllne regeln att man vid dylika frestelser bör vara *minnesgod*, i slutet af sin dråplige advokatyrs sjelf omtalar att Carl 13:de den 8 febr. lofvat att »oktrojera (hvilket är ett oriktigt uttryck) något slags författning, lämpad efter edert behof», sedan han förut på flera sidor sökt visa att svenska regeringen ända till augusti blott ville ett införlifvande.

Vi kunde för öfrigt förtälja hr W. att detta onödige och okloka bortskänkande af Sveriges rättigheter och fördelar daterar sig från vida längre tid tillbaka än från 1814, nämligen redan från 1810, då vissa ansedde svenskar, med den malplacerade ridderlighet eller högsinhet, som så ofta skadat oss, vunno Carl Johan för den idé om Norges sjelfständighet, som sedan blifvit för Sverige så olycksdiger. Det bör dock till deras heder sägas, att de då aldrig tänkte sig en så på alla *föreningsband* blottad union som *han* sedan tillvägabrakte.

Sedan vi nu så tydligt det oss tillmätta utrymme medgifvit visat ohållbarheten så väl af hr W:s insinuation, mera än påstående, om krigshändelsernas inflytande på Carl Johans politik, som hans tal om Sveriges finansiela trångmål skola vi äfven i korthet bemöta ett från norska sidan alltid med förkärlek framhållet yrkande, att det skulle varit garantimakternas hållning, jemte det osäkra tillståndet i Europa, som tvingat både Sverige och Norge att taga hvad som erbjöds.

Bland alla de fyra makter som garanterat Sverige Norges besittning, var det allenast England, till hvilken norska regeringen kunde sätta sitt hopp; men ehuru det första engelska sändebudet, Morier, möjligen för att göra sig behaglig för norrmännen och sålunda lättare få upplysningar, sades uppmuntra detta hopp, visade detsamma sig snart bedrägligt. Det var emellertid alltid ett halmstrå, vid hvilket den danske prinsen kunde haka sig fast; och deri var han så ifrig, att han skickade två särskilda sändebud och äfven en deputation till de förmenta gynnarne. Men Carsten Anker blef bysatt för en gammal skuld; Peder

* Äfven i Wetterstedts betänkande af den 16 januari 1814 föreslås att norrmännen skulle få »konstitutionell frihet och egen beskattningsrätt». Se Sch. B. IX. 57.

Anker fick ett afgjordt nej, och deputationen, som, trots ett deremot riktadt förbud, lyckats komma in i London, blef helt skymfligt arresterad och förvisad från landet. Engelska ministären stod fast vid sina förbindelser, Orlows små intriger kunde icke rubba czarens vänskap för Sverige, och de andra båda makterna voro lika bestämda.

Allt det tal, som normmännen både då och sedermera fört om faran för Sverige af en ändring i åsigt hos de allierade är idel löst prat, utan sannt innehåll, likasom deras påstående om kronprinsens och Sveriges rädsla för det svåra motstånd, som Norge skulle göra. Detta veta de också ganska väl, fastän det ligger i deras intresse att skjuta dessa påståenden framför sig till stöd för sina anspråk på en likställighet i rättigheter för hvilken de icke vilja åtaga sig motsvarande skyldigheter. Nej, grunden till kronprinsens medgörlighet var af helt annan art.

Carl Johan, som i följd af sin endast åt militärlifvet egenade uppfostran, saknade nödiga statsmannainsigter, såg icke någon fara i upprättandet af ett statsförbund, i stället för en helstat, då detsamma i allt fall hade ett enda öfverhufvud, som, efter den erfarenhet napoleonska tiden gifvit honom, kunde, när han så funne för godt, omgöra sakerna. Derjemte hade han, sedan unga år, en viss sympati för frihet och nationalitetens rätt; han kände sig bunden af de löften och proklamationer, som straxt efter Kielfreden afgifvits angående Norges konstitutionella frihet, och framför allt lät han uppskrämma sig af fäkunniga vänners intalanden om faran af ett omslag vid Wienkongressen till förmån för konungen af Danmark (således icke till förmån för Norge), och emot honom, uppkomlingen, samt af en hvalfning i Sverige, der Prins Christian en tid hoppades blifva tronföljare, med Norge till hemgift. Personer, som lida af en sådan skuggrädsla, som den hvarigenom Carl Johan och, efter hvad man påstår, äfven andra af hans ätt utmärkt sig, hafva icke behof af någon faktisk grund eller något visst mera gällande motiv för sin fruktan; några bref från ett par gamla fruntimmer (såsom t. ex. fruarna Staël och Pappenheim) som tala till den personliga känslan och göra sig viktiga medelst förtroliga upplysningar, som kanske innefatta idel fantasier, kunna i en orolig tidpunkt väga mera än de mest välgrundade skäl och betänkligheter. Carl Johan var tyvärr icke svensk, och han ledde ofta i sina handlingar af egoism. Besittningen af en särskild krona torde väl ha tilltalat honom mera än svenska statens förstärkande med ett norskt lydland, och han afslög också det

införlifvande med Sverige af Throndhiems län, som blef honom af österrikiska sändebudet föreslaget. Dette län innefattade likväl då till arealen ungefär halfva Norge, och om han beslutat sig för detta förslag, som med lätthet kunnat realiseras, hade vinsten deraf för Sverige varit ojemförligt mycket större än den af den bedröfligt illa organiserade föreningen med *hela* Norge.

Efter de faktiska bevis vi nu framlagt, torde det för hvarje opartisk läsare vara klart att allt hr Winter-Hjelms ordande om Norges förmåga att motstå svenska vapnen år 1814 samt om *nöd-tväng* för Sverige att, likasom Norge, antaga hvilka *vilkor* som helst m. m. är grundfalskt. Det är icke så man skrifer en historia, hvars alla detaljer så lätt kunna kontrolleras; och det är en tillfredsställelse att kunna säga, det icke alla norrmän (se t. ex. Dunker, Aall och Blom) tro sig kunna med dylikt tomt skryt affärda denna viktiga tidpunkt eller anse sig frikallade från alla förbindelser och all tacksamhetsskuld till svenskarne.

Ingen förtänker våra grannar att de finna det oangenämt att nödgas erkänna, huru de år 1814 lågo under både i militäriskt afseende och i materiella resurser; men då deras folknumerär förhöll sig till Sveriges såsom 1 till 3, ligger deruti ingen skam; och det är dem långt mindre värdigt att förvrída historien, för att kunna frigöra sig från förpligtelser, som hvarje annan nation skulle frivilligt erkänna och åtaga sig.

Hr W. söker bestrida en annan svensk författares yttrande att det var först när *allt motstånd vidare syntes omöjligt*, som stortinget antog föreningen, förmenande detsamma blott vara »delvis sanning, för så vidt det angår personalunionen, och ej sanning med afseende å *vilkoren*». Men allt detta är falskt, såsom hvar och en vet, och *förf.* behöfver, för att inse detta, blott erinra sig att, *sedan* de svenska kommissarierna framlagt sina fordringar och förslag, hvilka innehöllo föreningens vilkor, så motsatte sig stortingets flertal, i följd af sin okunnighet om landets tillstånd och sin ovilja mot Sverige, föreningen *ända till dess* Carl Johan kategoriskt förklarade att, om de icke den 20 Oktober, sista stilleståndsdagen, hade antagit föreningen, skulle han återkalla den hemtågande svenska armén. Det var således påminnelsen om denna armé och det än mera än förut »ödeläggande krig», vid uttömda hjälpkällor, såsom Treschow erinrade, som bragte norrmännen till att den föreskrifna dagen antaga föreningen. Man behöfver också blott läsa den norska grundlagen och riksakten, för att inse, huru, trots den sällsporda eftergifvenhet från Sverige, som deri röjes, detta senares öfvermakt och principala ställning

på tillräckligt många ställen framlyser, för att ej kunna misskännas.

Redan 1:sta § i dessa båda föreningsfördrag visar, huru falskt detta oafätligen upprepade tal om Norges jemlikhet är; ty den säger blott att »Norge skall vara ett fritt och själfständigt rike, som ej kan delas eller afhändas, förenadt med Sverige under en konung». Orden »inbördes likhet» eller »inbördes jemlikhet» genomdrefs först i *komitéförslagen* af 1839 och 1865, ehuru de svenska ledamöterna, oaktadt sin efterlåtenhet i öfrigt, ej gingo in på att införa orden »*fullkomlig*» jemlikhet, och det stannade, som vi veta, vid förslagen, då norska stortinget hade nog svagt omdöme, för att icke inse de stora fördelar framför det närvarande tillståndet som samma förslag för Norge sjelft inneburo. Dertill kommo i nämnda föreningsfördrag många andra punkter, som motsade denna jemlikhet, såsom bäst visar sig af normännens idkeliga sträfvanden att få desamma ändrade.

Detta senare synes dem och hr W. vara en småsak, och han har tydligen den egendomliga åsigt att »sättet, på hvilket unionen blef till är af vigt för bedömandet af Sveriges och Norges anspråk». Af en sådan uppfattning borde vi svenskar, som betvingat Norge, naturligtvis hafva fördel; men sjelfva grundsatsen håller ej stånd, emedan ett kontrakt är ett kontrakt, huru det än *tillkommit*, och det är oss oförklarligt, huru normännen kunna tilltro oss så ringa urskiljning och huru de sjelfve kunna vilja förråda sådan brist derpå att de kunna framtråda med så besynnerliga satser, jemte sådana anspråk på ensidigt upphäfvande af kontraktsvilkoren, som de nu, likasom förut, uppställt.

Normännen hafva från början misstagit sig om rätta vägen att bereda sig en varaktigt god ställning i unionen och denna en god framtid. I stället för att, genom broderligt tillmötesgående och villigt åtagande af förpligtelser, som de i allt fall icke kunna förneka, söka försona svenskarne med de förluster och uppoffringar de måst vidkännas för och genom denna förening, hafva de satt hela sin ära och fördel uti att, genom unionskonungarne, bereda sig en »likställighet», hvars förutsättningar de sakna och hvars vilkor de ej vilja underkasta sig, samt förmåner, som skolat köpas på vår bekostnad. Fullföljandet af detta system skall leda till unionens upplösning; och huruvida detta oundvikliga, men säkerligen icke förväntade, resultat af deras sträfvanden kan blifva för Norge lyckligt, öfverlemnna vi åt dem sjelfva att bedöma.

Till frågan om Norges underkufvande.

Ett utländskt arkivvitnesbörd.*

(Ur *Talleyrands* diplomatiska korrespondens.)

Stockholm den 4 oktoker 1814.

Ers Höghet!

Då jag på min resa passerade Köpenhamn, hade markis de Bonnay godheten säga mig, att han meddelat ers höghet alla upplysningar, som kommit till hans kännedom rörande de händelser, hvartill kriget i Norge gifvit anledning ända till tiden för vårt sammanträffande. Sedan dess har ingenting händt; arméerna hafva åter förlagts i sina respektiva kantoneringsquarter. Deras närvaro, icke mindre än det uppenbarligen fåfånga i ett partielt motstånd, har stäffat återstoden af den jäsning, som tycktes vilja ge sig luft på några punkter i Norge. Man har sysselsatt sig med att sammankalla ledamöterna af riksdagen, hvars öppnande är utsatt till den 7 d:s och efter all sannolikhet kommer prins Kristian att vid första sammanträdet i ständernas händer nedlägga den myndighet, han emottagit af nationen. Man tror, att han omedelbart derefter ämnar afresa till Danmark. Från det ögonblicket kommer riksdagen att betraktas som svensk riksdag. Alldenstund konungen redan godkänt den af riksförsamlingen i Eidsvold upprättade konstitutionen, kan det endast blifva frågan om att underkasta densamma de modifikationer, som händelserna gjort nödvändiga. Man väntar sig föga motstånd å normännens

---

* Under arkivstudier i Paris förliden sommar tog undertecknad en afskrift af originalet till ofvanstående högst märkliga och intressanta bref, från franske ambassadören i Stockholm, hr de Rumigny, till den kanske ryktbaraste af alla diplomater, furst Talleyrand.

sida; på samma gång gifver valet af svenska kommissarier och svenske kronprinsens nära granskap, som sätter honom i stånd att snabbare utfärda sina order, vid handen att denna angelägenhet kommer att se sin afslutning instundande december månad och att konungen vid denna tid skall erkännas af sina nya undersåtar.

De svenska kommissarierna äro: af Wetterstedt, hofkansler; han kom från Paris och begaf sig direkt till Norge utan att passera Stockholm. Han är känd af ers höghet. Baron Rosenblad, f. d. statsråd, en man, som är grundligt hemmastadd i rikets förvaltning.

Wirsén, statssekreterare, har mycket sysselsatt sig med Sveriges finanser.

Hans Järta, landshöfding öfver Dalarne; en person, som på mycket hedrande sätt uppträdt vid de senaste riksdagarne och hvars anseende är allmänt.

Man tror att äfven generalmajor Björnstjerna kommer att få räkna sig till dem. Det är han, som undertecknade konventionen i Moss och som vid de första oroligheterna skickades för att lugna dem. Han har sedan dess icke lemnat Norge och åtnjuter kronprinsens förtroende.

Skulle man möta motstånd, väntas detta endast af innevärnarne i Trondhjems och kanske äfven i Bergens stift. Befolkningen i södra delen af Norge, hvilken till största delen utgöres af köpmän och förmöget folk, har ända från första stunden visat benägenhet för underkastelse i afsigt att få behålla sina tillhörigheter. Med folket norrut förhåller det sig annorlunda; vant vid ett enkelt och ensligt lif bland bergen, har det ingenting att förlora och har förblifvit starkt intaget af det hat, det sedan långt tillbaka närde mot sina grannar. Tanken på en förändring har skrämt det och det lade snart i dagen sin afsigt att ej låna sig dertill. Man har anledning att tro, det de utländska köpmännen, som etablerat sig i städerna, hafva deltagit i den opposition folket visat; men dessa trakters läge och den fullkomliga bristen på lifsförnödenheter och resurser af alla slag, hvartill innevärnarne lätt skulle bringas, förbjuda hvarje tanke på motstånd. *Man kan såhunda betrakta Norge icke endast såsom eröfradt, utan till och med såsom nästan fullständigt underkufadt.** Strax efter riksdagens afslutande i Norge skall en sådan sam-

* Kursiveringen af undertecknad.

»On doit donc regarder la Norvège non seulement comme conquise mais même comme presque entièrement soumise.»

mankallas i Sverige för att bestämma de båda landens ömsesidiga förhållanden och för att, om man så får säga, sammansmälta deras intressen.

Prins Kristian har helt och hållet förlorat det inflytande han förvärfvat sig öfver normmännen; de som ännu förblifva honom tillgifna anse sig tvungna att såsom skulden till hans svaghet och overksamhet i de sista ögonblicken framhålla några beskyllningar, för orimliga att kunna vederläggas. De gå ända derhän att säga, att orsakerna bero af gift och de återopa såsom bevis derpå hans helsotillstånd. Enligt trovärdigaste omdöme öfversteg företaget prins Kristians krafter och de resurser Norge hade att ställa mot Sverige och dessutom lyssnade man endast till första ingifvelsen utan att komma öfverens om någon mogen och förnuftig plan och utan att taga några mått och steg för att åtminstone till regntiden fördröja sina fienders framtågande, då kriget hade uppskjutits ett år. Det vill synas som om normmännen väntade sig utländskt bistånd och de kalla än i dag sin sak alla europeiska stater.

Detta krig var genomgående populärt i Sverige. Armén hängaf sig deråt af ett slags ofrivillig ingivelse; enligt militärernas berättelser gjorde den marscher och verkstälde öfvergångar af berg, som man aldrig skulle hafva trott vara värda att försökas. Dessa framgångar ha öfverskridit alla förväntningar. Man sysselsätter sig redan i tankarne med det inflytande denna tillväxt i område och kustutsträckning skall gifva Sverige både till lands och sjös, isynnerhet under förutsättningen, som man icke håller för osannolik, att krig utbröte i Europa inom få år. Jag tror mig veta, att kronprinsen icke är främmande för dessa tankar.

Ers höghet inser tvifvelsutän till hvilken grad resultatet af kriget i Norge vändt sig till kronprinsens personliga fördel och hvilket nytt inflytande han förvärfvat öfver dess innevänares sinnen. Lika tydligt inser ni nog också till hvilken punkt detta nya resultat upphetsar det hat, som existerar mellan danskar och svenskar. Man kan icke annat än häpna, då man sätter foten inom någon af dessa båda stater; denna känsla visar sig hos danskarne med förtvifflans hela bitterhet; hos svenskarne kommer dertill föraktet. Danskarne t. ex. framställa svenskarne såsom bekämpande den öfver Frankrike regerande monarken; svenskarne å sin sida afmåla den danska regeringen och hären såsom alltjemt tillgifna chefen för den gamla regeringen. Då baron Engeström talade med mig om danske konungens resa, kunde han

icke afhålla sig från att skämta öfver den rol, han skulle spela i Wien och öfver det obetydliga intresse hans uppförande skulle ingifva.

Oaktadt sina framgångar bevakar Sverige fortfarande omsorgsfullt Norges kuster; allt som kommer från Danmark undersökes. Största delen af de genom blockeringen kvarhållna fartygen lära icke få ingå i sina hamnar. De resande äro tyngna att färdas genom Sverige för att komma till Norge. Amtmannen öfver Laurvigs amt uppehölls flera dagar i Göteborg, ehuru han hade pass i beredskap.

I allt hyser kronprinsen den åsigten att en ytterlig välvilja ännu är af nöden. Sannolikt skall Sverige länge vara nödsakadt att i Norge underhålla en truppstyrka för att qväfva de rörelser, som kunna utbryta. Jag förblifver etc.

De Rumigny.

Frans Hedberg: "Svenska Operasångare."

Af

Volontaire.

Om denna bok gäller detsamma som af flerfaldiga recenser enhälligt betonats angående samme författares »Svenska Skådespelare»: Man finner här små kåserande biografiska essays, men inga konstkritiskt genomförda afhandlingar. Att jemföra den äldre boken med Brandes' eller Bangs artistporträtt är en elakhet lika stor som skulle man ställa hr Hedbergs »Operasångare» sida vid sida med en Scudos eller Felix Cléments musikaliska konstnärsbilder.

Mais — »quand on ne trouve ce qu'on aime, il faut aimer ce qu'on trouve».

Alltså — låtom oss taga hr Hedbergs bok för hvad den är och ej för hvad den onekligen ger sig sken af att vara — och *borde* vara, utan — som sagdt — låtom oss tillse hur hr H. lyckats i sin blygsamma uppgift som musikaliskt estetiserande kåsör. Några få anmärkningar blott!

Grundlighet kan ej fränkännas hr H. — åtminstone så tillvida att han börjar med början, d. v. s. den svenska operans grundläggning. Det är här egentligen med benäget biträde af Dahlgrens berömda »Anteckningar» som författaren kommer någonstades och några nya hittills okända källor från den tiden har hr H. ej lyckats påfinna. Man borde dock kunna fordra att han ej skämt bort de anekdoter, som lefva kvar derifrån och äro konstvännen välbekanta. Så t. ex. denna passage om Karstens imposanta spelsätt, som skulle föranledt en skämtare att på den store sångarens fråga svara angående hans Oedip att han spelade den tiggande Oedip som en *kung*. »Han hade ju ock varit kung», svaradè K. förargad. Man kan nu undra: hvad i Guds namn ligger det för udd häri? Att K. spelade äfven den *tig-*

gande Oedip kungligt, kan ju ej annat än ha varit rätt. Men nu är olyckan den att det alls ej *var* Oedip, K. vid detta tillfälle utförde, utan titelrolen i operetten *Fiskaren*, en af dåtidens mera omtyckta lyriska verk inom den lättare genren. Det är det som gör skilnaden så stor.

Bland de artister, som i århundradets första kvartal uppehöll svenska operan, saknar man fru Sevelin, Sveriges första koloratursångerska, skaparinnan på svensk scen af så betydande partier som Mozarts *Elvira* och *Nattens drottning*, Webers *Agatha*, Rossinis *Rosina* m. fl. Äfven systrarna Wässelius äro väl nonchalant behandlade. Den äldre upprätthöll dock under närmare tjugu år den stora repertoiren och stälde äfven som oratoriesångerska ganska högt. Geijer uttalar sig bland andra om henne i berömmande ordalag. Och systemen — gift fru Casagli — var den första svenska sängerska, som gjort uppseende i utlandet, och hennes *Cendrillon* i Rossinis opera, *Elizetta* i *Cinarosas Matrimonio segreto* stälde särdeles högt af den utländska kritiken. Angående *Henriette Widerberg*, hvars enskilda lif visserligen ej var exemplariskt, faller hr H. dock något hårda omdömen. Den »ödmjukhet» i medgången, som hr H. beröfvar henne, hindrade sängerskan ej att afslå flera ganska hedrande, ja t. o. m. lysande partier, att vara en god och oförarglig kamrat (hvilket deremot ej fru Enbom, hennes antagonist i den bekanta *Figaro-skandalen*, var) och att utveckla en välgörenhet, som var mera omfattande än högljudd. Men en äkta konstnärssjäl — glad, munter, obekymrad tog hon dagen som den kom, gaf ut med ena handen hvad hon fick i den andra — och då olyckans dar kommo — då stod hon der, ensam, öfvergifven, ja för den som närmare känner till saken *underligt* öfvergifven just af personer, hos hvilka tacksamhetens dygd tycktes vara allt annat än klart uppfattad. Detta är emellertid privatsaker, men då hr H. gifvit sig in på det gebitet, måste man ju ock möta honom der.

Jenny Lind är bokens första större artistbiografi. Den är hvad »konstkritiken» beträffar hällen i superlativus och ofta nog med skäl. Men någon tydlig och påtaglig konstnärsbild af den stora sängerskan får man trots all flödande entusiasm lika litet som af hr H:s öfriga kostnärer, lyriska som dramatiska. Hr H. beskriver snarare *en rol* i dess olika hufvudstadier än *artisten*, *den utförande* deruti. Det är det, som är olyckan i dessa hr H:s afhandlingar. Det som nu sägs om *Jenny Linds Norma*, måste sägas om *hvarje Norma*; det är så allmänt hållet att det kan tillämpas på *Pauline Viardots* eller *Tietjens Norma* lika så väl

som på Linds. Hr H. kunde för att gifva sina läsare *någon* hum om saken åtminstone ha citerat någon af kritikerna från den tiden, och han skulle då fått veta, att Jenny Lind i Norma hufvudsakligen färglade den elegiska sidan, mänskensvärmeriets underbara poesi, den jungfruliga renheten och ädelheten, under det t. ex. Giuditta Pasta utmejslade bilden till antik höghet och imponerande majestät och Viardot-Garcia deri i all synnerhet betonade den vredgade romarinnans förintande raseri och tygellösa passion. Han skulle fått veta vidare att Jenny Lind inom opéra-comique icke hade samma betydelse som i den seriösa operan och att detta vidrördes till och med här hemma, då hon 1848 gaf Adina och Susanna i Donizettis och Mozarts komiska operor. En betydande sida af Jenny Linds konstnärskap negligerar hr H. deremot nästan helt och hållet: hennes utomordentliga oratoriesång och hennes ännu snillrikare föredrag af romansen och visan. Det är ingalunda teatersångerskan Lind ensamt utan det underbart universella i hennes glänsande begåfning som gör Lind till seklets förnämsta qvinliga sångarsnille. Detta skulle betonats — låt vara också endast i ett kåseri.

I Mathilda Gelhaars biografi förekommer följande lustighet. Hr H. »minnes mycket väl» med hvilket skalkaktigt behag etc. etc. fru G. sjöng »Adinas bekanta cavatina»: Några halft förstulna blickar o. s. v. (Kärleksdrycken). Vidare »minnes» hr H. ock att hon försäkrade »den blyge och försagde älskaren»: »Ty min blick är kärleksdrycken, och receptet har jag här», och detta med »mycken skålmaktighet», med »lekande betoning». Det var ju mycket näpet, men det faller sig emellertid så galet att »Adinas bekanta cavatina» hvarken varit, är eller kan bli någon »cavatina», utan är helt enkelt Adinas parti i en duett. Och denna duett sjunges till råga på all olycka alls ej med eller ens inför »den blyge och försagde» utan med den underbare doktor Dulcamara och är väl närmast att betrakta som en — lyckad — efterbildning af Rosinas och Figaros kända duett. (Barberaren). Det är svårt att »minnas mycket väl» på hr H:s manér, som synes.

I Vilhelmina Gelhaars biografi gör hr H. en hittills oerhörd distinktion mellan »glada» och »allvarliga» partier. Sedan han till den förra kategorien mycket riktigt räknat Rosina, Svarta dominon, Nürnbergdockan, uppräknas bland de senare Adina i kärleksdrycken och Marie i Regementets dotter, Susanna och Hvita frun! Beskrifningen på samma sångerskas Rose Friquet uppehåller sig nästan uteslutande vid toiletterna, och det lilla

derutöfver kan sägas både om Basilier, Anna Strandberg m. fl. i den rolen.

Samma underliga klassificeringar återkomma litet öfverallt. Så t. ex. på tal om Charlotte Strandberg räknas Jenny i Hvita frun till en af sångerskans »känsligare uppgifter», men alls ej hvarken Cherubin eller Jemmy i Wilhelm Tell. Fru S:s »sköna Helena» tas jemte hela operetten för öfrigt starkt i försvar, och stöder sig hr H. i fråga om operettens upptagande å Dramatiska Teatern på den syperba vishetsregeln: Andras fel är giltig lag,

Att hr H. i sin beundran för Jenny Lind sätter Louise Michaëlis *stämma* efter den förras är ett nog blindt och ensidigt afgudereri. Jenny Lind har sjelf förklarar att ett sådant instrument som Louise Michaëlis sedan Catalanis dagar vore ohördt och att Michaëli »ifall hon uteslutande egnat sig åt oratoriesång, skulle blifvit många tiders förnämsta sångerska». Bland Michaëlis roller anföres Bertha (Nürnbergerdockan), som hr H. i fåvitsko påstår att Vilhelmina Gelhaar kreerat å svensk scen. Hon fick den *efter* Michaëli, det var alltsammans.

På tal om Fredrika Stenhammar egnar hr H. flera rader åt sångerskans Elisabeth i Tannhäuser, men ej en enda rad åt en rol, som en tid nästan sammanföll med sångerskan sjelf, Gounods Margareta, som hon i många år utförde med sådant mästerskap i sammansmältningen mellan Goethes och Gounods typer.

Hvarför Louise Pyk saknas, då Selma Ek ansetts värdig en så lång afhandling, är ej godt att förstå. Pyk hör dock till Nordens främsta sångerskor och har i utlandet väckt större uppmärksamhet än de fleste af nu lefvande inhemska sångare-generation. Och särskildt på vår opera har hon lemnat präktiga minnen, såsom Nattens Drottning, Donna Anna, Blända, Norma m. fl.

Då hr H. jemför fru Edlings Carmen med fru Moes, tyckes det vara den Carmen, fru E. presterade på fru Moes tid vid svenska operan. Att fru E. nu ock i dramatiskt afseende ger en fulltonigare bild af den spanska äfventyrerskan, torde ej kunna nekas, när man fått klart för sig att denna Carmen ej bör vara någon pikant subrett, utan en kraftigt lidelsefull, dystert demonisk på samma gång som sirénlikt lockande personlighet. Uddmans dödsår står — oriktigt — angifvet 1879. Bör vara 1878.

Ett slående exempel på den matta allmängiltighet, som vidlåder hr H:s uttalanden, utgör beskrifningen på hr Lundqvists

Valentin («Faust»), nästan ord för ord densamma som då det gälde hr Arlbergs Valentin, endast litet mera ordflödande.

Ord, ord, ord — det är hr H:s på samma gång starka som svaga sida. Många gånger läser man med verkligt nöje denna rika, blomstrande prosa, men än oftare förvånar man sig öfver ymnigheten i en vacker svada, som hopar ord på ord, fras på fras till ett sannskyldigt Babelstorn, utan att andedrägten tryter eller farten förslappas.

Hr H:s uppsatser må nu ega hvilka graverande brister som helst — men nog är det hårdt för en författare af hans rang ändå att bli illustrerad med nästan idel — karrikatyrier!

Föga tröst ligger det deri att »Skådespelarne» voro ännu vådligare. Se på sångarparet Strandbergs mumielika anleten, fröken Grabows häpnadsväckande clair-obscur, fru Stenhammars gräsligt tillstyrda ansigte, Sandströms spökelse-uppenbarelse, och annat mer — och lät bli att dra på mun eller — förgagas, den som kan!

Hr H:s stafning råkade förra gången illa ut i Ny Svensk Tidskrift. Hvad tidskriften nu säger, veta vi ej, men anledning saknas nog ej heller denna gång. Särdeles med utländska ord är det litet krångligt. »Coup d'Orchestre» »par préférence» »opera-komique» m. m. vill ej riktigt behaga.

International Poststatistik.

Utaf Bidrag till Sveriges officiella statistik för år 1883 har för någon tid sedan utkommit Litt. M., utgörande till sitt väsentligaste innehåll en öfersättning af från Verldspostföreningens Internationela Byrå i Bern lemnade uppgifter rörande postinrättningarnas verksamhet inom de viktigaste af de särskilda till Föreningen hörande länder.

Denna Förening grundades den 9 Oktober år 1874 på en allmän kongress i Bern och utvecklades vidare genom fördraget i Paris den 1 Juni 1878, samt innefattar för det närvarande en sammanlagd landareal af 80,000,000 kvadratkilometer med 830 millioner innebyggare. Ehuru uti nu ifrågavarande berättelse uppgifter saknas rörande ett icke obetydligt antal stater, hvarför densamma icke kan göra anspråk på att lemna i något afseende ens tillnärmelsevis riktiga tal, så mycket mindre som de uppgifter hvilka finnas icke omfatta samma år utan för olika länder hafva afseende å helt olika tidsperioder, så är denna berättelse därför alldeles icke utan sitt ganska stora intresse att genomläsa.

Den är tvärtom, genom den oerhörda utveckling om hvilken den bär vitne och de ofantliga tal, som den innehåller, väl egnad att i sin mån ådagalägga den ingripande betydelse, hvilken det skrifna och tryckta ordet eger för samtiden, hvarför vi trots att det icke kunnat vara ur vägen att, trots materialets bristfällighet, ur sagda berättelse anföra några af de viktigaste sifferuppgifterna.

Öfersigten innehåller i tabellform affattade sammanställningar, utvisande de olika ländernas betydelse till areal och folkmängd, antalet postanstalter i hvarje land och deras förhållande till landets areal och invånareantal, öfersigter öfver försändelser af olika slag, som befordras inom och emellan de olika

länderna samt äfven värdet af genom postverken befordrade assurerade försändelser, äfvensom öfver medel, som genom postanvisning, postförskott och inkassering utväxlats, hvarjemte finnes en tablå öfver postverkens inkomster och utgifter.

Af dessa tabeller framgår att utaf 132,852 postanstalter expedierats 8,404,058,350 försändelser af alla slag, under det likväl år 1881 lärer hafva afsändts mer än 11 milliarder. För Sverige ensamt uppgår summan till 80,144,810 försändelser samt för Norge till 34,790,045. Storbritannien ensamt har att uppvisa ett antal försändelser, hvilket motsvarar 25 % af det för hela Postföreningen uppgifna, nemligen 2,123,820,000. Då inom Sverige år 1881 expedierades 26,952,716 exemplar af abonnerade tidningar och tidskrifter, utgjorde antalet af samma slags försändelser år 1883 30,359,187, utvisande en tillväxt för endast tvänne år af 3,600,000 försändelser. Inom föreningen i sin helhet expedierades icke mindre än 1,806,354,605 försändelser af nu antydda innehåll, hvilket, då man betänker att särskildt i Storbritannien hvarje enskild tidningsförsändelse merändels utgör en väldig packe, ofta en full mansbörda, i sanning är en häpnadsväckande siffra. Andra rummet i anseende till antalet af försändelser intages af Tyskland, för hvilket uppgifves siffran 1,761,021,270, hvaraf 487,860,270 utgjorts af tidningar och tidskrifter. Alldenstund beträffande Nordamerikas Förenade stater uppgift finnes lemnad endast rörande antalet postförsändelser, som vexlats med utlandet, får man tyvärr icke någon inblick uti den väldiga omsättning af bref och trycksaker som verkligen eger rum i detta land och hvilken redan år 1881 angafs uppgå till i det närmaste 3 milliarder och sannolikt för närvarande öfverskridit denna siffra. Till ofvan angifna antal af 1,8 milliard försändelser af tidningar och tidskrifter torde böra läggas en summa af 1,056,588,799 korsbandsförsändelser af olika slag, enär ett stort antal af dessa innehållit trycksaker; i sanning, om något ännu behöfdes för att gifva en föreställning om hvilken väldig makt tryckpressen numera verkligen är, så är det dessa tal.

Utaf rekommenderade försändelser expedierades 124,351,459 och af postanvisningar 140,770,089, hvarförutom antalet postförskott och inkasseringssupdrag utgjorde 310,448,570. Sammanlagda värdet af de genom postverken i de till den internationela världspostföreningen hörande länder befordrade assurerade försändelser äfvensom af de medel, hvilka expedierats i form af postanvisning, postförskott och inkassering, uppgick till den ofantliga summan af 60,937,466,134 franes, hvilket är en summa lika

stor s6m v6rdet af allt det guld och silfver, som allt ifr6n 1493 och till och med 1882 anses hafva blifvit produceradt p6 jorden samt mer 6n dubbelt s6 stort som beloppet af pr6gladt mynt i samtliga l6nder och v6rldsdelar. I medeltal p6 hvarje inv6nare utgjorde dessa v6rdebelopp i 6sterrrike 613,26 francs, i Tyskland 470,96 fr., i Danmark 235,05 fr. och i Sverige 232,95 francs, under det att motsvarande belopp 6r 1881 endast utgjorde f6r Sverige 188 francs, ett exempel bland m6nga p6 i huru h6g grad v6rt postv6sande under de senaste 6ren utvecklats. S6som motstycken till nu anf6rda tal torde f6rtjena n6mnas, att motsvarande belopp pr inv6nare i Portugal utgjorde 3,51 fr., i Chili 2,51 och i Japan 1,03 francs. Alldenstund det ofvan uppgifna sammanlagda v6rdet af genom postverket befordrade assurerade f6rs6ndelser betr6ffande, bland andra, Storbritannien, Nordamerikas F6renade stater, Canada m. fl. endast innef6tt v6rdet af expedierade postanvisningar, l6rer man troligen f6 i det n6rmaste f6rdubbla summan, om man vill erh6lla ett 6gorlunda riktigt begrepp om v6rdet af assurerade f6rs6ndelser af alla slag, hvilka genom samtliga l6nders postf6rvaltningar expedieras.

Att embetsverk, genom hvilkas h6nder s6dana f6r tanken n6stan ofattbara massor af bref och andra f6rs6ndelser passera och hvilka f6rmedla en penningeoms6ttniing, hvilken troligen snarare 6fver- 6n understiger ett hundratal milliarder francs, 6fven skola hafva att uppvisa en budget med ganska betydliga s6 v6l inkomst- som utgiftssiffror, 6r tydligt. Inkomsterna uppgingo f6r nu ifr6gavarande tid till 1,116,333,830 francs och utgifterna till 973,646,267 francs, hvadan en beh6llning uppst6tt af 143 millioner francs. H6rutaf bel6per sig n6ra h6lften eller 65,250,650 fr. p6 Storbritannien, 29,308,575 p6 Tyskland, 18,756,241 p6 Frankrike samt 11,089,224 p6 Nordamerikas F6renade stater. Bland l6nder, hvilka utm6rka sig f6r ett betydligare deficit, m6 n6mnas Ryssland med 5,764,988 francs, Canada med 2,115,049 fr. Japan med 1 809,595 francs.

Det svenska postverket, hvilket i flera 6r hade ett stundom ej obetydligt deficit, har f6r 6r 1883 haft en beh6llen inkomst af 986,700 francs, hvilken beh6llning likv6l n6got understiger f6reg6ende 6rens beh6llning.

Nu refererade ber6ttelse inneh6ller 6 sidorna 4 och 5 en j6mf6rande tabell, hvilken afser att gifva en framst6llning 6fver f6rh6llandet emellan ett antal till v6rldspostf6reningen h6rande l6nders areal, innev6nareantal, uti dessa l6nder befintligt antal postanstalter samt det antal kvadratkilometer och innev6nare, som

i medeltal sig belöper på hvarje postanstalt och slutligen antalet af i postverkets tjänst anstälde personer. Denna tabell skulle, under förutsättning att de i densamma förekommande siffrorna hänförde sig till i det närmaste samma år och vore af beskaffenhet att förtjena någon större trovärdighet, hafva varit i hög grad intressant. Emellertid försvagas detta intryck genast af den i en not förekommande upplysningen att folkmängdsuppgifterna afse olika år samt att i arealen äro inräknade sjöar och vattendrag för somliga länder, men icke för andra, dervid upplysning icke lemnas till hvilket år hvarje särskild folkmängdsuppgift är att hänföra eller i hvilka fall vatten är fråndraget de respektive ländernas areal.

Ännu värre blir förhållandet, om man med ledning af de motvarande sifferuppgifter, hvilka finnas att läsa uti de bästa af de geografiska och statistiska arbeten, hvilka voro tillgängliga vid den tid, då denna årgång af Kongl. General-Poststyrelsens statistiska berättelse var under utarbetande, såsom en Kolb, en Brachelli, Behm och Wagner samt sist men icke minst Almannach de Gotha, företager en kontrollerande granskning af de sifferuppgifter, hvilka innehållas uti nu ifrågavarande berättelse.

Man skall då finna att, trots det att General-Poststyrelsens statistiska vetande för icke lång tid sedan blifvit förstärkt med en af vår Kongl. statistiska centralbyrås äldre och högre tjänstemän, till och med den folkmängdssiffran, som är uppgifven för vårt eget land, hänför sig till ett äldre datum än den, som uti arbeten, hvilka trycktes och utkommo i Tyskland under senare hälften af år 1884 uppgifves, nämligen 4,603,593, hvilken var den officielt bestyrkta folkmängdssiffran för den 31 December 1883, det år som ju nu ifrågavarande berättelse afser.

Hvad åter angår de för Sverige och Norge uppgifna areal-siffrorna, så eger med dem det egendomliga förhållandet rum att de af alla utom de förenade konungarikena boende vederbörande äro öfvergifne såsom bevisligen felaktiga och allt för små, enär enligt General Strelbitskys uti arbetet »La superficie de L'Europe» år 1882 offentliggjorda planimetriska kalkyler, Sveriges yttinnehåll icke är 442,818 kvadratkilometer utan 450,574,3 samt Norges areal icke 318,195 kvadratkilometer utan 325,422,4.

Hvad beträffar areal- och folkmängdsuppgifter för öfriga uti berättelsen anförda länder, så, ehuru i denna årgång åtskilliga ändringar synas hafva blifvit företagna, hafva de likväl icke kunnat förekomma att i det närmaste hvarje uppgift är oriktig och afvikande ifrån de uppgifter, som uti statistiska tidskrifter af

erkänd trovärdighet voro offentliggjorda vid den tidpunkt, då nu ifrågavarande statistiska berättelse var under öfversättning. Vi hafva såsom bevis för riktigheten af det ofvan sagda, uti vänne tabeller, hvilka vi här nedan återgifva, sammanfattat de uti General-Poststyrelsens berättelse angifna sifferuppgifterna och de tal som uti ofvan uppräknade och ett antal öfriga geografiska handböcker, hvilka varit för oss tillgängliga, enstämmigt uppgifvas såsom de riktiga.

	I berättelsen uppgifven areal. Qv. kilom.	Rätta arealen. Qv. kilom.
Sverige	442,818	450,574, ³
Norge	318,195	325,422, ⁴
Argentina	3,027,088	2,835,970
Britiska Indien	2,351,740	3,359,587
Bulgarien	62,021	63,972
Chili	665,124	665,341
Egypten	560,000	1,021,354
Algeriet med fr. Sahara och Tunisien	595,300	783,413
Grekland	63,606	64,689
Italien	296,306	296,323
Nederländerna	32,871	32,999, ⁹²
Förenta Staterna	10,360,178	9,212,270
Persien	1,651,000	1,648,195
Portugal	92,241	91,346, ⁴
Rumänien	160,150	129,947
Ryssland	22,038,861	22,397,460
(utom Svarta och Kaspiska hafven samt Aralsjön		21,891,044)
Schweiz	41,390	41,346, ⁵
Storbritannien	316,829	314,628
Tyskland	539,402	540,519, ³¹
Engelska kolonierna Ceylon, Cypern, Grenada (ej Granada!), Honduras, Hongkong, S:te Lucie, St Vincent, Sierra Leona, Terre Neuve (Nova Scotia?), Vierges (Virgin Is:ls?)	208,886	208,193
Franska kolonierna Cochinchina, Gabun, Guade- loupe, Etablissemementen i Indien, Mayotte, Ré- union, S:t Pierre och Miquelon, Senegal och Taïti	316,211	333,408, ⁸²
Nederländska kolonierna Curaçao, Indien och Surinam	1,703,451	1,980,184, ³³

Som man finner har det knappast lyckats General-Poststyrelsen att finna det rätta för en enda af de i tabellen förekommande stater. Om man nu granskar de af bemälda styrelse anförda befolkningssiffror, så äro dessa icke mindre felaktiga såsom ses af följande.

	I berättelsen uppgifna folk- mängden.	Rätta folkmängden.
Sverige	4,579,115	4,603,593
Britiska Indien	253,891,821	201,888,897
Bulgarien	1,998,983	2,007,919 (81)
Chili	2,412,949	2,271,950 (82)
Egypten	5,260,000	5,500,000
Grekland	1,973,463	1,979,147
Guatemala	1,252,497	(¹ / ₁) 84) 1,278,311
Italien	28,951,374	(³¹ / ₁₂) 82) 28,733,396
Japan	37,017,302	(¹ / ₁) 81) 36,357,368
Förenta staterna	50,152,866	(80) 50,445,330
Persien	6,500,000	7,653,600 *
Portugal	4,550,699	4,708,178
Rumänien	5,040,000	5,376,000
Ryssland	95,000,000	(82) 102,187,600
Schweiz	2,831,000	(80) 2,846,102
Spanien	16,731,570	17,532,439
Storbritannien	35,600,000	(81) 35,241,482

Såsom det synes af de tal, hvilka vi här ofvan framlagt, äro differenserna i dessa båda tabeller hvarken små eller fåtaliga, utan fastmer så betydliga att de högst väsentligt förringa det värde man skulle vara böjd att tillägga berättelsen i dess helhet.

Utaf ett på statens bekostnad och af ett statens embetsverk utgifvet statistiskt arbete har man rätt att fordra, att hvarje i detsamma förekommande sifferuppgift skall vara vederbörligen kontrollerad samt att, då utländska tryckta källor användas, de brukas med kritik och urskiljning, så att embetsverkets arbete blir något mera än en blott öfversättning af den sifferuppgifterna beledsagande texten, ty siffror läser man som bekant lika bra vare sig tryckorten är Bern eller Stockholm.

Vi kunna nog förstå att en försigtig karl i vissa fall hellre tager en aln ifrån än lägger en aln till, men när man ser att t. ex. för Ryssland uppgifves en befolkningsnumerär af 95,000,000, så är detta hardt när oförlätligt, ty redan år 1882 hade den enligt officiella uppgifter stigit till 102,187,600. Ännu värre är förhållandet då man granskar arealuppgifterna, ty det borde vara bekant för General-Poststyrelsens statistiska byrå att t. ex. Nederländernas areal icke är 32,871 utan 32,999,92 kvadratkilometer, att Rumä-

* Enligt Almanach de Gotha; Dr. Polak i sin berättelse till exposit. i Wien uppgifver 5,000,000, Meyers Handlexicon årg. 78 har 7,000,000, Daniel geografi 4 uppl. 6 mill., Fraser uppgifver 8 à 9 mill., Malcolm 10 mill.

nien har ett ytinnehåll af icke 160,150 utan 127,584, eller, enligt en tysk uppgift hvilken kanske är den riktigare, 129,947 kvadratkilometer.

Statens herrar revisorer synas på de senare åren hafva allt allvarligare fattat sin uppgift att tillse det nödig sparsamhet eger rum uti handhafvandet af statens medel.

Det är emellertid vår öfvertygelse att bemälda revisorer skulle i vida väsentligare mån lyckas lätta de skattdragandes bördor, om de, i stället att nagelfara embetsverkens inköp af papper och stearinljus samt svenska grammatikor för Utrikes departementets behof, förordade att dylika publikationer som den nu ifrågavarande helt och hållet upphörde, intill dess någon specialist läte sig uppsöka, som vore i stånd att upprätta en fullt nöjaktig sådan statistik. Om de i sammanhang dermed genomdrefve att ledamöter i tillfälliga komitéer icke utfinge sitt arfvode förr än det visade sig huruvida deras arbete vore approbabelt eller icke, skulle de på ett verkligt epokgörande sätt hafva gjort sig väl förtjente om fosterlandet, ty det är dock ett spektakel att staten gång efter annan skall på årslånga komitéer sådana som den, hvilken varit tillsatt för att ombilda Kommerskollegiet, utkasta tiotusentals kronor utan något annat synbart resultat, än en med några kubikfot ökad tillgång på makulatur till kryddbodarnas beqvämlighet.

A. B—k.

Musikalisk Revy.

Af

Volontaire.

Från *konserterns* står för denna revy främst på föredragningslistan det blänkande namnet: *Sophie Menter*, enligt *Läsxt och Tausig* världens första qvinliga pianist, som det heter i annonserna.

Fru Menter hedrade oss redan för ett par tre år sedan med sin närvaro, ty, som man torde minnas, kom hon hit nära nog omedelbart efter sin mest fruktansvärda rival, *Annette Essipoff-Leschetsitzsky*. Detta var onekligen ett djerft schackdrag och om än framgången i det hela lutade mest åt Menters sida, odelad var den dock icke, ty »Essipoffarnes» skara var väl ej så stor, men dess mer »väl vald», som man brukar säga.

Joseph Wieniawski och *Annette Essipoff* hade den gången närmast föregått Sophie Menter. Efter henne kom en stor kontrast, pianofilosofen *Hans von Bülow*, som var nog oartig att visa oss att ingendera af de begge charmanta pianohjeltinnorna, som föregått honom, egde nyckeln till Beethovens gyllene kassaskrin, allraminst den eldiga ungerskan, hvarom mera i det följande.

Denna gång hade Sophie Menter en nästan ännu värre position. Världens pianohöfding, den store *Anton Rubinstein*, lyste ännu från fjolåret i alla musikvänners sinnen och Chopinspelaren par préférence, den elegante *Wladimir de Pachmann* var ju här ej senare än i våras.

Under ett intermezzo, fylldt af så många storheter, hinner äfven den lifsgladaste publik att blifva en smula *blasé*. Och till och med en Sophie Menter har icke kunnat undgå att erfara verkningarna häraf.

Så var Musikaliska Akademiens sal — den Tuas violin och skälmeri m. m. fylde så många upprepade gånger — visst icke fylld, då den firade pianolejoninnan inträdde der vid första konserten. Men den publik som kommit gjorde henne rättvisa. Isynnerhet njöt man af de Schumannska etydena, med deras vexlande stämningar och skiftande färgspel. Menter förstod för-

träffigt finna uttryck för allt detta dunkelt orofulla, romantiskt trånande på samma gång hon i åtskilliga af etyderna gaf fritt lopp åt en lika gripande, som fint tolkad känslorikedom. Den andra konsertens begynnelsenummer gick ej på långt när upp emot detta, ehuru väl sjelfva kompositionen — Beethovens ojemförliga månskenssonat — naturligtvis som sådan var öfverlägsen. Men som ofvan är sagdt, Menter är ingen Beethovenspelerska och hon kunde ej undgå att visa detta äfven nu. Man behöfde verkligen ej ha det ljufliga minnet af Rubinsteins tolkning för öronen för att finna huru matt och ointresserad första satsen släpade sig fram eller med hvilken otillbörlig nonchalance mellansatsen nystades af. Icke ens i prestot, som dock väl af hela sonaten ligger fru M. bäst i handen, förmådde hon gifva sitt föredrag den rätta andan. Jag lemnar nu åsido att artisten både i Upsala och Stockholm spelade falskt ett par gånger, men man kan spela exakt och på samma gång slarfva igenom ett stycke och det var detta fru Menter gjorde på det mest alldagliga sätt i världen. Det är möjligt att med litet mera intresse för saken, det hade gått bättre; det hade endast behöfts en fjerdedel af den utsökt noggranna uppmärksamhet fru M. egnar sina Liszt-ska bataljhästar, och intrycket hade blifvit ett annat, odisputabelt ett annat. Men det brydde sig fru M. icke om — men så brydde sig ej heller publiken om att applådera detta stycke — åtminstone den i Upsala, der det efter ciss-mollsonaten var tyst som i grafven, hvadan också den erfarna konstnärinnan måste taga sin tillflykt till ett par af sina Pappenheimare (= Liszt-ar) för att bereda sig en någorlunda uppmärksamrad sortie.

Af öfrige klassiska mästare inskränkte sig fru Menter klokt nog till ett litet preludium af Bach, orneradt med en öfverflödande filigramsmängd. Scarlotti blef också ihogkommen på afskedskonserten — men det var också allt och i alla musikvärnens öron säkerligen — nog.

Som Chopinspelerska eger M. på samma gång glänsande egenskaper som framträdande fel. Hennes siratverk är så fulländadt och läckert som någonsin tänkas kan, hennes anslag eger samtliga erforderliga nyans effekter, endast hon läte pedalen mera vara i fred och förstode använda sin starka venstra hand till ett något lenare och intimare ackompagnement. Den sjudande lidelse, som genomgår många Chopins tonverk, ger hon en illusorisk framställning, men den koketta melankoli, den egendomliga demiteint, som andra ega, får ej samma fullt motsvarande tolkning. Ej heller dansa hennes mazurkor och valser fram med samma katt-

smidiga mjukhet som Pachmann visade oss i sitt föredrag af »idel silkessammet». Det skall endast vara i de vildaste och rörligaste Chopinstycken som Menter med sin individuella fart och raskhet kan sägas vara för mer, med ett ord der Chopin mera närmar sig hennes ideal och föresyn, *Franz Liszt*.

Och härmed äro vi inne på Sophie Menters bragdfält, der hon ej viker för någon i hela världen.

Styrka och förtfärdighet — se der tvänne hufvudfaktorer i bravurspel, begge hos fru Menter uppöfvade till en sagolik höjd. Hon begagnar visserligen armkraft, ja stundom ser det ut som hela öfverkroppen hjälpte till, hon anlitar fortepedalen i oändlighet, men ändå vill det sällspord konst till att frambringa denna kompakta tonklang, dessa massiva polyfonier, dem man trots överställbara låt vara på äfven den dugtigaste paradflygel. En del af hemligheten ligger väl deri att fru M. eger en fingerstyrka som få och en fingerspänstighet än förunderligare. Begge dessa egenskaper triumferade isynnerhet i Tausigs Strauss-arrangementet (»Tusen och en natt»), der vals-tuttit stormade fram med nästan orkestralt dån och der i ornamenteringen förekommo bland annat octavglisatti, utförda med en käckhet, som slog med häpnad. I Liszts Dess-duretyd voro svårigheterna så tätt hopade och så vanskliga, att det äfven för sjelfva fru Menter bör kännas angenämt, då detta voltige-stycke är uppspeladt utan olyckshändelse. Illa vald var samme mästars »Ricordavsa» ett litet fult stycke, som den utstofferade garneringen hjälpte föga upp. Deremot förtjuste fru M. sina åhörare med arrangementet af några Schubert-juveler, såsom »Ave Maria», ett svårt stycke, der melodien spelas än med ena än med andra handen under fullständigt bas- och diskant-ackompagnement, »auf dem Wasser zu singen», som gick med flygtigt men utsökt behag samt — främst — »Erkönig», der konstnärinnans passionerade liffullhet fick fritt spel och der den dramatiska motsättningen mellan hedens tunga, dystra stämning, barnets tilltagande ångest och förtviflan, faderns trygga lugn, och den framglimmande trollverldens förföriska ljus och skimmer — allt detta tolkades med så gripande sanning, så smekande ljufligt och så förkrossande hemskt, att endast detta stycke, så speladt, förklarar fru Menters verldsrykte.

Briljant är hufvudintrycket man får af de Lisztska fingerdanser, som nämnas Rhapsodier, notabene framförda på Sophie Menters unika sätt. Men ett visst egendomligt poetiskt intresse kan icke fränkännas den af samme Liszt elegant och finkänsligt

arrangerade Don Juan-fantasiën, som emellertid — äfven den — till större delen för sin storartade verkan hade att tacka föredraget, som i detta nummer besteg det snillrikas regioner. Här tycktes konstnärinnan inlägga hela sin själ i sitt spel, der hon i en brännpunkt förenade samtliga en stor artists bästa egenskaper och samtliga sin individualitets- och konstnärsmänniskas förtädn. Denna prestation verkade ock med det genialas utsägliga, allt besegrande makt — och publiken, rörd, bländad, brusad på en gång, utbröt också efter det trolska spelets slut i ett oändligt, brusande jubel.

Den konsertflygel, som fru Menter härstädes betjenade sig af, var icke fullt värdig hennes talang och jag vill minnas att hon förra gången hade med sig en bättre. Måhända hade resan från Petersburg bekommit instrumentet illa, kanske emballeringen varit bristfällig eller så, nog af timbren i instrumentet var ingalunda den man kunnat vänta sig och till och med volymen — speciellt i det djupare läget — lemnade mycket att önska.

* * *

Vår goda opera har haft en ledsam början på vintersäsongen. Sjukdom och illamående, heshet och indisposition, förkylning och allmän svaghet — ja, hvad vet jag? — ha vållat det rysligaste upp- och nedvändande på repertoiren, så att till och med abonnenterna en och annan gång fått nöja sig med mycket medelmåttiga framställningar.

»Profeten» har lemnat operavännen tillfälle att förnya bekantskaper med frök. *Wellanders* verkligen förträffliga Fidé's och till operascenen återvälkomna fru *Eddling*, som emellertid i Berthas parti ingalunda är i sitt rätta esse, föga heroisk som hon är vare sig i apparition, röst eller spel, denna behagliga framställarinna af Mignon, Adina, Susanna och dylika partier i den genren. Hr *Sellmans* dramatiska framställning af den svåra titelrolen saknar icke förtjenst, men sångrollen är honom för öfvermåktig. Sak samma gäller denne sångares prestationer i »Judinnan», der dessutom Leonard Labatts framställning ännu är i friskt minne. Halévys prunkande opera bjöd denna gång på en verklig artist i titelpartiet, som i detta hänseende det senaste decenniet varit mer än illa tillgodosedt. Fröken *Grabow* hade nämligen öfvertagit Rachels fordrande parti, hvarur man redan förut på konserter haft nöjet höra henne sjunga den med skäl berömda arian: »Han kommer nog!» Denna scen blef också

glanspunkten i sängerskans sceniska föredrag och utfördes med äkta tragisk styrka. Med nöje lade man märke till att frök. Grabow verkligen individualiserat denna sin rol och gjort något särskildt af dem, olikt hennes andra älskarinnepartier med deras genomgående svärmeri och känsloextas. Det var något konstnärligt beherskadt och utarbetadt i denna framställning, som länder frök. Grabow till mycken heder. Att röstens bedärande klang och sångens liffulla glöd äfven i detta parti gjorde vederbörlig verkan, torde knappast behöfva tilläggas, lika litet som att den uppburna sängerskan också i denna opera rönt rikhaltiga prof på allmänhetens henne aldrig svikande sympatier och beundran. Om de i operan för öfrigt uppträdande, af hvilka flera hafva särdeles otacksamma partier, är ingenting att säga.

Den i min förra revy bebådade »Don Juan»-reprise har nu egt rum.

En tid förut läste man i tidningarna att teaterstyrelsen dubblerat samtliga roller i det stora mästerverket. Denna notis borde ju haft en förkrossande verkan på undertecknad, som i denna tidskrifts förra årgång djerfts påstå att icke en enda Donna Anna stode att upptäcka bland operapersonalen, och någon Donna Elvira torde jag knapt tala om, ty hur Elvira behandlats tror jag mig ha klagat öfver redan en gång tillförne.

Och nu öfverraskade teaterdirektören den med häpnad slagna musikverlden med *tvänne* donnor Anna och — o höjd af myster! — med *tvänne* donnor Elvira. »För Gud och en teaterdirektör — — — — —»

Men så hafva vederbörande vidtagit häpnadsväckande mått och steg för att ernå denna beundransvärda tvefald.

Man har ombedt frök. Anna Karlsohn att stiga ur sina goss-trikoter och anlägga den beklagansvärda Donna Elviras svarta slöja och respektinjagande långa släp. Man har oblikerat frök. Anna Strandberg att lägga bort sina koketta koloratursubretters muntra fasoner och rynka ihop sitt leende ansigte till Donna Annas oändliga »Weltschmerz». Att elever och debutanter ej skulle saknas i roluppsättningen kunde nog förutses, enär det just är de klassiska mästarna man på vår operascen hedrar med debutantprestationer. Hur har det ej under årens lopp debuterats i Tamino och Sarastro, Figaro och Cherubin, Max och Agatha, och så godt som i hvarenda rol i »Don Juan», utom Mazetto, som antagligen ansetts för — simpel! Man får dock vara tacksam för att vederbörande icke tvungit någon af operascenens duennor och »roliga gummor» att ikläda sig Donna Elvira eller

Donna Anna. På dramatiska scenen har man ju fått njuta af det uppbyggliga skådespelet att se en rol, som eftersträfvats af en bland världens förnämsta skådespelerskor, uppdragen åt en aktris, som man är van att se komma in och anmäla någon af den scenens många franska grefvar och markiser. Och man må icke tro att samma »konstnärliga» arrangement skulle vara oerhördt på den större scenen. Visst icke! Så spelade för några år sedan fröken Jacobsson ena qvällen Petronella i »Svarta dominon», andra qvällen Nattens Drottning, ena aftonen Martha i »Faust», andra aftonen Donna Elvira. Andra dylika experiment att förtiga. Något i den genren har verkligen nuvarande teaterstyrelsen besparat operapublikens ögon och öron. Och detta är ju alltid en förtjenst — om ock en negativ.

Hr *Forstén* är man tack skyldig att han åtagit sig titelrolen och dermed möjliggjort operans repris, ty någon lämpligare Don Juan än hr F. eger vår operascen dessvärre ej, sedan hr Langes Don Juan fröjdar våra grannar på andra sidan sundet. Hvad hr F. egentligen lyckas uti som Don Juan, är väl närmast betoningen af den lifsglade bonvivanten, den obekymrade bohème-naturen, och hvad han misslyckas uti är — ledsamt att säga — så godt som fullständigt den öfriga karaktäristiken. Den tragiska storheten och glansen, förförelsens silkesmekande, insmickrande lockelser, den spanske grandens brio och elegans, allt detta lemnades åt åskådarens fantasi att komplettera. Både fysiskt och psykiskt taget saknade hr F. tillgångar att med vederbörlig skärpa pointera dessa väsentliga karaktärsdrag och bristen på någon genomgående grunduppfattning lade dertill en oklarhet, en detaljsplittring, som verkade allt annat än konstnärligt. Icke heller kunde den musikaliska delen af prestationen öfverskyla mattheten och oredan i den dramatiska. Legato-sång tyckes nu en gång för alla icke vara hr F:s starka sida och han misslyckas också temligen regelbundet uti den s. k. canto spianato. Hr F. saknar en fast och hvilande tön, antingen nu detta kommer sig af naturhinder eller felaktig metod. Chevrotten, som stundom vanställer hans sång, kan komma af öfveranstängning, hvarom är mindre att säga, men det värsta, den emellanåt förfärande konsekventa detonationen, måste tillskrifvas brist på öra. Nyanseringen i hr F:s sång är i allmänhet välbetänkt och tog sig bra ut bl. a. i förförelse-duetten.

Hr F:s motpart i denna celebra duett, fru *Edling*, har en röst, som lämpar sig för operaserian, men en naturel, en personlighet, helt egnad åt den gladare sången. Hvad Zerlina beträffar, så

hör detta parti visserligen icke till den omtyckta sängerskans bästa, men ingen annan nuvarande sängerska vid kgl. operan torde vara att föredraga framför fru Edling i denna rol, hvadan det nog är bäst att fru E. tills vidare behåller den.

Angående den Karlsruhska editionen af Donna Elvira — inskränka vi oss till en komplimang — för ren och vårdad säng, och till ett beklagande — att den förtjenstfulla unga subrett-sängerskans nätta talang skall så dragas vid håret. Frök. Karlsruhs Elvira gjorde det intrycket som ville sängerskan säga till publiken: »Ja, mina snälla vänner, direktionen har velat att jag skall agera Elvira för Er, jag har ej velat vara olydig och vägra, här har Ni mig nu som Elvira, men tycker inte Ni som jag att det ändå är litet kuriöst det här — — —»

Donna Anna presenterade sig i det afgörande ögonblicket — *mirabile dictu!* — hvarken som frök. Grabow eller frök. Strandberg — utan som frök. — Javette? — åhnej, inte den gången! — som fröken *Ek*. Sägna hvad man vill om teaterstyrelsen, rådlös blir den inte, och sägna hvad man vill om våra lyriska och dramatiska artister, ogina äro de inte. I en hast slår frök. Ek i sig Donna Annas stora parti, räddar representationen, sjunger med rättvis framgång och — sjuknar genast derpå från partiet. Aj, aj, nu stod direktionen der igen! Då kom räddningen från det håll man minst väntat. Då de andra Annorna voro sjuka, blef fröken Grabows Anna plötsligt återställd, kom upp på opera-tiljan, sjöng utan en takts repetition, sjöng charmant och så — adieu mon plaisir! Det farliga partiet stod nu utan igen — man väntade fröken Javette nästan — men så kom då julen och »Don Juan» lades undan för »Vermländingarne», »Konung för en dag» och hvad allt de heta — dessa stereotypa julpjeser, k. teaterns gröt och lutfisk så till sägandes. —

Derför är det ej mer att säga om »Don Juan» denna resan. Vi hoppas på en mindre »sjuklig» repris för vårsäsongen och få då återkomma till de öfriga rolnehafvarne, af hvilka vi hoppas hr *Ödman* (Don Octavio) måtte på nytt glädja oss med den stora *Bidurs-arian*, som han förr i världen brukade sjunga, men hvilken han numera ej törs på, se'n han en gång varit ute för en malheur i afseende på intonationen, säges det. Nu tro vi sångaren ej har något att frukta af denna aria, om ej att icke få sjunga den till slut för idel applåder.

Konsertsäsongen har utom fru Menter tillfört vår musikmarknad äfven ett och annat i öfrigt af intresse, såsom den unge belgiern, Eugène Ysaye, hvars rena och mjuka violinspel mindre

bländade genom någon »forbausende» yttre färdighet än värmdes och intogs genom verkliga solida musikaliska egenskaper. Skada endast att besöket denna gång blef så kort. Vår musikälskande allmänhet skulle efter allt att döma icke ha något emot ett återseende. Återsett har musikpubliken under denna tid flera unga sångföglar, som varit utomlands i och för sina stämmors uppfostran; så har man med nöje åhört frök. *Hultkranz'* väl timbrerade stämman och — då hon ej flyger för högt — goda och tillfredsställande föredrag, man har applåderat fröken *Jägerhorns* erkännansvärda framsteg i den kolorerade stilen, ådagalagda genom flera rätt halsbrytande virtuosstycken, deraf *Lackmé-arian* — Thursbys bravurnummer — visade sig tillsvidare öfver sångerskans färdighet. Af våra musikaliska sällskap har Filharmoniska Sällskapet konserterat i december, Musikföreningen i januari, begge med stor förtjenst hvad det konstnärliga resultatet vidkommer. I en kortfattad revy som denna är ej platsen att närmare detaljera de underhållande program, hvarpå såväl den yngre som den äldre af dessa Euterpe-sällskap bjödo den musikälskande allmänheten — endast det må sägas att begge konserterna gjorde de medverkande all heder. Man känner dessa sällskaps brancher: det äldre odlingen af den klassiska, mera bredt och stort anlagda tonkonsten, det yngre införandet af yngre kända eller okända kompositioner af lättare stil, mindre pompös affattning. På detta sätt supplerar och kompletterar det ena sällskapet det andra, alldeles som sig bör i en musikstad så stor och ansedd som Stockholm. Derför hoppas vi ock att de rykten, som försports om det äldre sällskapets tillämnade upplösning, måtte utan vidare dunsta bort och förintas. Vår hufvudstad både kan och bör hafva plats för dem båda och de många utmärkta här ännu aldrig hörda mästerverk af Bach, Händel, Haydn m. fl., som vänta på uppförande härstädes, borde utgöra en kraftig sporre för föreningen till en verksamhet, som i samma mån den blir lifligare äfven varder allt mer framgångsrik och ärofull.

* * *

Nya teatern hedrade sig i midten af december med uppdragandet af Albert Lortzings komiska opera »Vapensmeden», ett sätt att verka för god smak, som vi i denna tidskrift redan tillåtit oss anbefalla denna teaters styrelse. Ty det är endast genom återgång till flydda tiders ädlare och mera sansadt och hjertligt glada musikpjäser som en god teater kan uppfostra sin

publik och så småningom vänja den från den moderna operettens etiska förkastlighet och oestetiska vansinne, ett vansinne, som skär så mycket hjertare i ögonen på en tid, som är — eller åtminstone vill vara — så genomrealistisk som vår. I vår glädje öfver denna teaterns goda gerning faller det sig icke svårt att blunda för de svagheter, som tyvärr vidlådde denna vackra operetts framställning å scenen. Det var den genomgående röstbristen, som vi dermed åsyfta. Ty annars — i sångföredraget, i spel och dramatik funnos idel förtjenster, naturligtvis med undantag af väpnarens rol, som förolyckades. Hr *Gründers* sätt att med så små resurser så sympatiskt föredraga sin melodisköna romans förtjenar verklig beundran, liksom också fröken *Sjöbergs* allsidiga, friskt och känsligt framförda karakterisering af Marie, operans hjertinna, för hvars sångparti endast litet mer malm i rösten och bredd i föredraget fattades sångerskan. Den unge orkesteranföraren förtjenar också sitt erkännande, det var endast synd att hans orkester var långtifrån sådan, som arbeten af denna art kräfva.

Södra teatern bjöd under årets sista månad bl. a. på »Hundra jungfrur» — men så många jungfrur finnes ej på Söder — teatern, välförståendes, hvilket bland annat bevisades af de många fruarna å programmet, bland hvilka fru *Horwitz'* friska röst gjorde sitt bästa att piffa upp den numera något trådlitna musik, hvarmed Charles Lecocq försett denna mera skrattretande än sedelärande pjäs. Med rätta har man dock klandrat denna teaters styrelse att den ej använt fru H:s stora talang i några för henne mer lämpliga och tacksammare uppgifter än dem, som hon denna höst fått sig förelagda. Då nu fru H. slutat sitt gästspel å denna teater, ser man med en viss undran i tidningarna hurusom Södra teatern köper in den ena utländska operetten efter den andra. När man förlorat den enda sångerska man egde och då någon sångare hörbarligen ej finnes bland teaterns hittills presenterade sujetter, vore det på visst sätt klokast om S. T. gäfvde dessa musikpjäser — utan musik. Musikvännerna skulle kanske trösta sig och den del af publiken, för hvilken dessa rafflande, ogenerade libretter tyckas vara skrifna, skulle mera ostördt kunna njuta — — —.

30 januari.